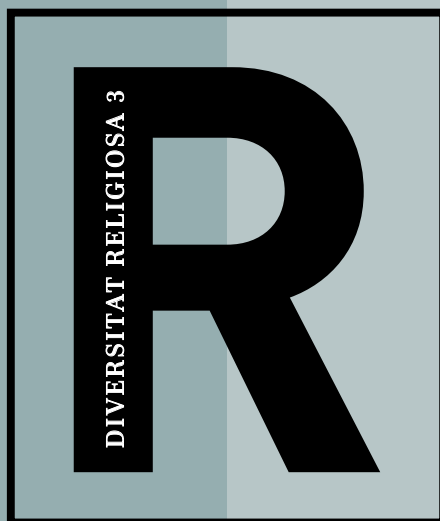

**GUIA PER AL RESPECTE
A LA DIVERSITAT DE CREENCES
ALS CENTRES PENITENCIARIS
DE CATALUNYA**

**Generalitat
de Catalunya**

**GUIA PER AL RESPECTE
A LA DIVERSITAT DE CREENCES
ALS CENTRES PENITENCIARIS DE CATALUNYA**

Col·lecció “Guies sobre la Diversitat Religiosa”, 3
Guia per al respecte a la diversitat de creences als centres penitenciaris de Catalunya
(edició revisada i ampliada de la *Guia per al respecte a la diversitat de creences en l'àmbit penitenciari*, editada el 2010)
Barcelona, juny de 2015

© Generalitat de Catalunya
Departament de Governació i Relacions Institucionals
Departament de Justícia

Han participat en l'elaboració de la Guia:
Eduard Ibáñez
Agustí Iglesias
Julio Zino

Assessorament lingüístic:
Antònia Fernández

Producció: Entitat Autònoma del Diari Oficial i de Publicacions

Maquetació i impressió:
ARGRA Trading, s.l. - Tordera 38, 08012 Barcelona

Dipòsit legal: B 17421-2015

1. PRESENTACIÓ	7
2. MARC JURÍDIC	10
2.1. LLIBERTAT RELIGIOSA I PRESÓ	10
2.2. LA DIMENSIÓ RELIGIOSA ALS CENTRES PENITENCIARIS CATALANS	12
2.3. EL DRET INTERNACIONAL	13
2.4. LA LLIBERTAT RELIGIOSA EN L'ORDENAMENT JURÍDIC ESPANYOL	15
2.5. LA LLIBERTAT RELIGIOSA EN EL SISTEMA PENITENCIARI	19
2.5.1 <i>Principis d'actuació</i>	19
2.5.2 <i>Recomanacions internacionals</i>	22
2.5.3 <i>Acords amb les confessions religioses per a la prestació de l'assistència religiosa en centres penitenciaris</i>	26
3. PRINCIPIS D'ACTUACIÓ	33
4. RECOMANACIONS	34
4.1. RECOMANACIONS GENERALS	34
4.2. RECOMANACIONS RELATIVES AL MOMENT DE L'INGRÉS AL CENTRE PENITENCIARI	35
4.3. RECOMANACIONS RELATIVES A LA CUINA I ALS PRECEPTES ALIMENTARIS	36
4.4. RECOMANACIONS RELATIVES A LES BOTIGUES DELS CENTRES PENITENCIARIS	38
4.5. RECOMANACIONS RELATIVES A LES ESTADES A LA INFERMERIA O A L'HOSPITALITZACIÓ	38
4.6. RECOMANACIONS RELATIVES A LA BIBLIOTECA	39
4.7. RECOMANACIONS RELATIVES A LES PRÀCTIQUES I MOSTRES DE PERTINENÇA RELIGIOSA O A GRUPS DE PENSAMENT DE LES PERSONES INTERNES DURANT L'ACTIVITAT DIÀRIA	40

4.8. RECOMANACIONS RELATIVES A L'ACTIVITAT RELIGIOSA A L'INTERIOR DE LES CEL·LES	40
4.9. RECOMANACIONS RELATIVES A LES CELEBRACIONS I PRÀCTIQUES RELIGIUSES COL·LECTIVES	42
4.10. RECOMANACIONS RELATIVES A L'ASSISTÈNCIA RELIGIOSA INDIVIDUALITZADA	45
4.11. RECOMANACIONS RELATIVES A LA CELEBRACIÓ DE DETERMINADES FESTIVITATS RELIGIUSES O DATES ASSENYALADES	46
4.12. RECOMANACIONS RELATIVES A LA CELEBRACIÓ DE DETERMINATS RITUALS D'ESPECIAL SIGNIFICACIÓ RELIGIOSA	47
5. RECURS DE BONES PRÀCTIQUES	48
5.1. LA GESTIÓ DEL FET RELIGIÓS I L'ASSISTÈNCIA RELIGIOSA ALS INTERNS ALS PAÏSOS DEL NOSTRE ENTORN. ASPECTES GENERALS	48
5.2. L'ASSISTÈNCIA RELIGIOSA COM A AJUT INTEGRAL A LA PERSONA I A LES FAMÍLIES ORIENTAT A LA REHABILITACIÓ I LA INSERCIÓ SOCIAL	50
5.3. LA COOPERACIÓ I L'INTERCANVI ENTRE CONFESIONS I MINISTRES RELIGIOSOS EN L'ÀMBIT PENITENCIARI	52
5.3.1 <i>Xarxes internacionals d'agents pastorals</i>	52
5.3.2 <i>Trobades ecumèniques i interreligioses entre assistents religiosos per posar en comú, coordinar i millorar la seva tasca</i>	54
5.3.3 <i>Trobades per a la reflexió i el debat sobre la gestió del fet religiós entre experts, assistents religiosos i professionals de l'Administració penitenciària</i>	54
5.4. ACTIVITATS DE REFLEXIÓ, FORMACIÓ I DIÀLEG INTERRELIGIÓS	55
5.5. ESPAIS ADEQUATS PER A LES CELEBRACIONS RELIGIUSES ALS CENTRES PENITENCIARIS	57
6. COM DEMANAR ASSISTÈNCIA RELIGIOSA A LA PRESÓ	59

7. ANNEXOS	60
ANNEX I. REFERÈNCIES LEGALS	60
• Declaració universal dels drets humans (1948)	60
• Conveni europeu de drets humans (1950)	60
• Pacte internacional de drets civils i polítics de les Nacions Unides (1976)	61
• Carta de drets fonamentals de la Unió Europea (2001)	62
• Convenció internacional sobre l'eliminació de totes les formes de discriminació racial	62
• Constitució espanyola (1978)	62
• Estatut d'autonomia de Catalunya (2006)	64
• Llei orgànica 7/1980, de 5 de juliol, de llibertat religiosa	65
• Instrument de ratificació de l'Acord entre l'Estat espanyol i la Santa Seu sobre afers jurídics, signat el 3 de gener de 1979 a la Ciutat del Vaticà	66
• Llei 24/1992, de 10 de novembre, per la qual s'aprova l'Acord de cooperació de l'Estat amb la Federació d'Entitats Religioses Evangèliques d'Espanya	67
• Llei 25/1992, de 10 de novembre, per la qual s'aprova l'Acord de cooperació de l'Estat amb la Federació de Comunitats Israelites d'Espanya	67
• Llei 26/1992, de 10 de novembre, per la qual s'aprova l'Acord de cooperació de l'Estat amb la Comissió Islàmica d'Espanya	68
• Reial decret 710/2006, de 9 de juny, de desenvolupament dels acords de cooperació signats per l'Estat amb la Federació d'Entitats Religioses Evangèliques d'Espanya, la Federació de Comunitats Israelites d'Espanya i la Comissió Islàmica d'Espanya, en l'àmbit de l'assistència religiosa penitenciària	70
• Llei orgànica 1/1979, de 26 de setembre, general penitenciària	70
• Reial decret 190/1996, de 9 de febrer, pel qual s'aprova el Reglament penitenciari	72

• Regles mínimes per al tractament dels reclusos (aprovades pel Consell Econòmic i Social de les Nacions Unides en les resolucions 663C (XXIV), de 31 de juliol de 1957, i 2076 (LXII), de 13 de maig de 1977)	72
• Recomanació Rec(2006)2 del Comitè de Ministres als estats membres sobre les Normes penitenciàries europees	73
• Instrucció 1/2005, del Departament de Justícia, de regulació del dret a rebre atenció religiosa en el medi penitenciari	74
ANNEX II. INFORMACIÓ SOBRE CONFESSIONS RELIGIOSES	78
ESGLÉSIA CATÒLICA	78
ESGLÉSIES EVANGÈLIQUES	86
ISLAM	90
TESTIMONIS CRISTIANS DE JEHOVÀ	97
BUDISME	102
ESGLÉSIES ORTODOXES	108
HINDUISME	113
ESGLÉSIA ADVENTISTA DEL SETÈ DIA	118
ESGLÉSIA DE JESUCRIST DELS SANTS DELS DARRERS DIES	122
FE BAHÁ'Í	126
SIKHISME	130
TAOISME	135
JUDAISME	140
ANNEX III. QUADRE RESUM DE LES FITXES INFORMATIVES	146
ANNEX IV. CALENDARI DE FESTIVITATS RELIGIOSES	153
ANNEX V. RECURSOS	154
• Llibres i Publicacions	154
• Webgrafia	159

1. PRESENTACIÓ

La societat catalana cada dia és més plural des del punt de vista religiós. A hores d'ara a casa nostra hi ha implantades, com a mínim, tretze confessions religioses, que compten en total amb uns 8.600 centres de culte. Òbviament, l'Església catòlica segueix sent majoritària, però el pes de la resta de confessions no para d'augmentar.

Aquesta diversitat implica reptes per al conjunt dels serveis públics. Les administracions reben noves demandes que han de ser capaces de gestionar, i això comporta també la necessitat que els treballadors públics comptin amb les eines adients per tal de poder donar les respostes adequades en cada moment.

El personal de l'Administració ha de ser coneixedor de les característiques bàsiques dels diferents col·lectius religiosos; ha de saber quines demandes els poden formular i tenir previstos els mecanismes adequats per tal de poder-les satisfer, sempre que això no impliqui una violació de la legalitat o una interferència inassumible en el funcionament habitual d'aquests serveis.

La riquesa religiosa de la societat es visualitza també en l'àmbit penitenciari. Els nostres centres penitenciaris són un reflex del conjunt de la societat, de manera que hi podem trobar interns vinculats a qualsevol de les tradicions religioses amb presència a Catalunya. En aquest sentit, cal tenir en compte que la privació de la llibertat no comporta que els interns estiguin privats de la resta de drets fonamentals, entre els quals hi ha el dret a la llibertat religiosa.

Els nostres centres penitenciaris són un reflex del conjunt de la societat, de manera que hi podem trobar interns vinculats a qualsevol de les tradicions religioses amb presència a Catalunya.

Des de fa anys, el Departament de Justícia, conjuntament amb la Direcció General d'Affers Religiosos del Departament de Governació i Relacions Institucionals, vetlla pel ple respecte als drets de llibertat religiosa en l'àmbit penitenciari. En aquesta línia, el Govern va editar l'any 2010 la *Guia per al respecte a la diversitat de creences en l'àmbit penitenciari*, un material adreçat fonamentalment a les persones que treballen als centres penitenciaris d'arreu de Catalunya.

Ara, cinc anys més tard, el Govern ha impulsat una actualització i una revisió d'aquella guia per tal que inclogui encara més recursos dels que recollia el material original. L'edició que ara esteu llegint incorpora un nou capítol en què es recullen algunes bones pràctiques que s'han desenvolupat arreu en relació amb la gestió de la diversitat religiosa en l'àmbit penitenciari, així com nous apartats dedicats a com es poden tramitar les demandes d'assistència religiosa dels interns o al calendari de les festivitats de les diferents tradicions religioses del país.

A més, s'ha dut a terme una ampliació de les fitxes descriptives de les diferents confessions religioses, ara molt més completes i exhaustives que en l'edició anterior, i s'hi ha inclòs un ampli catàleg de recursos per tal que les persones que ho desitgin puguin ampliar els seus coneixements pel que fa a la realitat de les confessions religioses amb seguidors als centres penitenciaris de casa nostra.

Finalment, també cal destacar l'ampliació i l'enriquiment de l'apartat legal d'aquesta guia. S'ha pretès fer una presentació més àgil i atractiva de la normativa de referèn-

cia, i s'ha deixat per als annexos la reproducció literal dels textos jurídics.

Aquesta guia és producte de la col·laboració entre el Departament de Governació i Relacions Institucionals i el Departament de Justícia. Alhora, però, per a l'elaboració d'aquests materials també s'ha comptat amb la col·laboració dels representants de les principals confessions religioses de Catalunya.

Les confessions religioses han col·laborat i col·laboren amb el Govern de la Generalitat per tal de garantir el ple respecte als drets de llibertat religiosa dels ciutadans, especialment els que es troben en situacions més vulnerables. Aquesta col·laboració ha de continuar i s'ha de potenciar encara més els propers anys. Estem convençuts que aquesta guia serà un instrument de gran utilitat per impulsar aquesta col·laboració en l'àmbit penitenciari.

Les confessions religioses han col·laborat i col·laboren amb el Govern de la Generalitat per tal de garantir el ple respecte als drets de llibertat religiosa dels ciutadans.

2. MARC JURÍDIC

2.1. LLIBERTAT RELIGIOSA I PRESÓ

La llibertat religiosa és un dret humà de les persones, reconegut en tots els tractats internacionals de drets humans. També l'ordenament jurídic espanyol el reconeix i protegeix com a dret fonamental en l'article 16 de la Constitució i en la Llei orgànica 7/1980, de 5 de juliol, de llibertat religiosa.

La detenció o l'empresonament d'una persona no pot suposar cap excepció per a aquest dret, emanat directament de la dignitat humana, que ha de ser respectada en tota persona sigui quina sigui la seva situació i amb independència de la seva conducta o dels actes delictius que hagi comès.

Per això, l'article 25.2 de la Constitució espanyola afirma que els condemnats que compleixen pena de presó gaudeixen íntegrament de tots els seus drets fonamentals, amb la lògica excepció dels que estiguin limitats expressament pel contingut del veredicté condemnatòri, el sentit de la pena i la llei penitenciària, així com dels drets reconeguts expressament en el precepte esmentat, entre els quals hi ha el desenvolupament integral de la personalitat. Tampoc les persones subjectes a empresonament provisional sense condemna no perden aquest dret, ja que són ciutadans amb ple exercici dels seus drets constitucionals i han de ser tractats com a presumptes innocents fins que no hi hagi una sentència condemnatòria ferma.¹

¹ - Article 24 de la Constitució espanyola.

Per garantir aquest dret, les recomanacions internacionals en matèria penitenciària proposen que es vetlli per oferir una assistència religiosa adequada a totes les persones privades de llibertat en centres penitenciaris o de detenció. En aquest sentit, també la legislació penitenciària espanyola obliga l'Administració a vetllar perquè tots els interns que ho sol·licitin gaudeixin d'aquesta assistència.

Però aquesta no és solament una qüestió de drets ni exclusivament jurídica. El lliure exercici de la llibertat religiosa i una adequada assistència religiosa als interns per part de les persones adients de les diferents religions reconegudes, a més de ser un dret, pot repercutir de forma positiva en els processos personals de rehabilitació i reinserció i en el clima i en la convivència a l'interior dels centres, humanitzant la vida penitenciària i afavorint condicions adequades per a la reinserció social dels interns. I l'Administració, com sabem, està obligada a promoure les condicions per a la reinserció social dels penats.²

L'experiència històrica acumulada, nacional i internacional, mostra que una adequada atenció als interns i la seva participació en activitats de caràcter religiós contribueix sovint a frenar la presonització i afavoreixen la interiorització de valors cívics i morals, l'educació, l'autoconeixement i el creixement personal, la recuperació de l'autoestima perduda, la reparació del delicte, la reconciliació i el perdó, la superació de malalties, la reconstrucció de vincles familiars, la preparació per a la sortida en llibertat i la reinserció a la societat.

Una adequada atenció als interns i la seva participació en activitats de caràcter religiós contribueix sovint a frenar la presonització i afavoreix la interiorització de valors cívics i morals.

2 - Article 25.2 de la Constitució espanyola.

En conseqüència, l'Administració penitenciària i les confessions religioses són cridades a establir una fructífera col·laboració a favor de la reinserció social dels penats.

2.2. LA DIMENSIÓ RELIGIOSA ALS CENTRES PENITENCIARIS CATALANS

És sabut que la població penitenciària catalana mostra actualment una gran diversitat de creences, d'opcions de pensament, de consciència i de religió. Així, hi trobem un notable grup d'interns que es manifesten cristians (principalment catòlics, evangèlics i ortodoxos) o musulmans, o que s'adscriuen a altres tradicions religioses i creences, i que demanen poder exercir la seva llibertat religiosa amb les pràctiques individuals i col·lectives corresponents i poder ser atesos per representants d'aquestes tradicions.

Aquesta realitat ha obligat l'Administració, com també ha fet en altres àmbits, a fer un esforç per adaptar-se i gestionar adequadament aquesta diversitat i afavorir una atenció adequada a les diferents demandes i necessitats dels interns.

Alhora, les principals confessions religioses presents a Catalunya desenvolupen des de fa temps en pràcticament tots els centres penitenciaris, en col·laboració amb l'Administració, una intensa tasca d'atenció individual als interns i una àmplia gamma d'activitats i celebracions de caràcter religiós.

En aquest sentit, les diferents diòcesis de l'Església catòlica, el Consell Evangèlic de Catalunya, el Consell Cul-

tural Islàmic de Catalunya, com també altres institucions i entitats religioses, ofereixen els seus serveis mitjançant un ampli col·lectiu de sacerdots, religiosos, pastors, imams i altres agents qualificats, en la tasca d'acompanyar, escoltar, oferir afecte i consol, donar esperança, orientar moralment, escatir interrogants vitals, administrar sagraments, ajudar a la pregària, la reflexió i la meditació interior, contribuir a la formació religiosa, ètica o espiritual i celebrar o dirigir pràctiques i ritus que ajuden els interns a viure i expressar la seva fe i a donar sentit a la seva vida i a la seva sempre difícil situació personal.

D'altra banda, cal tenir present que, més enllà de l'atenció estrictament religiosa, aquestes institucions religioses, com també una àmplia xarxa d'entitats d'inspiració religiosa, desenvolupen diferents activitats educatives, culturals, sociosanitàries i de voluntariat que suposen una important col·laboració amb l'Administració en la tasca d'afavorir la reinserció social.

Per tot això, el factor religió no pot ser considerat ni un element secundari ni una simple complicació afegida a la gestió penitenciària, sinó una oportunitat per assolir les finalitats encomanades als poders públics en relació amb les persones privades de llibertat en col·laboració amb la societat civil organitzada.

2.3. EL DRET INTERNACIONAL

Com ja dèiem a l'inici, la llibertat religiosa és un dret humà fonamental reconegut en els textos i tractats internacionals de drets humans, de tal manera que s'ha conso-

El factor religió no pot ser considerat ni un element secundari ni una simple complicació afegida a la gestió penitenciària.

lidat com a part del denominat *ordre públic internacional*, i una conseqüència del deure de respectar la dignitat humana.

Així, la Declaració universal dels drets humans (1948) afirma, ja en el mateix preàmbul, que “l’aspiració més elevada de l’home és l’adveniment d’un món en què els éssers humans, alliberats del temor i de la misèria, gaudeixin de la llibertat de paraula i de la llibertat de creences”. En l’article 2 proclama que els drets declarats per la Declaració són de qualsevol persona, “sense cap distinció de raça, sexe, idioma, religió, opció política o de qualsevol altra mena”. I dedica l’article 18 a la llibertat religiosa, en proclamar que:

“Tothom té dret a la llibertat de pensament i de religió; aquest dret inclou la llibertat de canviar de religió i creences i també la llibertat de manifestar-les individualment i col·lectiva, en públic i en privat, mitjançant l’ensenyament, la pràctica, el culte i l’observança”.

Així mateix, la llibertat religiosa és un dels drets reconeguts en el Pacte internacional de drets civils i polítics (1966), descrit en l’article 18 en termes molt similars als de la Declaració universal. És també reconeguda i protegida en altres convenis internacionals, com ara la Convenció internacional sobre l’eliminació de totes les formes de discriminació racial (1965) o el Conveni internacional dels drets de l’infant (1989).

Segons la interpretació comuna d’aquests textos, la protecció que ofereixen no es limita a les religions tradici-

onals, sinó que es refereix tant a les creences teistes com a les no teistes i les atees, així com al dret a no professar cap religió o creença concreta o a canviar-ne, i queda prohibida tota mesura coercitiva per aquests motius.

La llibertat religiosa inclou, com es veu en els textos citats, no solament el dret a no patir cap tipus de coerció ni discriminació, sinó també el dret de manifestar les pròpies creences de forma individual i col·lectiva, mitjançant el culte, la celebració de ritus i pràctiques i l'ensenyament.

Les limitacions d'aquest dret són únicament “les necessàries per protegir la seguretat, l'ordre públic, la salut i la moral públiques o els drets i llibertats fonamentals dels altres”.³

En l'àmbit europeu, la llibertat religiosa és també reconeguda, en termes quasi coincidents, en el Conveni europeu per a la protecció dels drets humans i llibertats fonamentals (1950) i en la Carta de drets fonamentals de la Unió Europea (2000).

2.4. LA LLIBERTAT RELIGIOSA EN L'ORDENAMENT JURÍDIC ESPANYOL

D'entrada, cal assenyalar que tots els tractats internacionals esmentats han estat ratificats per Espanya i, per tant, formen part de l'ordenament jurídic espanyol, segons l'article 96.1 de la Constitució. A més, aquests tractats han de ser la pauta per a la interpretació dels drets i

La llibertat religiosa inclou no solament el dret a no patir cap tipus de coerció ni discriminació, sinó també el dret de manifestar les pròpies creences de forma individual i col·lectiva.

³ - Article 16.4 del Pacte internacional de drets civils i polítics.

les llibertats fonamentals reconeguts en la mateixa Constitució.

Ara bé, la mateixa Constitució espanyola proclama i protegeix, al màxim nivell, la llibertat religiosa en l'article 16:

“1. Es garanteix la llibertat ideològica, religiosa i de culte dels individus i les comunitats, sense cap més limitació, quan siguin manifestats, que la necessària per al manteniment de l'ordre públic protegit per la llei.

2. Ningú no podrà ser obligat a declarar quant a la seva ideologia, religió o creences.”

Cal fer esment també de l'important article 14 de la Constitució, que proclama el principi d'igualtat i prohibeix qualsevol discriminació “per raó de naixença, raça, sexe, religió, opinió o qualsevol altra condició o circumstància personal o social”.

La llibertat religiosa està inclosa en la categoria de “drets fonamentals” de la Constitució, els quals reben la màxima protecció.

La llibertat religiosa està inclosa en la categoria de “drets fonamentals” de la Constitució, els quals reben la màxima protecció. Aquests drets, segons l'article 53.1, només poden ser regulats per llei orgànica (que requereix la majoria absoluta del Congrés dels Diputats perquè sigui aprovada). A més, qualsevol persona pot demanar la tutela d'aquests drets davant dels tribunals ordinaris mitjançant un recurs preferent i sumari, així com a través d'un recurs d'empara davant del Tribunal Constitucional.⁴

4 - Article 53.2 de la Constitució espanyola.

Per al desenvolupament i la regulació d'aquesta llibertat constitucional, ben aviat (1980) es va aprovar la Llei orgànica de llibertat religiosa (LOLR), plenament vigent avui, la qual concreta els continguts d'aquest dret i regula el reconeixement estatal de les confessions religioses i la seva relació amb l'Administració.

En l'article primer, la LOLR afirma que "l'Estat garanteix el dret fonamental a la llibertat religiosa i de culte". Per a la LOLR (article 2.1), en sintonia amb els textos internacionals i la Constitució, la llibertat religiosa inclou el dret de tota persona a: "a) professar les creences religioses lliurement elegides o no professar-ne cap, canviar de confessió o abandonar la que es tenia, manifestar lliurement les pròpies creences o l'absència d'aquestes o abstenir-se de declarar sobre aquestes; b) practicar els actes de culte i rebre assistència religiosa de la pròpia confessió, commemorar les seves festivitats, celebrar els seus ritus matrimonials, rebre sepultura digna, sense cap discriminació per motius religiosos, i no ser obligat a participar en actes de culte o a rebre assistència religiosa contrària a les seves conviccions; c) rebre i impartir ensenyament i informació religiosa de tota mena, ja sigui oralment o per escrit o per qualsevol altre procediment; elegir per a ella i per als propis fills menors no emancipats o incapacitats sota la seva dependència, dins i fora de l'àmbit escolar, l'ensenyament religiós i moral que estigui d'acord amb les pròpies conviccions; d) reunir-se i manifestar-se públicament amb finalitats religioses i associar-se per desenvolupar comunitàriament les seves activitats religioses de conformitat amb l'ordenament jurídic i el que estableix la present llei orgànica."

L'article 2.3 de la Llei orgànica de llibertat religiosa afirma que els poders públics han d'adoptar les mesures necessàries per facilitar l'assistència religiosa als centres públics militars, hospitalaris, assistencials, penitenciaris i d'altres sota la seva dependència.

Així mateix, la LOLR inclou “el dret de les esglésies, confessions i comunitats a establir llocs de culte o de reunió amb finalitats religioses, a designar i formar els seus ministres, a divulgar i propagar el seu propi credo i a mantenir relacions amb les seves pròpies organitzacions o amb altres confessions dins o fora del territori nacional”.

A més, en l'article 2.3 afirma que els poders públics han d'adoptar les mesures necessàries per facilitar l'assistència religiosa als centres públics militars, hospitalaris, assistencials, penitenciaris i d'altres sota la seva dependència (...).

Finalment, per completar aquest breu quadre, és necessari referir-nos al marc regulador on se situa l'Estat espanyol en relació amb el fet religiós. En aquest sentit, la Constitució proclama (article 16.3) que “cap confessió tindrà caràcter estatal. Els poders públics tindran en compte les creences religioses de la societat espanyola i mantindran les consegüents relacions de cooperació amb l'Església catòlica i les altres confessions”.

En conseqüència, a més de reconèixer la llibertat religiosa com un dret fonamental, la Constitució consagra el principi d'aconfessionalitat, que estableix la màxima neutralitat de l'Estat respecte del fet religiós i prohibeix la identificació dels poders públics amb qualsevol tipus de creences religioses, teistes, no teistes o atees. En coherència amb això, lluny de mostrar-se hostil o indiferent al fet religiós, la Constitució obliga els poders públics a tenir en compte en les seves polítiques les creences religioses de la societat, i a establir els acords necessaris de col·laboració amb les confessions religioses amb vistes al bé comú.

En desenvolupament d'aquests principis, l'Estat espanyol manté acords de cooperació amb l'Església catòlica (acords amb la Santa Seu, 1979) i amb la Federació d'Entitats Religioses Evangèliques d'Espanya, amb la Comissió Islàmica d'Espanya i amb la Federació de Comunitats Israelites d'Espanya (els tres darrers del 1992 i aprovats per llei).

2.5. LA LLIBERTAT RELIGIOSA EN EL SISTEMA PENITENCIARI

2.5.1. Principis d'actuació

Com ja hem afirmat a l'inici, la privació de llibertat en un centre penitenciari no comporta en cap cas la pèrdua del dret de la persona a la llibertat religiosa, inherent a la seva dignitat humana.

La Constitució espanyola estableix molt clarament que els reclusos en institucions penitenciàries gaudeixen plenament dels drets fonamentals reconeguts en la Constitució,⁵ “llevat dels que estiguin limitats expressament pel contingut del veredict condemnatòri, pel sentit de la pena i la llei penitenciària”. En conseqüència, gaudeixen també plenament de la llibertat religiosa i de culte,⁶ amb les úniques limitacions expressades.

Cal tenir en compte que l'article 25.2 esmentat fa referència exclusivament als condemnats, però, amb més raó, les persones no condemnades subjectes a presó pro-

La privació de llibertat en un centre penitenciari no comporta en cap cas la pèrdua del dret de la persona a la llibertat religiosa, inherent a la seva dignitat humana.

5 - Article 25.2 de la Constitució espanyola.

6 - Article 16 de la Constitució espanyola.

visional gaudeixen igualment dels drets fonamentals (cap precepte les exclou), tenint en compte que estan sota la presumpció d'innocència.⁷ Res no justifica que pateixin cap restricció de drets que no sigui directament exigida per la seva simple custòdia durant el procediment penal.

En conseqüència, els poders públics han de respectar plenament la llibertat religiosa de tots els interns en centres penitenciaris.

En aquest sentit, ja hem citat anteriorment l'article 2.3 de la LOLR, que obliga l'Administració a oferir assistència religiosa als centres públics. Ara bé, la legislació penitenciària vigent estableix expressament les exigències de respecte a la llibertat religiosa en aquest àmbit.

Així, la Llei orgànica 1/1979, de 26 de setembre, general penitenciària (LOGP), estableix en l'article 3 que "l'activitat penitenciària s'exercirà respectant en tot cas la personalitat humana dels reclusos i els drets i interessos jurídics dels mateixos reclusos no afectats per la condemna, sense establir cap diferència per raó de raça, opinions polítiques, creences religioses, condició social o qualsevol altra circumstància de naturalesa anàloga". Així mateix, d'acord amb l'apartat 3.1 d'aquesta Llei, "els interns podran exercitar els drets civils, polítics, socials, econòmics i culturals, sense exclusió del dret de sufragi, tret que siguin incompatibles amb l'objecte de la seva detenció o amb el compliment de la condemna".

⁷ - Article 24.2 de la Constitució espanyola.

A més, la LOGP estableix dues previsions específiques. Per una banda, l'article 21.2 obliga l'Administració a proporcionar als interns "una alimentació controlada pel metge, convenientment preparada i que respongui en quantitat i qualitat a les normes dietètiques i d'higiene, tenint en compte el seu estat de salut, la naturalesa del treball i, en la mesura del possible, les seves conviccions filosòfiques i religioses".

Alhora, en l'article 54 estableix que l'Administració garantirà la llibertat religiosa dels interns i facilitarà els mitjans perquè l'esmentada llibertat pugui exercitar-se.

Aquests preceptes legals són desenvolupats més àmpliament en el Reglament penitenciari (1996), que reitera que "els interns gaudeixen de tots els drets no afectats per la condemna",⁸ els quals "solament podran ser restringits quan ho estableixin les lleis",⁹ ja que l'intern "és subjecte de drets i no es troba exclòs de la societat, sinó que continua formant-ne part." En conseqüència, "la vida a la presó ha de prendre com a referència la vida en llibertat, reduint al màxim els efectes nocius de l'empresonament, afavorint els vincles socials, la col·laboració i participació de les entitats públiques i privades i l'accés a les prestacions públiques".¹⁰

L'article 54 de Llei orgànica 1/1979, general penitenciària, estableix que l'Administració garantirà la llibertat religiosa dels interns i facilitarà els mitjans perquè l'esmentada llibertat pugui exercitar-se.

8 - Article 4.1 del Reial decret 190/1996, de 9 de febrer, pel qual s'aprova el Reglament penitenciari.

9 - Article 3.2 del Reial decret 190/1996, de 9 de febrer, pel qual s'aprova el Reglament penitenciari.

10 - Article 3.3 del Reial decret 190/1996, de 9 de febrer, pel qual s'aprova el Reglament penitenciari.

L'assistència religiosa pròpiament dita és regulada en l'article 230 del Reglament penitenciari, que reproduïm aquí per la seva importància:

Article 230. Llibertat religiosa

1. Tots els interns tindran dret a dirigir-se a una confessió religiosa registrada per sol·licitar la seva assistència, sempre que aquesta es presti amb respecte als drets de les altres persones. Als centres s'hi podrà habilitar un espai per a la pràctica dels ritus religiosos.

2. Cap intern podrà ser obligat a assistir o participar en els actes d'una confessió religiosa.

3. L'autoritat penitenciària facilitarà que els fidels puguin respectar l'alimentació, els ritus i els dies de festa de la seva respectiva confessió, sempre que ho permetin les disponibilitats pressupostàries, la seguretat i la vida del centre i els drets fonamentals dels restants interns.

4. Pel que fa a l'assistència religiosa dels interns, s'actuarà d'acord amb el que estableixen els acords firmats per l'Estat espanyol amb les diferents confessions religioses.

2.5.2. Recomanacions internacionals

Cal tenir molt present en aquest àmbit les recomanacions de les Nacions Unides i del Consell d'Europa en matèria penitenciària, on ocupa un lloc d'importància l'exigència de respecte a la llibertat de pensament i de religió dels reclusos.

Així, en primer lloc, les Regles mínimes per al tractament dels reclusos (Consell Econòmic i Social de les Nacions Unides, 31 de juliol de 1957) inclouen, en l'article 6.1, com a "principi fonamental", el següent:

6.1. Les regles que segueixen han de ser aplicades imparcialment. Cal que no es facin diferències de tracte fonamentades en prejudicis, principalment de raça, color, sexe, llengua, religió, opinió política o qualsevol altra opinió, d'origen nacional o social, fortuna, naixement o una altra situació qualsevol.

6.2. Contràriament, és important respectar les creences religioses i els preceptes morals del grup al qual pertany el reclus.

A més, dediquen un apartat específic a la qüestió de la religió, en les regles 41 i 42:

41.1. Si el centre conté un nombre suficient de reclusos que pertanyin a una mateixa religió, s'ha de nomenar o admetre un representant autoritzat d'aquest culte. Quan el nombre de reclusos ho justifiqui, i les circumstàncies ho permetin, l'esmentat representant ha de prestar servei amb caràcter continu.

41.2. El representant autoritzat nomenat o admès conforme al paràgraf 1) ha de ser autoritzat per organitzar periòdicament serveis religiosos i fer, cada cop que correspongui, visites pastorals particulars als reclusos de la seva religió.

41.3. Mai no s'ha de negar a un reclús el dret a comunicar-se amb el representant autoritzat d'una religió. I, a l'inrevés, quan un reclús s'oposi a ser visitat per un representant d'una religió, cal respectar absolutament la seva actitud.

42. D'acord amb les possibilitats, s'ha d'autoritzar els reclusos a complir els preceptes de la seva religió, se'ls ha de permetre participar en els serveis organitzats i tenir en el seu poder llibres pietosos i d'instrucció religiosa de la seva confessió.

Així mateix, el Consell d'Europa ha assumit expressament aquest principi en les seves Normes penitenciàries europees (aprovades en l'última versió per Resolució del Comitè de Ministres de 2006), les quals reafirmen el principi de no-discriminació per raó de religió¹¹ i estableixen el següent:¹²

El règim penitenciari ha d'organitzar-se, en la mesura del possible, de manera que permeti als interns la pràctica de la seva religió o el seguiment de la seva filosofia.

1. El dret a la llibertat de pensament, consciència i religió dels interns ha de ser respectat.

2. El règim penitenciari ha d'organitzar-se, en la mesura del possible, de manera que permeti als interns la pràctica de la seva religió o el seguiment de la seva filosofia, participant en els serveis o reunions, dirigides per representants reconeguts de les esmentades religions o filosofies, rebre en privat visites d'aquests representants

11 - Article 13 de la Recomanació Rec(2006)2 del Comitè de Ministres als estats membres sobre les Normes penitenciàries europees.

12 - Article 29 de la Recomanació Rec(2006)2 del Comitè de Ministres als estats membres sobre les Normes penitenciàries europees.

i disposar de llibres i publicacions de caràcter religiós o espiritual.

3. Els interns no poden ser obligats a practicar una religió o seguir una filosofia, a participar en serveis o reunions religioses o a acceptar les visites d'un representant de qualsevol religió o filosofia.

A més, en l'article 22, s'estableix que els interns han de gaudir d'un règim alimentari que tingui en compte, entre altres aspectes, la seva religió.

De totes aquestes recomanacions, podem formular la síntesi següent:

1) Principi de no-discriminació per raó de religió i creences. Respecte a les creences de tots els reclusos.

2) Dret dels reclusos a satisfer les exigències de les seves creences religioses.

3) Dret dels reclusos a participar en les activitats religioses que es facin al centre.

4) Dret dels reclusos a disposar de llibres i publicacions necessaris per a les seves creences, pràctica i formació religiosa.

5) Dret dels reclusos a accedir a l'atenció d'un representant qualificat de la seva religió. Correlativament, dret a no ser visitats per aquestes persones.

6) Obligació dels centres, en cas que hi hagi un nombre mínim d'interns d'una religió, de nomenar un representant qualificat d'una religió amb dret a organitzar periòdicament oficis, serveis o activitats religioses pròpies de la religió a què pertany i a visitar individualment els interns.

7) Dret dels reclusos que l'alimentació que rebin respecti o s'adeqüi a les seves creences religioses, culturals i filosòfiques.

2.5.3. Acords amb les confessions religioses per a la prestació de l'assistència religiosa en centres penitenciaris

L'article IV de l'Acord sobre assumptes jurídics entre la Santa Seu i l'Estat espanyol de l'any 1979 reconeix expressament el dret a l'assistència religiosa dels reclusos.

En desplegament de la legislació en matèria religiosa i penitenciària comentada i de les recomanacions internacionals esmentades, l'Estat espanyol, com també la Generalitat de Catalunya en l'exercici de les seves competències en matèria penitenciària, ha anat formalitzant diferents acords amb les religions majoritàries, per garantir l'assistència religiosa a les persones internades en centres penitenciaris.

Així, l'article IV de l'Acord sobre assumptes jurídics entre la Santa Seu i l'Estat espanyol de l'any 1979 reconeix expressament el dret a l'assistència religiosa dels reclusos en aquests termes:

1. L'Estat reconeix i garanteix l'exercici del dret a l'assistència religiosa dels ciutadans internats en establiments penitenciaris, hospitals, sanitaris, orfenats i centres similars, tant privats com públics.

2. El règim d'assistència religiosa catòlica i l'activitat pastoral dels sacerdots i dels religiosos als centres esmentats que siguin de caràcter públic es regularan de comú acord entre les autoritats competents de l'Església i de l'Estat. En qualsevol cas, quedarà protegit el dret a la llibertat religiosa de les persones i el ple respecte als seus principis religiosos i ètics.

Aquesta clàusula va ser posteriorment objecte d'un "Acord sobre assistència religiosa catòlica als centres penitenciaris", entre el ministre de Justícia i el president de la Conferència Episcopal Espanyola, publicat per l'Ordre de 24 de novembre de 1993, pel qual s'especifiquen els continguts de l'assistència religiosa i les persones autoritzades per prestar-la (sacerdots nomenats pel bisbe del lloc, autoritzats per l'Administració i assistits de voluntaris adequadament formats), i es regula la cobertura econòmica que ha d'aportar l'Estat per al finançament de despeses materials i de personal. Igualment, s'hi estableix que els centres disposaran de capella per a l'oració o local apte per als actes de culte en funció de l'estructura i les necessitats del centre, i amb despatx per a la resta d'activitats pròpies de l'assistència religiosa. El manteniment i l'adquisició de tots aquests espais i elements materials del culte també aniran a càrrec de l'Administració penitenciària.

Així mateix, l'assistència religiosa penitenciària va ser inclosa en els acords abans esmentats formalitzats l'any 1992 amb la Federació d'Entitats Religioses Evangèliques d'Espanya, amb la Federació de Comunitats Israelites d'Espanya i amb la Comissió Islàmica d'Espanya.

L'assistència religiosa penitenciària va ser inclosa en els acords formalitzats l'any 1992 amb la Federació d'Entitats Religioses Evangèliques d'Espanya, amb la Federació de Comunitats Israelites d'Espanya i amb la Comissió Islàmica d'Espanya.

En tots tres acords s'hi va introduir una clàusula¹³ per la qual, en termes molt similars, l'Estat es compromet a garantir el dret a l'assistència religiosa dels internats en centres o establiments penitenciaris. Aquesta assistència serà proporcionada mitjançant les persones que designin les mateixes confessions, degudament autoritzades per l'Administració, que actuaran amb ple respecte a la llibertat religiosa i les normes d'organització i règim intern dels centres, de forma lliure i sense limitació d'horaris. Les despeses generades per aquest servei d'atenció aniran a càrrec de les mateixes confessions, per bé que podran utilitzar els locals necessaris existents als mateixos centres.

Posteriorment, el Reial decret 710/2006, de 9 de juny, va regular, en desenvolupament dels tres acords esmentats, el contingut de l'assistència religiosa penitenciària, el procediment, els requisits, la vigència i la revocació de l'autorització als ministres de culte que l'han de dur a terme, el seu règim i la sol·licitud d'assistència dels interns, entre altres aspectes.

Per la seva banda, la Generalitat de Catalunya, en l'exercici de les seves competències en execució penitenciària, ha signat convenis de col·laboració amb l'Església catòlica, el Consell Evangèlic de Catalunya i el Consell Cultural Islàmic de Catalunya.

La Generalitat de Catalunya, en l'exercici de les seves competències en execució penitenciària, ha signat convenis de col·laboració amb l'Església catòlica, el Consell Evangèlic de Catalunya i el Consell Cultural Islàmic de Catalunya.

13 - Article 9 de Llei 24/1992, de 10 de novembre, per la qual s'aprova l'Acord de cooperació de l'Estat amb la Federació d'Entitats Religioses Evangèliques d'Espanya, de la Llei 25/1992, de 10 de novembre, per la qual s'aprova l'Acord de cooperació de l'Estat amb la Federació de Comunitats Israelites d'Espanya, i de la Llei 26/1992, de 10 de novembre, per la qual s'aprova l'Acord de cooperació de l'Estat amb la Comissió Islàmica d'Espanya.

Així, d'una banda, hi ha l'Acord marc per a l'assistència religiosa catòlica, signat entre el Departament de Justícia i les diòcesis de Catalunya el 10 de juliol de 1987, el qual s'ha anat renovant any rere any fins a l'actualitat. El conveni compromet el Departament a garantir l'assistència religiosa dels interns i a contribuir al seu finançament, destinat a cobrir la retribució dels sacerdots responsables d'aquesta tasca. Es preveu que l'assistència es realitzarà mitjançant un servei o organització a cada centre penitenciari, encarregat de l'assistència religiosa o pastoral a tots els interns que ho sol·licitin, i també al personal dels centres. Aquest servei estarà coordinat amb la resta de serveis del centre i estarà format pels capellans o persones designades pel bisbe del lloc on s'ubica el centre, amb la col·laboració de voluntaris que comptin amb el vistiplau del director. Aquest servei disposarà d'un local de culte i un despatx. El Departament de Justícia podrà demanar la substitució de les persones designades per infracció de les normes de règim del centre.

Així mateix, s'ha subscrit l'Acord sobre assistència religiosa evangèlica, signat el febrer de 1995 entre el Departament de Justícia i el Consell Evangèlic de Catalunya, que estableix que l'assistència religiosa evangèlica als centres penitenciaris comprèn la celebració del culte setmanal, la participació en grups de pregària i formació bíblica, la visita als interns, i l'assistència als que acudeixin al despatx de l'agent pastoral. Cada centre penitenciari ha de facilitar una dependència adient per a la celebració dels actes litúrgics i és convenient que disposi d'un despatx per dur a terme la resta d'activitats d'assistència religiosa. La tasca d'assistència religiosa s'ha de coordinar amb la resta

de serveis del centre penitenciari i està subjecta als horaris i a les normes de disciplina del centre. Els agents pastorals encarregats de prestar l'assistència religiosa als centres penitenciaris han de ser designats pel Consell Evangèlic de Catalunya i autoritzats per la Direcció General de Serveis Penitenciaris.

Finalment, hi ha un Acord entre el Departament de Justícia i el Consell Islàmic Cultural de Catalunya (2007), en base al qual l'assistència religiosa islàmica als centres penitenciaris podrà consistir en la celebració de l'oració col·lectiva, l'assessorament individual en referència a qüestions religioses, la celebració de rituals d'acompanyament en la mort i la realització de pràctiques de tanatopràxia pròpies de la religió islàmica, la celebració de les principals festivitats pròpies de la religió islàmica i proporcionar formació religiosa als interns que la sol·licitin. El centre facilitarà un espai adient per dur a terme les activitats relatives a l'assistència religiosa islàmica. Els representants religiosos encarregats de l'assistència religiosa islàmica han de dur a terme aquesta assistència en coordinació amb la resta de serveis del centre penitenciari corresponent. També regula el procediment segons el qual el Consell Islàmic Cultural de Catalunya ha de designar i nomenar els imams que han de prestar l'assistència religiosa als centres penitenciaris. Es posa en relleu que aquest nomenament s'ha de fer amb la conformitat de la Direcció General d'Afers Religiosos, sempre davant d'una demanda prèvia de la Direcció General de Serveis Penitenciaris.

Per finalitzar, cal tenir present que el Departament de Justícia va aprovar una norma específica sobre la matèria.

Es tracta de la Instrucció 1/2005, de regulació del dret a rebre atenció religiosa en el medi penitenciari, aprovada el 27 d'abril de 2005 per la Direcció General de Serveis Penitenciaris. Aquesta Instrucció inclou els aspectes següents:

– Preveu l'impuls de convenis de col·laboració entre el Departament de Justícia de la Generalitat i l'Església catòlica, per una banda, i, per l'altra, cadascuna de les tradicions religioses amb les quals l'Estat ha signat acords de cooperació, sempre que el nombre d'interns que professin una determinada confessió ho aconselli.

- Especifica que la Direcció General de Serveis Penitenciaris del Departament de Justícia de la Generalitat facilitarà formació al personal religiós encarregat d'oferir l'assistència religiosa als centres penitenciaris en aspectes de normativa penitenciària.

- Estableix que la Direcció General de Serveis Penitenciaris i la Direcció General d'Afers Religiosos col·laboraran per tal de tractar, conjuntament amb les comunitats religioses, els aspectes relacionats amb l'assistència religiosa de les persones internes.

– Preveu l'adequació d'un espai multiconfessional als centres penitenciaris, i la possibilitat d'ajustar els horaris, la mobilitat i els accessos corresponents per tal de garantir l'assistència religiosa de totes les persones que la requereixin, sempre tenint en compte les disponibilitats pressupostàries, la seguretat del centre i els drets fonamentals de la resta d'interns o internes.

El Departament de Justícia va aprovar una norma específica sobre la matèria. Es tracta de la Instrucció 1/2005, de regulació del dret a rebre atenció religiosa en el medi penitenciari.

– Estableix que l'assistència religiosa dels interns que professen confessions que no han signat acords de cooperació amb l'Estat espanyol parteix d'una demanda específica prèvia dels interns. En aquests casos, la Direcció General d'Asser Religiosos del Departament de Governació i Relacions Institucionals assessorarà la Direcció General de Serveis Penitenciaris del Departament de Justícia per tal de donar resposta a aquestes demandes, en funció de les disponibilitats pressupostàries, la seguretat i la vida del centre i els drets fonamentals de la resta d'interns.

Aquesta Instrucció ha estat completada pel document “Regulació de l'accés als centres penitenciaris dels representants religiosos que compleixen funcions de direcció religiosa catòlica, evangèlica i islàmica”, aprovat pel director general de Serveis Penitenciaris en data 24 de juliol de 2014.

3. PRINCIPIS D'ACTUACIÓ

En el marc d'una societat laica, la gestió pública de la diversitat religiosa s'ha de basar en l'existència d'uns principis ètics d'actuació que garanteixin la igualtat de totes les persones, així com una gestió respectuosa amb totes les opcions espirituals i/o religioses. En aquest sentit, el Consell Assessor per a la Diversitat Religiosa proposa, al document *La diversitat religiosa en les societats obertes. Criteris de discerniment*, els principis generals d'actuació següents, basats en la Declaració universal dels drets humans (1948):

1. El respecte mutu.
2. La mútua coneixença i benvolença.
3. La desconstrucció de prejudicis negatius i ofensius.
4. L'equitat en la dignitat de les persones, independentment de les seves opcions espirituals i/o religioses.
5. La llibertat de creences i d'expressió de les creences i de les conviccions.
6. El respecte a la integritat física i moral de totes les persones.
7. La cura pels grups minoritaris, perquè puguin expressar-se en el conjunt social.
8. La condemna de qualsevol forma d'extremisme i de violència en qualsevol de les seves formes.
9. La coordinació de l'assistència religiosa com una oportunitat per evitar la presonització i afavorir l'educació, la rehabilitació i la reinserció social dels penats, així com la bona convivència als centres penitenciaris.

4. RECOMANACIONS

4.1. RECOMANACIONS GENERALS

- El personal que treballa als centres penitenciaris ha de conèixer els drets a què fan referència els principis esmentats a l'apartat 3 (Principis d'actuació) i tenir-los presents en la seva activitat diària.

- El personal que treballa als centres penitenciaris ha de tenir en compte, a l'hora de relacionar-se amb les persones recluses, que totes les persones tenen dret a no declarar quant a la seva ideologia, religió o creences.

- Com a principi general d'actuació, cal respectar les creences i les pràctiques religioses de les persones internes i no s'ha d'entrar en cap discussió per raó de les seves conviccions. Només per motius justificats de seguretat, higiene, salut, de respecte als altres i per motius justificats d'organització interna, els professionals dels centres penitenciaris poden demanar, quan això sigui imprescindible, que els interns renunciïn a pràctiques derivades de les seves conviccions.

- És convenient que s'organitzin sessions formatives als centres penitenciaris adreçades als professionals al voltant dels drets de llibertat religiosa, de pensament i de consciència, i sobre les diverses sensibilitats espirituals i filosòfiques presents a Catalunya. Aquestes sessions podran ser organitzades conjuntament per la Subdirecció General de Programes de Rehabilitació i Sanitat del Departament de Justícia, la Direcció General d'Afers Religiosos del De-

Cal respectar les creences i les pràctiques religioses de les persones internes i no s'ha d'entrar en cap discussió per raó de les seves conviccions.

partament de Governació i Relacions Institucionals, les mateixes confessions religioses i altres entitats especialitzades en el diàleg interreligiós o intercultural.

- És convenient que en cada centre penitenciari hi hagi un responsable o referent permanent designat per la direcció encarregat de vetllar pel respecte a la llibertat religiosa i d'actuar d'interlocutor amb els interns, els representants de les confessions religioses i els funcionaris a fi de garantir l'adequada prestació de l'assistència religiosa, resoldre les dificultats que puguin sorgir en aquest àmbit i gestionar peticions o situacions extraordinàries. És convenient també valorar la possibilitat d'establir espais o mecanismes estables de coordinació entre la direcció dels centres i els representants religiosos autoritzats, a fi que l'assistència religiosa i les pràctiques religioses puguin prestar-se en condicions adequades i s'emmarquin correctament en el conjunt d'activitats i necessitats del centre.

4.2. RECOMANACIONS RELATIVES AL MOMENT DE L'INGRÉS AL CENTRE PENITENCIARI

- En el moment de l'ingrés, els centres penitenciaris han de proporcionar informació a les persones internes sobre:

- El dret de rebre assistència religiosa.
- El procediment per sol·licitar assistència religiosa.
- Les confessions religioses amb ministres assignats a aquell centre penitenciari i les activitats de caràcter religiós que s'hi realitzen.
- El dret de rebre una alimentació adequada a les pròpies conviccions religioses.

- El procediment per sol·licitar una alimentació conforme a les pròpies creences religioses.

A aquest efecte, la Direcció General de Serveis Penitenciaris va editar uns tríptics sobre l'assistència religiosa que poden ser útils per a aquesta tasca explicativa. És convenient també utilitzar i lliurar els documents informatius que hagin preparat els representants religiosos que actuïn al centre. Tanmateix, convé que aquesta informació també s'expliqui oralment a les persones internes.

4.3. RECOMANACIONS RELATIVES A LA CUINA I ALS PRECEPTES ALIMENTARIS

- Pot haver-hi persones internes que, en funció de les seves creences religioses, no desitgin menjar determinats productes o plats. Quan el nombre de sol·licituds ho justifiqui, cal que el centre penitenciari intenti oferir menús adaptats, en la mesura del possible, a les peticions alimentàries específiques de les diverses confessions, sempre que no signifiqui una despesa econòmica extraordinària.

- Quan no sigui possible oferir menús adaptats als diferents preceptes religiosos, i sempre que no signifiqui una despesa econòmica extraordinària, el centre pot oferir un menú alternatiu vegetarià, al qual es podrien acollir molts dels membres de comunitats religioses que tenen uns preceptes alimentaris determinats.

- Els dejunis i les abstinències alimentàries són quelcom comú a diverses tradicions religioses. En funció de cada confessió, aquests dejunis o abstinències poden comportar:

Els dejunis i les abstinències alimentàries són quelcom comú a diverses tradicions religioses.

- La renúncia total a l'aliment en determinades jornades.
- La renúncia a l'aliment només durant algunes hores del dia o a un o més àpats.
- El rebuig de determinats aliments.

A l'hora de preparar els menús alimentaris cal tenir en compte la possibilitat que hi hagi interns que segueixin aquests dejunis o abstinències i, arribat el cas, plantejar la possibilitat d'establir mesures alternatives, com poden ser:

- La confecció de menús lliures de determinats aliments, substituïts per d'altres.
- L'oferiment de líquids nutritius (suc, brou..) a interns que facin un dejuni només d'aliment sòlid.
- La possibilitat d'establir mecanismes per tal que les persones recluses puguin alimentar-se fora de l'horari habitual, a les seves cel·les. Les dates en què es porten a terme els diferents dejunis o abstinències es comunicaran a través dels responsables dels serveis d'assistència religiosa, en el cas de les confessions que tenen establert aquest servei, o bé a petició individual en els altres casos.

- Algunes comunitats religioses commemoren determinades diades consumint uns aliments concrets. En ocasions, algunes entitats religioses s'ofereixen per proporcionar aquests aliments a les persones recluses. Es pot valorar la conveniència de l'entrada d'aquests productes, amb la comprovació prèvia que no suposen cap risc per a la salut de les persones internes ni per a la seguretat dels centres.

4.4. RECOMANACIONS RELATIVES A LES BOTIGUES DELS CENTRES PENITENCIARIS

- Algunes comunitats religioses commemoren determinades diades consumint uns aliments concrets i per tant és probable que algunes persones internes vulguin accedir a aquests aliments. És convenient que en aquests períodes assenyalats les botigues posin a disposició de les persones internes aquests productes. Per conèixer amb detall quins són aquests productes, els responsables de les botigues podran comptar amb l'assessorament dels diferents responsables dels serveis d'assistència religiosa assignats a cada centre penitenciari.

4.5. RECOMANACIONS RELATIVES A LES ESTADES A LA INFERMERIA O A L'HOSPITALITZACIÓ

- Algunes confessions religioses estableixen preceptes que cal tenir en compte en el cas que l'intern hagi de passar molt temps a la infermeria o bé un període d'hospitalització. En aquesta situació, cal remetre's a les recomanacions fetes a la *Guia per al respecte a la diversitat de creences als centres sanitaris de Catalunya*, editada pel Departament de Salut i la Direcció General d'Afers Religiosos, per tal d'actuar tenint en compte la llibertat religiosa, de creences i de consciència. Aquesta guia es pot descarregar del web de la Direcció General d'Afers Religiosos.

- En tot cas, davant del dubte, és preferible sempre preguntar a l'intern o a la seva família si les seves creences o opcions religioses, de pensament o de consciència, en cas de tenir-ne, impliquen alguna mena de capteniment especial a l'hora d'aplicar un tractament.

- En un àmbit més concret, cal recordar que els Testimonis Cristians de Jehovà tenen uns preceptes específics relatius a les transfusions de sang. En aquest sentit, cal tenir en compte que la Carta de drets i deures dels ciutadans en relació amb la salut i l'atenció sanitària, aprovada l'any 2001 pel Govern de la Generalitat de Catalunya, reconeix el dret de les persones malaltes a escollir entre diferents opcions terapèutiques i/o a renunciar a rebre tractaments mèdics, incloent-hi aquells que són vitals.

4.6. RECOMANACIONS RELATIVES A LA BIBLIOTECA

- Algunes persones internes poden voler tenir al seu abast lectures de temàtica religiosa. Cal que les peticions en aquest sentit siguin ateses de la mateixa manera que poden ser-ho les d'altres persones internes.

- És convenient que les biblioteques disposin d'alguns exemplars dels textos més importants de les principals religions, com ara la Bíblia, l'Alcorà i d'altres.

- En el cas esmentat anteriorment i quan els responsables de la biblioteca tinguin la necessitat d'adquirir obres de temàtica religiosa, poden demanar l'assessorament dels diferents responsables dels serveis d'assistència religiosa assignats a cada centre penitenciari o de la Direcció General d'Afers Religiosos de la Generalitat de Catalunya.

És convenient que les biblioteques disposin d'alguns exemplars dels textos més importants de les principals religions, com ara la Bíblia, l'Alcorà i d'altres.

4.7. RECOMANACIONS RELATIVES A LES PRÀCTIQUES I MOSTRES DE PERTINENÇA RELIGIOSA O A GRUPS DE PENSAMENT DE LES PERSONES INTERNES DURANT L'ACTIVITAT DIÀRIA

- Algunes persones internes poden voler mostrar determinats símbols o dur determinades peces de roba en funció de les seves creences religioses. Cal permetre que les persones internes els portin sempre que això no suposi una violació del marc legal vigent o del reglament del centre. És per això que, si per raons justificades és imprescindible que una persona es retiri un símbol religiós, és preferible demanar-li que ho faci ella mateixa i en un entorn de privacitat. Així mateix, en cap cas s'ha de deixar aquests símbols a terra o en llocs mancats d'higiene.

- Hi ha diverses confessions religioses que tenen establert com a precepte la realització de determinats rituals o oracions en diversos moments del dia. Si bé cal tenir en compte que l'organització interna del centre no s'ha de veure afectada per aquestes peticions, cal recordar que: *a)* setmanalment als centres penitenciaris hi ha espais horaris reservats per a les celebracions col·lectives i l'assistència religiosa, i *b)* que sovint és possible ajornar aquestes pràctiques fins al moment en què la persona interna compti amb el temps lliure i la privacitat per dur-les a terme.

4.8. RECOMANACIONS RELATIVES A L'ACTIVITAT RELIGIOSA A L'INTERIOR DE LES CEL·LES

- La cel·la és l'espai on la persona interna pot voler dur a terme algunes de les seves pràctiques religioses quotidianes. És per això que, respectant el marc legal vigent

i el reglament del centre, cal permetre que les persones internes posseixin dins la seva cel·la les imatges, objectes i llibres religiosos que desitgin tenir a prop o a la seva disposició.

- Cal que els professionals que treballen al centre penitenciari tractin amb el màxim respecte els símbols religiosos que les persones internes puguin tenir a l'interior de les seves cel·les. Si, per raons de seguretat, cal escorcollar una cel·la o els objectes personals d'alguna persona interna, cal que el registre dels objectes religiosos (llibres, imatges, figures, etc.) s'efectuï mantenint el màxim respecte. En aquest sentit és important:

- No deixar objectes religiosos a terra o en llocs mancats d'higiene.

- No trepitjar catifes o coixins que s'utilitzen per a les pràctiques religioses quotidianes, ni deixar-los en llocs mancats d'higiene.

- Agafar les imatges de manera respectuosa, és a dir, per la base.

- Cal permetre i respectar que les persones internes facin pràctiques religioses de manera individual durant les estones en què són dins les cel·les, sempre respectant el marc legal vigent, el reglament del centre i el descans o l'activitat de la resta d'interns amb qui comparteixen la cel·la.

4.9. RECOMANACIONS RELATIVES A LES CELEBRACIONS I PRÀCTIQUES RELIGIOSES COL·LECTIVES

- Els centres penitenciaris han de situar en un lloc visible de les seves instal·lacions la informació relativa a:

- El dret de rebre assistència religiosa.

- El procediment per sol·licitar aquesta assistència religiosa.

- Les confessions religioses amb ministres o responsables del servei d'assistència religiosa assignats a aquell centre penitenciari.

- Les activitats, celebracions, serveis o pràctiques religioses col·lectives que es duen a terme al centre per part dels ministres assignats.

A aquest efecte, són un instrument útil els tríptics sobre l'assistència religiosa elaborats per la Direcció General de Serveis Penitenciaris, així com els documents informatius que puguin elaborar els mateixos ministres o representants religiosos.

- Quotidianament, les persones internes han d'estar informades del procediment pel qual poden sol·licitar assistència religiosa i participar en les celebracions col·lectives.

- El centre ha de facilitar la realització de celebracions i pràctiques col·lectives regulars de les tradicions religioses

Les persones internes han d'estar informades del procediment pel qual poden sol·licitar assistència religiosa i participar en les celebracions col·lectives.

que tinguin reconegut aquest dret pels diferents acords amb les administracions i de les confessions de les quals s'hagi rebut una quantitat de sol·licituds que ho justifiqui.

- Cal garantir que les persones recluses que ho desitgin puguin assistir als actes religiosos comunitaris que de manera periòdica duen a terme els ministres de les diferents confessions assignats a cada centre penitenciari. El fet de complir una sanció de privació de passeigs i activitats recreatives no ha de comportar cap restricció del dret de participar en activitats religioses. Cada centre establirà els mecanismes per tal que, garantint la seguretat, les persones internes puguin desplaçar-se fins a aquests actes sense que això impliqui la violació del dret a no haver de declarar sobre les pròpies creences religioses. És convenient implicar els diferents ministres de les confessions religioses assignats a cada centre en el disseny d'aquests mecanismes. En cas que sigui imprescindible disposar prèviament d'una llista d'interns sol·licitants, aquestes llistes les han d'utilitzar exclusivament els funcionaris a qui correspongui facilitar els desplaçaments, garantint la màxima confidencialitat, i han de ser immediatament destruïdes quan no siguin necessàries, d'acord amb el que estableix la Llei orgànica 15/1999, de 13 de desembre, de protecció de dades de caràcter personal. Cal aplicar la màxima flexibilitat en aquests mecanismes a fi de no obstaculitzar innecessàriament l'accés als actes religiosos de cap intern sol·licitant.

- Cal recordar la necessitat de preveure un espai multiconfessional neutre que s'adeqüi a les necessitats de

culte col·lectiu de les diverses confessions. Sempre que sigui possible, és recomanable que aquest espai es destini exclusivament a aquest tipus d'activitats i tingui les característiques següents: mobilitat de les cadires i de la taula o altar, absència de signes externs religiosos fixos, i existència d'armaris o d'un petit magatzem on desar els símbols o objectes propis de cada confessió. Alhora és convenient que aquest espai sigui ampli i estigui ben aïllat de sorolls.

- Cal tenir en compte que, en molts casos, la celebració d'aquests cultes col·lectius requereix determinats objectes o aliments. Entre aquests elements podem citar:

- Pa i vi per a determinades celebracions cristianes i altres objectes específics d'ús litúrgic, com ara el calze, l'hisop, el piscis, la patena, rams d'olivera o llorer...

- Catifes.

- Instruments musicals per a l'acompanyament de les celebracions.

- Indumentària religiosa.

- Llibres sagrats o de temàtica religiosa.

- Determinades espècies (encens, etc.).

- Cal que els centres penitenciaris permetin l'entrada d'aquests elements, a mans del personal religiós degudament acreditat, garanteixin el màxim respecte pel

seu valor religiós i estableixin els mecanismes necessaris per tal que això no suposi cap risc per a la seguretat del centre.

4.10. RECOMANACIONS RELATIVES A L'ASSISTÈNCIA RELIGIOSA INDIVIDUALITZADA

- Les sol·licituds d'assistència religiosa individualitzada s'han de gestionar amb la major rapidesa possible, tenint en compte la disponibilitat del responsable religiós pertinent i respectant les normes horàries i de funcionament del centre.

- En el cas de tradicions religioses que tinguin un ministre assignat de manera fixa al centre penitenciari, aquestes peticions es poden derivar directament a aquest ministre. En el cas de sol·licituds d'assistència religiosa referents a una tradició sense un ministre o responsable del servei d'assistència religiosa assignat a la presó, es poden trametre a la Subdirecció General de Programes de Rehabilitació i Sanitat del Departament de Justícia, que vehicularà aquesta petició per tal d'atendre-la amb la major rapidesa possible, a través de la Direcció General d'Afers Religiosos del Departament de Governació i Relacions Institucionals.

- Atenent les limitacions de les activitats en comú i el control més estricte, cal garantir i facilitar que els interns que es troben en primer grau o en règim de sanció d'aïllament rebin, si ho desitgen, la visita i l'assistència individualitzada dels ministres o representants religiosos de la seva elecció.

Les sol·licituds d'assistència religiosa individualitzada s'han de gestionar amb la major rapidesa possible, tenint en compte la disponibilitat del responsable religiós pertinent i respectant les normes horàries i de funcionament del centre.

- Cal garantir el dret a no rebre assistència religiosa contrària a les pròpies creences personals. Per això, cal establir els mecanismes per tal que els interns només rebin les visites dels ministres de culte que ells mateixos han sol·licitat o bé les visites que han acceptat malgrat no haver-les demanat expressament.

- És convenient que els ministres de culte de les diferents tradicions religioses assignats al centre penitenciari tinguin accés a un despatx per tal que puguin atendre de manera adequada les persones internes que sol·licitin assistència de manera individualitzada. Convé que aquest tipus d'assistència religiosa es pugui oferir respectant al màxim les condicions d'intimitat i de privacitat.

4.11. RECOMANACIONS RELATIVES A LA CELEBRACIÓ DE DETERMINADES FESTIVITATS RELIGIOSES O DATES ASSENYALADES

- És possible que alguns grups de persones internes desitgin dur a terme cerimònies i/o activitats extraordinàries per tal de celebrar una determinada festivitat religiosa o bé una data assenyalada. En el cas que aquestes activitats siguin col·lectives, tenint en compte les disponibilitats pressupostàries, la seguretat i la vida del centre i els drets fonamentals de la resta dels interns, la direcció del centre ha d'acordar amb els representants religiosos la manera com es concretarà la celebració.

4.12. RECOMANACIONS RELATIVES A LA CELEBRACIÓ DE DETERMINATS RITUALS D'ESPECIAL SIGNIFICACIÓ RELIGIOSA

- Alguns interns poden voler celebrar determinats rituals d'especial significació en la vida religiosa d'una persona (baptisme, presa de refugi, matrimoni, etc.). Davant d'aquestes peticions, cal que els centres penitenciaris estableixin els mitjans adequats per tal que la persona interna pugui dur a terme aquestes cerimònies en les condicions de màxima dignitat. A aquest efecte, el centre penitenciari pot comptar amb la col·laboració de la comunitat religiosa a la qual estigui vinculada la persona per assegurar que aquest ritual es desenvolupa d'una manera adient.

5. RECURS DE BONES PRÀCTIQUES

5.1. LA GESTIÓ DEL FET RELIGIÓS I L'ASSISTÈNCIA RELIGIOSA ALS INTERNS ALS PAÏSOS DEL NOSTRE ENTORN. ASPECTES GENERALS

La pràctica totalitat de països democràtics del nostre entorn reconeixen la llibertat religiosa de les persones empresonades, d'acord amb els tractats internacionals de drets humans.¹⁴ Així mateix, regulen l'exercici d'aquest dret i els procediments per a l'assistència religiosa a les institucions penitenciàries per part de les diferents confessions religioses, d'acord amb les recomanacions internacionals en aquesta matèria citades anteriorment.¹⁵

En aquest sentit, la majoria de països europeus regulen la gestió del fet religiós en l'àmbit penitenciari amb normatives específiques, encara que hi ha grans diferències entre els diversos sistemes jurídics i penitenciaris. En termes generals, aquestes regulacions estableixen els criteris i els procediments per a l'accés de ministres i agents pastorals de totes les tradicions religioses per tal de visitar els interns que ho sol·liciten i celebrar pràctiques, ritus religiosos i altres activitats. En molts països, es regulen també les característiques i les condicions dels espais on s'han de fer aquestes pràctiques religioses. Així mateix, s'estableixen determinades previsions per a l'exercici de la llibertat religiosa dels interns, en qüestions relacionades

14 - Una panoràmica internacional sobre la gestió del fet religiós a les presons es pot trobar a James A. Beckford i Sophie Gilliat, *Religion in prison. Equal rites in a multifait society*, Cambridge, Cambridge University Press, 1998, 232 p.

15 - Vegeu el capítol 2: Marc jurídic, i l'annex 1: Referències legals.

amb les pràctiques individuals, l'ús de vestits i robes, la possessió d'objectes i llibres o les qüestions relacionades amb prescripcions alimentàries.

En general, es pot afirmar que les administracions penitenciàries dels països europeus i les seves polítiques en aquest àmbit tenen com a objectiu garantir en tots els centres penitenciaris l'exercici d'aquests drets, l'assistència religiosa de tots els interns que la demanen, preservar la neutralitat de l'Administració, evitar qualsevol mena de discriminació per motius religiosos, impedir que l'assistència religiosa possibiliti casos de radicalització integrista procliu a la violència o de proselitisme contrari als valors democràtics fonamentals i afavorir que l'assistència religiosa contribueixi a l'educació i la reinserció social dels interns. També hi ha una tendència progressiva a veure en els assistents religiosos una figura important, més enllà de la seva funció estrictament religiosa, per la seva contribució a certes funcions, com la de facilitador o mediador, o a evitar situacions de radicalització religiosa, trastorns mentals, suïcidis...

Per tal d'afavorir aquests objectius, hi ha la convicció creixent que cal promoure un bon acompanyament religiós per part de persones idònies, adequadament seleccionades i formades, amb un cert grau de professionalització en aquesta activitat, i que la seva tasca, d'alguna manera, es mantingui integrada en el quadre general de l'organigrama i la vida dels centres penitenciaris.

Per avançar en aquesta línia, la tendència és establir acords de col·laboració amb les diferents confessions i

Hi ha una tendència progressiva a veure en els assistents religiosos una figura important, més enllà de la seva funció estrictament religiosa.

institucions religioses i retribuir adequadament aquest servei, així com promoure estructures d'interlocució, organització i coordinació d'àmbit estatal o regional pròpies de cadascuna de les principals confessions religioses (bàsicament cristians i musulmans). És, per exemple, el cas de França (*aumonier general*) o del Regne Unit (*general chaplaincy*), entre molts d'altres.

En alguns països, els assistents religiosos formen part del personal funcionari o contractat de la mateixa Administració, com és el cas del Regne Unit. En tot cas, en la majoria de països l'Administració ofereix una retribució o compensació pels serveis prestats pels assistents de les principals confessions.

A França, l'Administració ha encarregat recentment estudis específics sobre el fet religiós i l'assistència religiosa a les presons, a fi de millorar la política en aquesta matèria.

5.2. L'ASSISTÈNCIA RELIGIOSA COM A AJUT INTEGRAL A LA PERSONA I A LES FAMÍLIES ORIENTAT A LA REHABILITACIÓ I LA INSERCIÓ SOCIAL

La majoria de les confessions i institucions religioses que presten assistència a les persones empresonades consideren que la seva tasca va més enllà del simple assessorament religiós i també més enllà de la pràctica de celebracions, pràctiques o ritus de caràcter estrictament religiós. Així, la seva tasca també s'orienta a l'atenció integral de la persona del reclús, a fi de contribuir a la seva autoestima, la salut mental, l'educació, la motivació positiva, el des-

envolupament personal, la reconciliació amb la víctima, la societat i la seva pròpia persona i, en definitiva, la seva rehabilitació i reinserció social, així com la sensibilització i implicació social en aquests reptes.

En aquest sentit,¹⁶ és interessant recollir, per exemple, com defineix i entén la seva tasca la Pastoral Penitenciària Catòlica, segons la Comissió Internacional de la Pastoral Penitenciària.¹⁷

En coherència amb això, arreu del món hi ha múltiples iniciatives vinculades a institucions religioses que treballen amb els interns, simultàniament a dins i fora dels murs de la presó, en una tasca més directament encaminada a la rehabilitació i la reinserció, en coordinació amb els agents que desenvolupen l'atenció religiosa.

Un exemple al Regne Unit és la *Community Chaplaincy Association*,¹⁸ dedicada a donar suport i facilitar el desenvolupament d'una xarxa de projectes i iniciatives locals, tant de comunitats religioses com d'altres que no ho són, que treballen en la prevenció de la reincidència i en la reinserció dels penats.

A Catalunya hi ha nombroses entitats i iniciatives vinculades o sorgides d'institucions o comunitats religioses, que actuen als centres penitenciaris en la mateixa línia,

Arreu del món hi ha múltiples iniciatives vinculades a institucions religioses que treballen amb els interns, simultàniament a dins i fora dels murs de la presó, en una tasca més directament encaminada a la rehabilitació i la reinserció.

16 - Vegeu una panoràmica general sobre el sentit i els objectius de la Pastoral Penitenciària Catòlica en "Marco para un Plan de Pastoral Penitenciaria", Fundación Ágape, Madrid, 2005.

17 - http://icccpc.org/?page_id=4286&lang=es

18 - <http://www.communitychaplaincy.org.uk/about.html>

des del voluntariat o l'acció social, i que treballen en coordinació sobretot amb els agents pastorals penitenciaris catòlics i evangèlics.

5.3. LA COOPERACIÓ I L'INTERCANVI ENTRE CONFESIONS I MINISTRES RELIGIOSOS EN L'ÀMBIT PENITENCIARI

La cooperació, la coordinació i l'intercanvi entre agents pastorals i institucions religioses, dins i fora de cada confessió, així com la coordinació entre els agents pastorals i els professionals i directius dels centres penitenciaris, són sempre una bona pràctica per afavorir que l'assistència als interns guanyi més qualitat i resulti més eficaç en la rehabilitació i la reinserció social dels interns.

De fet, la major part dels ministres, agents pastorals i institucions religioses actuen de manera organitzada i coordinada dins de cada confessió religiosa i també sovint en cooperació amb els agents i institucions d'altres tradicions religioses.

A continuació trobareu alguns exemples de bones pràctiques que van en aquesta línia:

5.3.1. Xarxes internacionals d'agents pastorals

Hi ha dues grans xarxes internacionals de cooperació i intercanvi de capellans i pastors en l'àmbit cristià, que configuren un espai per a la reflexió i l'ajut mutu en la seva tasca. Alhora pretenen ser una veu que contribueixi a incidir internacionalment en la promoció dels drets humans i l'aplicació dels estàndards recomanats per les

Nacions Unides a les presons, la reinserció social i la humanització de la justícia penal i de les institucions penitenciàries arreu del món. Aquestes xarxes són:

a) La Comissió Internacional de la Pastoral Penitenciària Catòlica, creada l'any 1950 i formada per membres de més de 150 països: <http://iccppc.org/>

b) L'Associació Internacional de Capellans de Presons, de caràcter ecumènic, creada l'any 1985 i amb membres representants de tots els continents:
<http://www.ipcaworldwide.org>.

Ambdues xarxes mantenen relacions formals i estables de cooperació entre si.

Aquestes xarxes organitzen periòdicament trobades d'intercanvi, reflexió conjunta i coordinació per millorar la seva tasca i avaluar els reptes de la realitat penitenciària als seus països i internacionalment.

Més enllà d'aquestes xarxes i les seves trobades i congressos periòdics, s'organitzen sovint altres trobades internacionals d'agents pastorals. En aquest sentit, cal citar el recent Primer Congrés Ibèric de Pastoral Penitenciària, amb el lema "Dignificar la persona presa", trobada conjunta dels agents de pastoral penitenciària, experts i responsables en política penitenciària d'Espanya i Portugal, celebrat a Fàtima (Portugal), de l'1 al 4 de maig de 2014.¹⁹

19 - Per a més informació consulteu: Departament de Pastoral Penitenciària, Conferència Episcopal Espanyola, c. Añastro 1, 28033 Madrid, tel. 913439712, penitenciaria@conferenciaepiscopal.es.

5.3.2. Trobades ecumèniques i interreligioses entre assistents religiosos per posar en comú, coordinar i millorar la seva tasca

Les trobades ecumèniques i interreligioses poden ser espais idonis per eixamplar la mirada, compartir problemàtiques comunes i propostes d'actuació i enfocar millor la tasca dels assistents religiosos.

Les trobades ecumèniques i interreligioses poden ser espais idonis per eixamplar la mirada, compartir problemàtiques comunes i propostes d'actuació i enfocar millor la tasca dels assistents religiosos.

Una experiència interessant d'aquestes trobades és la Trobada Ecumènica entre els Assistents Religiosos Penitenciaris Catòlics, Evangèlics i Ortodoxos, a Lió, França, del 24 al 26 d'abril de 2014. Organitzada pels *aumoniers* nacionals penitenciaris catòlic i protestant de França.²⁰

5.3.3. Trobades per a la reflexió i el debat sobre la gestió del fet religiós entre experts, assistents religiosos i professionals de l'Administració penitenciària

En molts països, tant l'Administració com les institucions religioses promouen trobades d'estudi, reflexió i intercanvi amb assistents religiosos, experts i professionals i responsables polítics i administratius. Aquestes trobades tenen per objecte no solament la gestió de l'assistència religiosa penitenciària, sinó també la realitat penitenciària en general i les seves problemàtiques, a fi de promoure una execució penitenciària més favorable al respecte als drets humans, la convivència, la prevenció de la delinqüència i l'exclusió social, la rehabilitació i la reinserció social.

20 - [http://www.protestants.org/index.php?id=23&tx_ttnews\[tt_news\]=2513&tx_ttnews\[year\]=2014&tx_ttnews\[month\]=04&cHash=90b23e79bb](http://www.protestants.org/index.php?id=23&tx_ttnews[tt_news]=2513&tx_ttnews[year]=2014&tx_ttnews[month]=04&cHash=90b23e79bb).

A títol d'exemple interessant, podem citar les Jornades d'Estudis Internacionals promogudes pel Ministeri de Justícia francès, titulades “El fet religiós a la presó: configuracions, aportacions, riscos”, celebrades a París els dies 28 i 29 d'octubre de 2013.²¹

En un altre nivell, és important citar una experiència duta a terme a Catalunya al final dels anys noranta, organitzada pel Secretariat de Pastoral Penitenciària de Barcelona. Consistia en trobades periòdiques entre assistents religiosos catòlics, col·laboradors voluntaris de la Pastoral Penitenciària i professionals dels centres penitenciaris interessats. L'objectiu de les trobades era reflexionar conjuntament sobre la realitat penitenciària des dels diferents rols i punts de vista, veure com millorar la intervenció de cadascú en el seu àmbit i fer arribar propostes de millora o resolució de problemes a les instàncies competents, en la perspectiva de la humanització de la vida dels centres i la reinserció social.²²

5.4. ACTIVITATS DE REFLEXIÓ, FORMACIÓ I DIÀLEG INTER-RELIGIÓS

Els sistemes penitenciaris de molts països aprofiten la dimensió religiosa i la diversitat de creences presents en la vida penitenciària per afavorir experiències de diàleg, reflexió i formació que contribueixin al creixement de les

Els sistemes penitenciaris de molts països aprofiten la dimensió religiosa i la diversitat de creences presents en la vida penitenciària per afavorir experiències de diàleg, reflexió i formació que contribueixin al creixement de les persones.

21 - http://www.justice.gouv.fr/art_pix/Travaux_et_doc_83_Fait_religieux_en_prison_opt.pdf.

22 - Per a més informació consulteu el Secretariat de Pastoral Penitenciària de l'Arxidiòcesi de Barcelona, c. Sant Pau, 101, Barcelona 08001, tel. 933176397, 93701010 (extensió 512), fax 933176397, sepapenitenciaria@gmail.com.

persones i l'educació en el respecte mutu, en els valors de la convivència i en la rehabilitació.

Aquí volem assenyalar, a exemple de bona pràctica, una experiència interessant duta a terme els anys 2010 i 2011 als centres penitenciaris catalans, mitjançant un acord entre el Departament de Justícia i l'associació Centre UNESCO de Catalunya.

Aquest projecte va consistir en la creació de diferents grups de diàleg i reflexió, així com en un conjunt d'activitats culturals i educatives a l'entorn del fet religiós, l'espiritualitat i la diversitat religiosa.

Els grups de diàleg, aplegats amb el lema “Diversitat i creences, en parlem?”,²³ tenien com a objectiu establir una comunicació i un diàleg entre persones religioses o no religioses, però amb inquietuds espirituals. Es tractava d'espais per fer possible una reciprocitat d'intercanvis que impliqués el reconeixement de la igualtat, de dret i de fet, de tots els participants, fomentar el coneixement mutu entre persones de tradicions diferents i possibilitar la col·laboració entre les persones en el treball per la pau i la convivència, superant estereotips i idees preconcebudes. Les qüestions al voltant de les quals es va desenvolupar el diàleg podien ser qualsevol de la realitat social o de la vida quotidiana sobre les quals els participants es poguessin expressar des de la seva tradició o les seves conviccions.

23 - Per obtenir més informació sobre aquest projecte, dirigiu-vos a la Direcció General de Serveis Penitenciaris del Departament de Justícia: http://justicia.gencat.cat/ca/ambits/reinsercio_i_serveis_penitenciaris.

Pel que fa a les activitats educatives i culturals, van consistir fonamentalment en sessions de lectura de contes sobre la pau procedents de diferents tradicions religioses i espais sobre música i espiritualitat, amb intervencions i expressions musicals de diferents tradicions religioses. Així mateix, es va fer un curs de formació sobre gestió de la diversitat religiosa adreçat a professionals dels centres penitenciaris, per tal d'oferir eines per facilitar l'apropament i la gestió inclusiva d'aquesta diversitat d'opcions religioses i de creences, des d'una consideració positiva de les creences i conviccions com a alternatives per millorar la convivència.

5.5. ESPAIS ADEQUATS PER A LES CELEBRACIONS RELIGIOSES ALS CENTRES PENITENCIARIS

Als països del nostre entorn va creixent la convicció de la importància de disposar i preservar, en tots els centres penitenciaris, espais específics adequats, de caràcter multireligiós, per a la pràctica de celebracions, ritus i altres pràctiques, tant individuals com col·lectives, de les diferents tradicions religioses. En alguns països hi ha normatives molt concretes i detallades sobre les característiques, el disseny i l'ús d'aquests espais.

Així, la Instrucció del Ministeri de Justícia britànic de 2013, *Faith and Pastoral Care for Prisoners*,²⁴ estableix una normativa molt precisa sobre els espais per a la celebració religiosa i la meditació. Entre altres aspectes, disposa que

Als països del nostre entorn va creixent la convicció de la importància de disposar i preservar, en tots els centres penitenciaris, espais específics adequats, de caràcter multireligiós, per a la pràctica de celebracions, ritus i altres pràctiques.

24 - <https://www.justice.gov.uk/downloads/offenders/psipso/psi-2011/psi-51-2011-faith-pastoralcare.doc>.

aquests espais han de ser tractats amb total respecte pels interns i el personal penitenciari, han de ser plenament accessibles i han d'ajustar la seva capacitat a les normes de seguretat i salut. Els espais s'han de situar de tal manera que estiguin protegits de sorolls o d'altres elements d'interferència, han de disposar d'allò necessari per a pràctiques rituals d'ablució o rentat de parts del cos, tenir ventilació i decoració adequades, han d'estar equipats amb el mobiliari i altres facilitats per als elements, llibres i símbols religiosos, incloent-hi si és necessari prestatges per col·locar adequadament el calçat dels participants, han de disposar de tot allò necessari per a les pràctiques religioses i els assistents religiosos i estar preparats per celebrar les pràctiques religioses, si és el cas, en una determinada orientació espacial.

Així mateix, la normativa preveu que aquests espais han de permetre satisfer les necessitats i pràctiques espirituals personals i individuals, com la pregària, la meditació, la confessió, l'assessorament i similars. A més, estableix que l'ús concret dels espais s'ha de fer per acord dels directors amb els responsables de l'assistència religiosa de cada presó.

6. COM DEMANAR ASSISTÈNCIA RELIGIOSA A LA PRESÓ

Representants religiosos de diferents confessions visiten regularment els centres penitenciaris; són els encarregats de donar assistència religiosa a les persones que ho demanen i de celebrar les pràctiques pròpies de cada confessió.

Cada centre organitza els horaris i els espais on es duu a terme l'assistència religiosa i la informació ha d'estar disponible per als interns i les internes.

Tothom que estigui interessat a rebre assistència religiosa de caràcter personal o bé a participar en cultes o celebracions religioses ho pot demanar mitjançant una sol·licitud dirigida al director del centre o a través del procediment que ha establert el centre on està ingressat.

A més de l'assistència religiosa que s'ofereix de manera regular en cada centre, l'article 49.5 del Reglament penitenciari estableix el procediment per tal que els interns puguin rebre assistència religiosa per part d'un ministre de culte concret. En aquest cas, els interns ho han de sol·licitar a la direcció del centre.

El Servei de Rehabilitació de la Direcció General de Serveis Penitenciaris, en coordinació amb la Direcció General d'Afers Religiosos, manté contacte amb les diferents confessions i dóna suport a qualsevol consulta en relació amb l'assistència religiosa.

Tothom que estigui interessat a rebre assistència religiosa de caràcter personal o bé a participar en cultes o celebracions religioses ho pot demanar mitjançant una sol·licitud dirigida al director del centre o a través del procediment que ha establert el centre on està ingressat.

7. ANNEXOS

ANNEX I. REFERÈNCIES LEGALS

Declaració universal dels drets humans (1948)

Article 2

Qualsevol persona pot prevaler-se de tots els drets i de totes les llibertats que aquesta declaració proclama, sense cap distinció de raça, de color, de sexe, de llengua, de religió, d'opinió política o d'altra mena, d'origen nacional o social, de fortuna, de naixement o de qualsevol altra classe. Hom no farà tampoc cap distinció fonamentada en l'estatus polític, administratiu i internacional del país o territori del qual depengui jurídicament la persona, tant si es tracta d'un país o territori independent com si està sota la tutela, encara que no sigui autònom o que estigui sotmès a qualsevol limitació de sobirania.

Article 18

Tota persona té dret a la llibertat de pensament, de consciència i de religió; aquest dret inclou la llibertat de canviar de religió o de creença, i la llibertat, individualment o col·lectivament, en públic o en privat, de manifestar la seva religió o creença per mitjà de l'ensenyament, la pràctica, el culte i l'observança.

Conveni europeu de drets humans (1950)

Article 9. Llibertat de pensament, de consciència i de religió

1. Tota persona té dret a la llibertat de pensament, de consciència i de religió; aquest dret implica la llibertat de canviar de religió o de convicció, així com la llibertat de manifestar la seva religió o convicció individualment o col·lectivament, en públic o en privat, mitjançant el culte, l'ensenyament, les pràctiques i l'acompliment dels ritus.

2. La llibertat de manifestar la seva religió o les seves conviccions no pot ser objecte d'altres restriccions que aquelles que, previstes per la llei, constitueixen mesures necessàries, en una societat democràtica, per a la seguretat pública, la protecció de l'ordre, de la salut o de la moral públiques, o per a la protecció dels drets i les llibertats d'altri.

Pacte internacional de drets civils i polítics de les Nacions Unides (1976)

Article 18

1. Tota persona té dret a la llibertat de pensament, de consciència i de religió; aquest dret inclou la llibertat de tenir o d'adoptar la religió o les creences de la seva elecció, així com la llibertat de manifestar la seva religió o les seves creences, individualment o col·lectivament, tant en públic com en privat, mitjançant el culte, la celebració del ritus, les pràctiques i l'ensenyament.

2. Ningú no serà objecte de mesures coercitives que puguin disminuir la seva llibertat de tenir o adoptar la religió o les creences de la seva elecció.

3. La llibertat de manifestar la pròpia religió o les pròpies creences estarà subjecta únicament a les limitacions prescrites per la llei que siguin necessàries per protegir la seguretat, l'ordre, la salut o la moral públiques, o els drets i llibertats fonamentals dels altres.

4. Els estats parts d'aquest Pacte es comprometen a respectar la llibertat dels pares i, si escau, dels tutors legals, per tal de garantir que els fills rebin l'educació religiosa i moral que estigui d'acord amb les seves pròpies conviccions.

Carta dels drets fonamentals de la Unió Europea (2001)

Article 10. Llibertat de pensament, de consciència i de religió

1. Tota persona té dret a la llibertat de pensament, de consciència i de religió. Aquest dret implica la llibertat de canviar de religió o de conviccions, com també la llibertat de manifestar la seva religió o les seves conviccions individualment o col·lectivament, en públic o en privat, a través del culte, l'ensenyament, les pràctiques i l'observança dels ritus.

2. Es reconeix el dret a l'objecció de consciència d'acord amb les lleis nacionals que en regulin l'exercici.

Convenció internacional sobre l'eliminació de totes les formes de discriminació racial

Article 5

De conformitat amb les obligacions fonamentals estipulades a l'article 2 d'aquesta Convenció, els estats part es comprometen a prohibir i eliminar la discriminació racial en totes les seves formes, i a garantir el dret de tota persona a la igualtat davant la llei, sense cap distinció de raça, color o origen nacional o ètnic, particularment en el gaudi dels drets següents: (...)

VII. El dret a la llibertat de pensament, de consciència i de religió.

Constitució espanyola (1978)

Article 14

Els espanyols són iguals davant la llei, sense que pugui prevaler cap discriminació per raó de naixença, raça, sexe, religió, opinió o qualsevol altra condició o circumstància personal o social.

Article 16

1. Es garanteix la llibertat ideològica, religiosa i de culte dels individus i de les comunitats sense cap més limitació, quan siguin manifestats, que la necessària per al manteniment de l'ordre públic protegit per la llei.

2. Ningú no podrà ser obligat a declarar quant a la seva ideologia, religió o creences.

3. Cap confessió tindrà caràcter estatal. Els poders públics tindran en compte les creences religioses de la societat espanyola i mantindran les conseqüents relacions de cooperació amb l'Església catòlica i les altres confessions.

Article 24

1. Tothom té dret a obtenir la tutela efectiva dels jutges i dels tribunals en l'exercici dels seus drets i interessos legítims, sense que, en cap cas, pugui haver-hi indefensió.

2. Tothom té dret al jutge ordinari predeterminat per la llei, a ser defensat i assistit per un lletrat, a ser informat de l'acusació formulada contra ell, a un procés públic sense dilacions indegudes i amb totes les garanties, a utilitzar els mitjans probatoris pertinents per a la defensa pròpia, a no declarar contra si mateix, a no confessar-se culpable i a la presumpció d'innocència. La llei regularà els casos en els quals, per raó de parentiu o de secret professional, no s'estarà obligat a declarar respecte de fets presumptament delictius.

Article 25

1. Ningú no pot ser condemnat o sancionat per accions o omissions que en el moment de produir-se no constitueixin delicte, falta o infracció administrativa, segons la legislació vigent en aquell moment.

2. Les penes privatives de llibertat i les mesures de seguretat estaran orientades vers la reeducació i la reinserció social i no podran consistir en treballs forçats. El condemnat que estigui complint pena de presó gaudirà dels drets fonamentals d'aquest capítol, llevat d'aquells que es trobin limitats expressament pel contingut del veredict de condemnat, pel sentit de la pena i per la llei penitenciària. En qualsevol cas, tindrà dret a un treball remunerat, als beneficis corresponents de la Seguretat Social, i a l'accés a la cultura i al desenvolupament integral de la personalitat.

3. L'Administració civil no podrà imposar sancions que directament o subsidiàriament impliquin privació de llibertat.

Estatut d'autonomia de Catalunya (2006)

Article 40

8. Els poders públics han de promoure la igualtat de totes les persones amb independència de l'origen, la nacionalitat, el sexe, la raça, la religió, la condició social o l'orientació sexual, i també han de promoure l'eradicació del racisme, de l'antisemitisme, de la xenofòbia, de l'homofòbia i de qualsevol altra expressió que atempti contra la igualtat i la dignitat de les persones.

Article 42

7. Els poders públics han de vetllar per la convivència social, cultural i religiosa entre totes les persones a Catalunya i pel respecte a la diversitat de creences i conviccions ètiques i filosòfiques de les persones, i han de fomentar les relacions interculturals per mitjà de l'impuls i la creació d'àmbits de coneixement recíproc, diàleg i mediació. També han de garantir el reconeixement de la cultura del poble gitano com a salvaguarda de la realitat històrica d'aquest poble.

Llei orgànica 7/1980, de 5 de juliol, de llibertat religiosa

Article 1

1. L'Estat garanteix el dret fonamental a la llibertat religiosa i de culte, reconeguda a la Constitució, d'acord amb el que preveu aquesta Llei orgànica.

2. Les creences religioses no constitueixen un motiu de desigualtat o discriminació davant la llei. No es poden al·legar motius religiosos per impedir a ningú l'exercici de qualsevol treball o activitat o el desenvolupament de càrrecs o funcions públiques.

Article 2

1. La llibertat religiosa i de culte garantida per la Constitució com-pren, amb la immunitat de coacció consegüent, el dret de qualsevol persona a:

a) Professar les creences religioses que lliurement elegeixi o no professar-ne cap; canviar de confessió o abandonar la que tenia; manifestar lliurement les seves pròpies creences religioses o l'absència d'aquestes, o abstenir-se de declarar sobre les creences.

b) Practicar els actes de culte i rebre assistència religiosa de la seva pròpia confessió; commemorar les seves festivitats; celebrar els seus ritus matrimonials; rebre sepultura digna, sense discriminació per motius religiosos, i no ser obligat a practicar actes de culte o a rebre assistència religiosa contrària a les seves conviccions personals.

c) Rebre i impartir ensenyament i informació religiosa de qualsevol mena, ja sigui oralment, per escrit o per qualsevol altre procediment; elegir per a ell mateix, i per als menors no emancipats i incapacitats, sota la seva dependència, dins i fora de l'àmbit escolar,

l'educació religiosa i moral que estigui d'acord amb les seves pròpies conviccions.

d) Reunir-se o manifestar-se públicament amb fins religiosos i associar-se per dur a terme comunitàriament les seves activitats religioses de conformitat amb l'ordenament jurídic general i el que estableix aquesta Llei orgànica.

Article 3

1. L'exercici dels drets que dimanen de la llibertat religiosa i de culte té com a únic límit la protecció del dret dels altres a l'exercici de les seves llibertats públiques i drets fonamentals, així com la salvaguarda de la seguretat, de la salut i de la moralitat pública, elements constitutius de l'ordre públic protegit per la llei en l'àmbit d'una societat democràtica.

Instrument de ratificació de l'Acord entre l'Estat espanyol i la Santa Seu sobre afers jurídics, signat el 3 de gener de 1979 a la Ciutat del Vaticà

Article IV

1. L'Estat reconeix i garanteix l'exercici del dret a l'assistència religiosa dels ciutadans internats en establiments penitenciaris, hospitals, sanatoris, orfenats i centres similars tant privats com públics.

2. El règim d'assistència religiosa catòlica i l'activitat pastoral dels centres esmentats que siguin de caràcter públic seran regulats de comú acord entre les autoritats competents de l'Església i de l'Estat. En tot cas, quedarà salvaguardat el dret a la llibertat religiosa de les persones i el ple respecte als seus principis religiosos i ètics.

Llei 24/1992, de 10 de novembre, per la qual s'aprova l'Acord de cooperació de l'Estat amb la Federació d'Entitats Religioses Evangèliques d'Espanya

Article 9

1. Es garanteix l'exercici del dret a l'assistència religiosa dels internats en centres o establiments penitenciaris, hospitalaris, assistencials o altres d'anàlegs del sector públic, proporcionada pels ministres de culte que designin les esglésies respectives, amb la conformitat de la FEREDE, i degudament autoritzats pels centres o establiments públics corresponents.

2. L'accés d'aquests ministres als centres esmentats ha de ser, amb aquesta finalitat, lliure i sense cap limitació d'horari.

3. En tot cas, l'assistència religiosa s'ha de prestar amb ple respecte al principi de llibertat religiosa i amb observança de les normes d'organització i règim intern dels centres, en especial el que disposa la legislació penitenciària.

4. Les despeses que l'exercici d'aquesta assistència espiritual origini són a càrrec de les esglésies que pertanyen a la FEREDE, sense perjudici de la utilització dels locals que, amb aquesta finalitat, hi hagi al centre corresponent.

Llei 25/1992, de 10 de novembre, per la qual s'aprova l'Acord de cooperació de l'Estat amb la Federació de Comunitats Israelites d'Espanya

Article 9

1. Es garanteix l'exercici del dret a l'assistència religiosa dels internats en centres penitenciaris, així com en establiments hospitalaris,

assistencials i altres d'anàlegs del sector públic, proporcionada pels ministres de culte que designin les comunitats israelites que pertanyen a la Federació de Comunitats Israelites, amb la conformitat d'aquesta. La seva designació ha de ser autoritzada pels organismes administratius competents. Les direccions dels centres i establiments públics estan obligades a transmetre a la comunitat israelita corresponent les sol·licituds d'assistència espiritual rebudes dels interns o dels seus familiars, si els mateixos interessats no estan en condicions de fer-ho.

2. L'accés d'aquests ministres als centres esmentats ha de ser, amb aquesta finalitat, lliure i sense cap limitació d'horari, i l'assistència religiosa s'ha de prestar amb ple respecte al principi de llibertat religiosa i amb observança de les normes d'organització i règim intern dels centres. Pel que fa als establiments penitenciaris, l'assistència religiosa s'ha de fer d'acord amb el que disposa la legislació penitenciària.

L'assistència religiosa que preveu aquest article inclou la que es dispensi als moribunds, així com les honres fúnebres del ritu jueu.

3. Les despeses que originin l'exercici de l'assistència espiritual han de ser sufragades per les comunitats respectives, sense perjudici de la utilització dels locals que, amb aquesta finalitat, hi hagi al centre corresponent.

Llei 26/1992, de 10 de novembre, per la qual s'aprova l'Acord de cooperació de l'Estat amb la Comissió Islàmica d'Espanya

Article 9

1. Es garanteix l'exercici del dret a l'assistència religiosa dels interns en centres o establiments penitenciaris, hospitalaris, assistencials o altres d'anàlegs del sector públic, proporcionada pels imams o persones designades per les comunitats, que han de ser autoritzats pels orga-

nismes administratius competents. Les direccions dels centres o establiments públics estan obligades a transmetre a la comunitat islàmica corresponent les sol·licituds d'assistència religiosa rebudes dels interns o dels seus familiars, si els mateixos interessats no estan en condicions de fer-ho.

L'assistència religiosa que preveu aquest article comprèn la que es dispensi als moribunds, així com les honres fúnebres del ritu islàmic.

2. En tot cas, l'assistència religiosa a què es refereix el número anterior s'ha de prestar amb ple respecte al principi de llibertat religiosa i amb observança de les normes d'organització i règim intern dels centres, lliure i sense cap limitació d'horari. Pel que fa als establiments penitenciaris, l'assistència religiosa s'ha de fer d'acord amb el que disposa la legislació penitenciària.

3. Les despeses que originin el desenvolupament de l'assistència religiosa han de ser sufragades en la forma que acordin els representants de la Comissió Islàmica d'Espanya, amb la direcció dels centres i establiments públics que preveu el número 1 d'aquest article, sense perjudici de la utilització dels locals que, amb aquesta finalitat, hi hagi als centres o establiments esmentats.

Article 14

4. L'alimentació dels interns en centres o establiments públics i dependències militars, i la dels alumnes musulmans dels centres docents públics i privats concertats que ho sol·licitin, s'ha de procurar que s'adeqüi als preceptes religiosos islàmics, així com a l'horari de menjars durant el mes de dejuni (ramadà).

Reial decret 710/2006, de 9 de juny, de desenvolupament dels acords de cooperació signats per l'Estat amb la Federació d'Entitats Religioses Evangèliques d'Espanya, la Federació de Comunitats Israelites d'Espanya i la Comissió Islàmica d'Espanya, en l'àmbit de l'assistència religiosa penitenciària

Article 2. Contingut de l'assistència religiosa

Es consideraran funcions d'assistència religiosa les dirigides a l'exercici del culte, la prestació de serveis rituals, la instrucció i l'assessorament moral i religiós així com, si escau, les honres fúnebres en el ritu corresponent.

Article 3. Proposta i autorització d'assistents religiosos

1. L'assistència religiosa als centres penitenciaris serà prestada pels ministres de culte designats per les respectives confessions, i autoritzats per l'Administració penitenciària competent.

2. Podran ser designades les persones físiques que, pertanyent a esglésies o comunitats integrades en la Federació d'Entitats Religioses Evangèliques d'Espanya, a la Federació de Comunitats Israelites d'Espanya o a la Comissió Islàmica d'Espanya, estiguin dedicades amb caràcter estable al ministeri religiós i així ho certifiqui la respectiva església o comunitat, amb la conformitat de la federació o comissió.

Llei orgànica 1/1979, de 26 de setembre, general penitenciària

Article 3

L'activitat penitenciària s'ha d'exercir respectant, sempre, la personalitat humana dels reclusos i els seus drets i interessos jurídics no afectats per la condemna, sense que s'estableixi cap diferència per raó de raça, opinions polítiques, creences religioses, condició social o qualsevol altra circumstància de naturalesa anàloga.

En conseqüència:

1. Els interns poden exercir els drets civils, polítics, socials, econòmics i culturals, sense exclusió del dret de sufragi, llevat que siguin incompatibles amb l'objecte de la seva detenció o el compliment de la condemna.

2. S'han d'adoptar les mesures necessàries perquè els interns i els seus familiars conservin els seus drets a les prestacions de la Seguretat Social, adquirits abans de l'ingrés a la presó.

3. En cap cas no es pot impedir que els interns continuïn els procediments que tinguin pendents en el moment del seu ingrés a la presó i puguin emprendre noves accions.

4. L'Administració penitenciària ha de vetllar per la vida, la integritat i la salut dels interns.

5. L'intern té dret a ser designat pel seu propi nom.

Article 21

1. Tots els interns han de disposar de la roba necessària per al seu llit i d'un moble adequat per guardar-hi les seves pertinences.

2. L'Administració ha de proporcionar als interns una alimentació controlada pel metge, convenientment preparada i que respongui en quantitat i qualitat a les normes dietètiques i d'higiene, tenint en compte el seu estat de salut, la naturalesa del treball i, en la mesura que es pugui, les seves conviccions filosòfiques i religioses. Els interns han de disposar, en circumstàncies normals, d'aigua potable a totes les hores.

Article 54

L'Administració ha de garantir la llibertat religiosa dels interns i facilitar els mitjans perquè aquesta llibertat es pugui exercir.

Reial decret 190/1996, de 9 de febrer, pel qual s'aprova el Reglament penitenciari

Article 230. Llibertat religiosa

1. Tots els interns tenen dret a adreçar-se a una confessió religiosa registrada per sol·licitar-ne l'assistència sempre que aquesta assistència es presti amb respecte als drets de la resta de les persones. Als centres s'hi pot habilitar un espai per a la pràctica dels ritus religiosos.

2. Cap intern no pot ser obligat a assistir als actes d'una confessió religiosa o a participar-hi.

3. L'autoritat penitenciària ha de facilitar que els fidels puguin respectar l'alimentació, els ritus i els dies de festa de la confessió respectiva, sempre que ho permetin les disponibilitats pressupostàries, la seguretat i la vida del centre i els drets fonamentals de la resta d'interns.

4. En tot el que faci referència a l'assistència religiosa dels interns cal seguir el que estableixin els acords signats per l'Estat espanyol amb les diferents confessions religioses.

Regles mínimes per al tractament dels reclusos (aprovades pel Consell Econòmic i Social de les Nacions Unides en les resolucions 663C (XXIV), de 31 de juliol de 1957, i 2076 (LXII), de 13 de maig de 1977)

Article 6

6.1. Les regles que segueixen han de ser aplicades imparcialment. Cal que no es facin diferències de tracte fonamentades en prejudicis, principalment de raça, color, sexe, llengua, religió, opinió política o qualsevol altra opinió, d'origen nacional o social, fortuna, naixement o una altra situació qualsevol.

6.2. Contràriament, és important respectar les creences religioses i els preceptes morals del grup al qual pertany el reclús.

Article 41

41.1. Si el centre conté un nombre suficient de reclusos que pertanyin a una mateixa religió, s'ha de nomenar o admetre un representant autoritzat d'aquest culte. Quan el nombre de reclusos ho justifiqui, i les circumstàncies ho permetin, l'esmentat representant ha de prestar servei amb caràcter continu.

41.2. El representant autoritzat nomenat o admès conforme al paràgraf 1) ha de ser autoritzat per organitzar periòdicament serveis religiosos i fer, cada cop que correspongui, visites pastorals particulars als reclusos de la seva religió.

41.3. Mai no s'ha de negar a un reclús el dret a comunicar-se amb el representant autoritzat d'una religió. I, a l'inrevés, quan un reclús s'oposi a ser visitat pel representant d'una religió, cal respectar absolutament la seva actitud.

Article 42

42. D'acord amb les possibilitats, s'ha d'autoritzar els reclusos a complir els preceptes de la seva religió, se'ls ha de permetre participar en els serveis organitzats a l'establiment i tenir en poder seu llibres pietosos i d'instrucció religiosa de la seva confessió.

Recomanació Rec(2006)2 del Comitè de Ministres als estats membres sobre les Normes penitenciàries europees

13. Aquestes Normes s'aplicaran amb imparcialitat, sense cap discriminació per raons de sexe, raça, color, llengua, religió, ideologia política o d'altra mena, origen nacional o social, pertinença a

una minoria nacional, fortuna, lloc de naixement o qualsevol altra situació.

22.1 Els reclusos gaudiran d'un règim alimentari que tingui en compte la seva edat, el seu estat de salut, el seu estat físic, la seva religió, la seva cultura i la naturalesa de la seva feina.

29.1 Es respectarà el dret a la llibertat de pensament, de consciència i de religió dels reclusos.

29.2 El règim penitenciari s'organitzarà, sempre que sigui possible, de manera que els reclusos puguin practicar la seva religió i les seves creences, assistir a serveis o reunions dirigides per representants de la seva religió o creença i rebre visites privades dels representants de la seva religió o creença, així com també tenir publicacions relacionades amb la seva religió o creença.

29.3 No es podrà obligar cap reclus a practicar cap religió o creença en particular, ni a assistir a serveis religiosos o reunions, ni a participar en pràctiques religioses, ni a acceptar visites de representants religiosos.

Instrucció 1/2005, del Departament de Justícia, de regulació del dret a rebre atenció religiosa en el medi penitenciari

2. Organització de l'assistència religiosa als centres penitenciaris

Partint de l'article 54 de la Llei orgànica general penitenciària (1/1979), dels acords entre l'Estat espanyol i la Santa Seu i dels respectius acords entre l'Estat i les entitats representatives d'altres tradicions religioses, el Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya impulsarà convenis de col·laboració amb l'Església catòlica i amb cadascuna de les tradicions religioses amb les quals l'Estat ha signat acords

de cooperació, per tal de concretar la forma en què es proporcionarà l'assistència religiosa als centres penitenciaris, sempre que així ho aconselli el nombre d'interns que professin una determinada confessió.

Tanmateix, aquests convenis han de respectar les disposicions següents:

– Procediment d'acreditació del personal religiós²⁵

El personal religiós que faci les tasques d'assistència als interns dels centres penitenciaris serà designat per la comunitat religiosa corresponent i haurà de ser autoritzat formalment per accedir als centres penitenciaris per la Direcció General de Serveis Penitenciaris. Aquesta autorització tindrà vigència fins al 31 de desembre de l'any en curs i, per tant, s'haurà de renovar anualment. El nombre de representants de cada confessió assignats a cada centre serà determinat en relació amb les necessitats d'assistència detectades.

Per a aquesta tasca d'acreditació del personal religiós, la Direcció General de Serveis Penitenciaris comptarà amb l'assessorament de la Direcció General d'Asseriments Religiosos del Departament de Governació i Relacions Institucionals.

La Subdirecció General de Programes de Rehabilitació i Sanitat s'encarregarà de facilitar les credencials del personal religiós acreditat, així com les de les persones que els ajudin en les activitats d'assistència religiosa.

25 - Cal completar aquest apartat de la Instrucció 1/2005 amb el que estableix el document "Regulació de l'accés als centres penitenciaris dels representants religiosos que compleixen funcions de direcció religiosa catòlica, evangèlica i islàmica", de 24 de juliol de 2014. Aquest document estableix el sistema d'acreditació de les persones encarregades de l'assistència religiosa per part de les confessions catòlica, evangèlica i islàmica. Pel que fa a les confessions que no tenen subscrits acords per garantir l'assistència religiosa amb l'Estat i de col·laboració en el mateix sentit amb la Generalitat de Catalunya, es regiran, pel que fa a l'accés i a l'acreditació, pel que determina el document "Regulació de l'accés als centres penitenciaris de voluntaris i professionals en l'àmbit comunitari", de 20 de març de 2007.

El personal religiós cessarà en les seves funcions per decisió dels responsables de la seva comunitat religiosa, per pròpia iniciativa o a proposta de les autoritats penitenciàries.

– Formació prèvia del personal religiós i seguiment de l'assistència religiosa del personal religiós

La Direcció General de Serveis Penitenciaris facilitarà al personal religiós la formació en els aspectes de la normativa penitenciària que pugui ser rellevant per a l'exercici de les seves funcions.

Així mateix, la Direcció General de Serveis Penitenciaris, en col·laboració amb la Direcció General d'Assumptes Religiosos, establirà instruments i procediments de coordinació amb les diferents comunitats per tal de tractar aspectes relacionats amb l'assistència religiosa als interns.

– Espais, mitjans i horaris

Cada centre penitenciar ha de comptar amb un espai multiconfessional que s'adeqüi a les necessitats derivades de l'assistència religiosa de les diferents confessions. Així mateix, tenint en compte les disponibilitats pressupostàries, la seguretat i la vida del centre i els drets fonamentals de la resta dels interns, s'ha de preveure els ajustaments d'horaris, mobilitat i accessibilitat que siguin necessaris per tal de possibilitar l'assistència religiosa individual i col·lectiva i les celebracions especials de cadascuna de les religions que facin ús d'aquest espai.

– Coordinació als centres penitenciaris

El director del centre penitenciar, i per delegació el subdirector de tractament, serà el referent principal del personal religiós. Cada centre designarà un professional que donarà el suport necessari al personal religiós per tal que pugui portar a terme les seves activitats.

Els centres penitenciaris ha d'incloure, a la informació que es lliura als interns a l'ingrés, una menció al dret a rebre assistència religiosa, així com al procediment per sol·licitar-la.

– Continguts de l'assistència religiosa: activitats i festivitats

Tenint en compte les particularitats de cadascuna de les religions, les activitats que constitueixen l'assistència religiosa es definiran en el marc del conveni corresponent entre el Departament de Justícia i cadascuna de les tradicions religioses. De la mateixa manera, les festivitats religioses que s'hauran de preveure en cada cas es regularan en aquests mateixos convenis.

Com a situació transitòria, en el cas que encara no hi hagi conveni, el contingut de l'assistència religiosa serà el que es reculli en un document provisional que elaborarà la Direcció General de Serveis Penitenciaris amb l'assessorament de la Direcció General d'Afers Religiosos.

L'assistència religiosa dels interns que professen confessions amb les quals l'Estat espanyol no ha signat un acord de cooperació haurà de partir d'una demanda específica prèvia per part dels interns (a aquest efecte, s'emprarà el model de sol·licitud general habitual de cada centre). Tenint en compte les disponibilitats pressupostàries, la seguretat i la vida del centre i els drets fonamentals de la resta dels interns, la Direcció General de Serveis Penitenciaris comptarà amb l'assessorament de la Direcció General d'Afers Religiosos del Departament de Governació i Relacions Institucionals per tal d'establir els mecanismes que permetin satisfer aquestes demandes. Aquesta atenció tindrà sempre caràcter individual, llevat dels casos en què la Direcció General de Serveis Penitenciaris consideri pertinent autoritzar altres modalitats d'assistència.

ANNEX II. INFORMACIÓ SOBRE CONFESIONS RELIGIOSES

A continuació us oferim una fitxa informativa de cadascuna de les principals confessions religioses establertes a Catalunya. Us les presentem ordenades segons la seva implantació. Podeu consultar el nombre de centres de culte i la seva evolució a l'apartat del [Mapa religions de Catalunya](#) de la Direcció General d'Afers Religiosos.

ESGLÉSIA CATÒLICA

L'Església catòlica és la comunitat d'homes i dones de religió cristiana i de confessió catòlica que s'agrupen territorialment per diòcesis entorn del bisbe de Roma (sant pare o papa) com a fonament de la unió entre tots els catòlics del món. En l'actualitat, el nombre de catòlics és de més de 1.000 milions. A Catalunya, l'Església catòlica és, de llarg, la institució religiosa amb un nombre més alt de seguidors. El cristianisme va arribar a Catalunya en el segle I, i en el segle III ja hi estava consolidat. El cristianisme, religió a la qual pertany l'Església catòlica, va ser fundat per Jesús de Natzaret, que va agrupar entorn seu els seus seguidors els anys de la seva predicació per les terres de Palestina, durant el primer terç del segle I.

En sentit estricte, el qualificatiu de *catòlica* ('universal') s'aplica a l'Església dels cristians units al bisbe de Roma com a conseqüència de les separacions que hi ha hagut entre els cristians en el transcurs dels segles, i especialment de la produïda des de la Reforma de Luter en el segle XVI.²⁶

26 - Observació sobre les esglésies catòliques de ritus oriental: les esglésies catòliques de ritus oriental també formen part de l'Església catòlica romana. Entre aquestes, hi ha les grecocatòliques o catòliques de ritus bizantí, que tenen els elements propis de les esglésies ortodoxes (litúrgia, teologia, dret canònic propi, etc.) però són catòliques en tant que deuen obediència al bisbe de Roma (sant pare).

Doctrina

Els cristians creuen en un Déu únic que és Pare, Fill i Esperit Sant, i que ha estat revelat per Jesús, el Crist, el Fill de Déu. La doctrina catòlica té com a font la Sagrada Escripura (la Bíblia), la qual és interpretada d'acord amb l'anomenada *tradició*, que és la fe i la vida, la litúrgia i la pregària activa en l'Església al llarg dels segles.

L'Església reconeix en el seu si un marc de guiatge dels bisbes, anomenat *magisteri*, que té competència tant pel que fa a la interpretació de la Bíblia com pel que fa a la seva aplicació a la doctrina i als comportaments dels catòlics.

Llibres sagrats i textos fonamentals

Els textos sagrats dels cristians catòlics són els escrits bíblics, agrupats en dues parts: l'Antic Testament (història sagrada del poble d'Israel) i el Nou Testament, que consta dels Evangelis (testimonis de la vida de Jesús), els Fets dels apòstols (història dels primers cristians), les Cartes apostòliques (sobretot de sant Pau) i l'Apocalipsi.

Hi ha altres textos que, malgrat no ser considerats revelats, són d'importància per a la fe i la vida de les persones catòliques. El primer d'aquests és el *catecisme*, un text nascut en el segle XVI per facilitar l'ensenyament dels elements doctrinals de creença obligada, i que es va actualitzant periòdicament. Igualment, i ja de caràcter més esporàdic, hi ha els textos del papa, en especial les *encícliques*, que contenen instruccions doctrinals i exhortacions morals, i també els *documents episcopals*, tant de les conferències episcopals com de cada bisbe diocesà.

Ritus més importants

Els set ritus més destacats són els *set sacraments*, que l'Església catòlica considera signes sagrats (o actes en què hi ha una presència eficaç de la gràcia salvadora de Déu), mitjançant els quals es realitza de manera

especial la unió espiritual i personal amb Déu, Pare, Fill i Esperit Sant, i amb la humanitat sencera, sobretot amb els altres cristians.

- El baptisme, per a l'Església catòlica, uneix la persona a Jesucrist i la fa fill de Déu i germà de tots els homes i dones; pel baptisme, les persones s'incorporen a l'Església. Es pot rebre en qualsevol etapa de la vida. El ritus usa l'aigua vessada sobre el cap de la persona que és batejada.

- L'Eucaristia és la celebració en la qual els catòlics es reuneixen, com a mínim els diumenges i altres festes preceptives, per commemorar la resurrecció de Crist i fer-lo present a través del pa i del vi consagrats. La primera vegada que un nen o una nena participa plenament de l'eucaristia combregant, fet que s'anomena *primera comunió*, se celebra d'una manera especial. En les darreries de la vida, davant una mort imminent, es pot demanar el viàtic.

- La confirmació és el sagrament del do de l'Esperit; el reben, mitjançant la unció amb oli sagrat, aquelles persones catòliques que es reafirmen en la fe catòlica.

- La reconciliació o penitència és el sagrament del perdó de Déu dels pecats comesos després del baptisme, confessats al sacerdot, i a través de l'absolució.

- La unció dels malalts és el sagrament en el qual els malalts i les persones grans són ungides amb l'oli sagrat per tal de rebre la força de Déu davant la vellesa, la malaltia, en cas d'intervenció quirúrgica i davant la possibilitat de mort.

- L'orde sacerdotal és el sagrament pel qual un home que hagi seguit la formació i el discerniment adequat es consagra al servei de l'Església i esdevé diaca, prevere o bisbe, segons els tres graus d'aquest sagrament.

- El matrimoni és el sagrament pel qual l'home i la dona es prometen amor i fidelitat entre ells i es comprometen a viure la seva relació segons l'Evangeli i els ensenyaments de l'Església.

Autoritats religioses i persones consagrades al culte

- Els bisbes: són aquells preveres que reben l'orde episcopal, que és el sagrament de l'orde sacerdotal en la seva plenitud. Reben l'encàrrec de presidir una església particular o diòcesi. Són la màxima autoritat per al seu bisbat com a mestres i pastors, sempre en comunió amb el papa.

- Els preveres: són els homes que, en rebre el sagrament de l'orde, han estat constituïts sacerdots (anomenats també popularment *capellans* o *mossens*), i poden administrar sagraments i guiar en el camí de la fe i de la vida cristiana les agrupacions de fidels que el bisbe els confia. Segons el ritus catòlic llatí, estan obligats a mantenir-se cèlibes i resten sota l'autoritat directa del bisbe en el cas d'estar vinculats a un bisbat, o sota l'autoritat del seu superior si pertanyen a un institut religiós.

- Els diaques: són els homes, casats o no, que són constituïts servidors qualificats de la paraula i de la caritat, sempre al redós d'un bisbe.

- Els laics i les laïques: són els cristians i les cristianes que, pel baptisme, són considerats amb la dignitat de membres del poble de Déu, i comparteixen la responsabilitat d'anunciar l'Evangeli de Jesús a tots els homes i dones, a través de la seva presència al món.

- Vida religiosa: hi ha comunitats masculines i femenines de vida religiosa on tant els preveres com el laïcat poden optar per una vida cristiana en comunitat, amb un carisma determinat: missions, ensenyament, salut, vida contemplativa, etc. Es comprometen a viure els vots de castedat, obediència i pobresa. Són els monjos i les monges, els

religiosos i les religioses i els que segueixen altres formes de comunitat o d'organització reconegudes per l'Església.

Organització

L'Església catòlica s'estructura territorialment en bisbats o diòcesis, els quals es divideixen en parròquies i s'agrupen en províncies eclesiàstiques.

L'Església reconeix en el bisbe de Roma aquell que, en nom de Crist, presideix no sols l'Església de Roma que li és confiada, sinó també el conjunt de totes les esglésies particulars o diòcesis.

L'Església catòlica considera que, en cada una de les diòcesis, hi és present l'única Església de Jesucrist. Les parròquies poden agrupar-se en arxiprestats, per tal de coordinar-se i de compartir tasques.

A Catalunya hi ha deu seus episcopals agrupades entorn de dues esglésies metropolitanas, que formen dues províncies eclesiàstiques. La seu de Tarragona té les seus sufragànies de Girona, Lleida, Solsona, Tortosa, Urgell i Vic; la seu de Barcelona té les seus sufragànies de Sant Feliu de Llobregat i de Terrassa. Els bisbes de les deu diòcesis amb seu episcopal a Catalunya formen la Conferència Episcopal Tarraconense, constituïda l'any 1969 com a organisme intern de l'Església catòlica a Catalunya i presidida per l'arquebisbe de Tarragona.

D'altra banda, els fidels també poden vincular-se a moviments, congregacions religioses o prelatures.

Celebracions específiques

Per a l'Església catòlica, el diumenge o primer dia de la setmana commemora la Pasqua o resurrecció de Jesús, per la qual cosa els fidels són invitats a l'assistència i a la participació en l'eucaristia (anomenada *missa*).

En el calendari catòlic, hi destaquen dos cicles: el cicle de Nadal i el cicle de Pasqua. En el primer, l'Església celebra, després de quatre setmanes d'Advent, la solemnitat de Nadal (el naixement de Jesús, el dia 25 de desembre) i la solemnitat de l'Epifania o dia de l'adoració dels Reis (el dia 6 de gener).

El segon cicle comença amb la celebració del Dimecres de Cendra, que dona entrada a la Quaresma (que són els quaranta dies abans de la Pasqua); conté la Setmana Santa, que comença el Diumenge de Rams i que acaba el dia de Pasqua, setmana en la qual cal destacar el Dijous Sant o dia de la institució de l'Eucaristia, el Divendres Sant –que commemora la passió i la mort de Jesucrist–, el Dissabte Sant –dia de la seva sepultura–, i la culminació en el Diumenge de Pasqua –anomenada popularment *Pasqua florida*– (el primer diumenge després de la primera lluna plena de la primavera), que celebra la resurrecció de Jesucrist.

En les set setmanes de temps pasqual se celebra la festa de l'Ascensió i el Diumenge de Pentecosta (que vol dir *dia cinquantiè*), el qual commemora la vinguda de l'Esperit Sant (festa anomenada popularment *Pasqua granada* o *segona Pasqua*). Els dos diumenges següents se celebra, respectivament, el diumenge de la Santíssima Trinitat, dedicat a l'adoració i a la contemplació de Déu U i Tri, i la solemnitat del Corpus, dedicada a l'Eucaristia; amb motiu d'aquesta festa, en molts llocs s'organitzen processons pels carrers amb la custòdia que conté l'Eucaristia.

A banda de les celebracions indicades, l'Església catòlica també celebra festes dedicades a Maria, la Mare de Déu, o a altres sants: Sant Josep (el dia 19 de març), les solemnitats de l'Assumpció de la Mare de Déu (el dia 15 d'agost), el Naixement de la Mare de Déu (el dia 8 de setembre), Tots Sants (el dia 1 de novembre) i la Immaculada Concepció (el dia 8 de desembre). Hi ha altres diades pròpies de la tradició del país,

com Sant Esteve (el dia 26 de desembre), Sant Jordi (el dia 23 d'abril), la Mare de Déu de Montserrat (el dia 27 d'abril) i Sant Joan Baptista (el dia 24 de juny). Així mateix, cal tenir en compte que en molts municipis es consideren festius, i en molts casos com a festa major, els dies dels sants patrons de la població corresponent.

Prescripcions alimentàries

L'Església catòlica manté el precepte de l'abstinència de carn (i derivats) els sis divendres de Quaresma. El Dimecres de Cendra, inici de la Quaresma, i el Divendres Sant són dies d'abstinència de carn i també de dejuni (reducció o privació d'ingerir aliments).

D'aquestes dues obligacions, n'estan exempts els infants fins als catorze anys i les persones més grans de seixanta anys, a més dels malalts.

Preceptes i costums vinculats a les formes de vestir

No hi ha indumentària específica.

Costums i rituals que poden incidir en l'àmbit penitenciar

- Les persones catòliques acostumen a participar setmanalment (els diumenges) o amb una certa freqüència en l'eucaristia o santa missa.

- Els fidels poden sol·licitar amb certa freqüència el sagrament de la confessió.

- Els interns poden voler abstenir-se de consumir carn durant el Divendres de Quaresma, així com fer dejuni durant el Dimecres de Cendra i el Divendres Sant.

- Els interns poden sol·licitar de donar una major solemnitat a les celebracions religioses durant l'època de Nadal o Setmana Santa, així com celebrar la festivitat de la Mare de Déu de la Mercè (24 de setem-

bre), considerada entre els catòlics la patrona dels privats de llibertat, advocació nascuda a Barcelona en el segle XIII i que té un significat de llibertat i esperança.

- Hi ha interns que poden sol·licitar rebre el baptisme, la comunió, confessar-se o celebrar altres sagraments.

- Els interns poden demanar que els sigui impartida formació cristiana (catequesi) per rebre algun sagrament o aprofundir en la fe catòlica.

- Alguns interns poden desitjar tenir a prop o dur objectes de significat religiós, com ara estampes, rosaris, crucifixos o imatges de Jesucrist, de la Mare de Déu i d'alguns sants. Els interns poden desitjar tenir un exemplar de la Bíblia o d'altres textos religiosos.

ESGLÉSIES EVANGÈLIQUES

Les esglésies evangèliques o protestants són esglésies cristianes que van néixer a partir de la reforma protestant que va impulsar Martí Luter (1483-1546) durant el segle XVI. Cadascuna d'aquestes esglésies, unides en el que és fonamental, pot tenir una orientació doctrinal i una forma d'organització específiques.

En funció de la seva orientació doctrinal, les esglésies evangèliques es poden classificar en diverses denominacions, com són el *luteranisme*, les *esglésies baptistes*, el *metodisme*, el *presbiterianisme* i el *pentecostalisme*, entre moltes d'altres. En funció de la seva estructura organitzativa, es pot distingir entre esglésies de règim episcopal, presbiterià o congregacionalista.

Les esglésies evangèliques són la segona confessió cristiana amb un nombre més alt de seguidors arreu del món, després del catolicisme. A Catalunya, els evangèlics també són la segona confessió cristiana, i es compten per desenes de milers. Bona part dels immigrants que han arribat a Catalunya els darrers anys són protestants, sobretot entre els procedents d'Amèrica del Sud, de l'Àfrica subsahariana i de determinats països de l'est d'Europa.

Els termes *evangèlic*, *reformat* o *protestant* són vàlids per referir-se a una persona o a allò relatiu a les esglésies sorgides de la Reforma. D'altra banda, cal reservar el terme *evangelista* exclusivament per referir-se als autors a qui s'atribueixen respectivament els quatre Evangelis (Mateu, Marc, Lluc i Joan).

Doctrina

La reforma protestant es fonamenta en tres principis bàsics, coneguts per la seva forma llatina:

- *Sola gratia*: la salvació només és un privilegi de la gràcia de Déu. Per tant, no es pot assolir pels possibles mèrits de la persona.

- *Sola fides*: la persona ha de tenir fe en Déu i en la seva voluntat de perdó envers la humanitat.

- *Sola scriptura*: l'única font de la doctrina és la Bíblia. Per tant, el dictamen de cap persona no pot ser equiparat al missatge diví.

A més, les esglésies evangèliques proclamen el sacerdocí universal dels fidels. És a dir, en el context evangèlic, el sacerdocí ministerial –el sacerdocí d'unes quantes persones escollides que es caracteritzen per dedicar la seva vida a Déu i a la seva obra– deixa de tenir sentit, ja que tot bon cristià ha de tenir present Déu i els seus ensenyaments en totes les esferes de la vida quotidiana.

Llibres sagrats i textos fonamentals

L'únic text que els evangèlics reconeixen com a sagrat és la Bíblia.

Ritus més importants

La majoria dels evangèlics consideren que Déu només va establir dos sagraments o ordenances:

- El baptisme: molts grups protestants el realitzen per immersió i només quan el fidel ha arribat a l'edat adulta i té plena capacitat per decidir el seu ingrés a la comunitat cristiana. En algunes esglésies evangèliques, especialment en les de caire pentecostal o carismàtic, caracteritzades per donar una especial importància als dons de l'Esperit Sant, també es duu a terme el *bateig de l'Esperit Sant*, pel qual el cristià entra en contacte amb l'esperit de Déu.

- El sant sopar: és celebrat amb pa i vi, que normalment són repartits entre tots els membres de la comunitat. La freqüència amb què es duu a terme aquest ritus varia molt en funció de cada església.

Els evangèlics solen dur a terme altres pràctiques i ritus, com ara reunions d'estudi bíblic i reunions d'oració, que poden variar força en funció de l'església a la qual pertanyin.

Autoritats religioses i persones consagrades al culte

En la majoria d'esglésies evangèliques, la màxima autoritat religiosa és el pastor. Aquest no és un intermediari entre Déu i la comunitat, sinó que és la persona que dirigeix el culte i que, en funció dels seus coneixements, pot proporcionar formació i consell espiritual. En una mateixa església hi pot haver diversos pastors, i sovint aquests poden ser auxiliats per altres càrrecs dins de l'església.

Organització

És habitual que cada església evangèlica dugui a terme la seva activitat de manera molt autònoma, tot i que diferents esglésies que comparteixen una mateixa visió doctrinal poden unir-se bo i formant denominacions.

Alhora, diferents esglésies també poden federar-se per defensar amb més força els seus posicionaments i interessos davant la societat. Així, a Catalunya, tradicionalment, les diferents entitats evangèliques s'han agrupat en el si del Consell Evangèlic de Catalunya, creat el 1981. A Catalunya també hi ha algunes entitats que agrupen els pastors protestants, com l'AMEC (Associació de Ministres de l'Evangeli de Catalunya) o la COMEC (Confraternitat de Ministres de l'Evangeli de Catalunya).

Celebracions específiques

La majoria de cristians evangèlics celebren de manera especial les festes de Nadal i Pasqua. A més, moltes esglésies també solen commemorar el Dia de la Reforma (31 d'octubre), en record de l'inici de la reforma protestant impulsada per Martí Luter.

Prescripcions alimentàries

No hi ha prescripcions específiques.

Preceptes i costums vinculats a les formes de vestir

No hi ha indumentària específica.

Costums i rituals que poden incidir en l'àmbit penitenciari

- Els interns poden sol·licitar rebre assistència religiosa regular i, en alguns casos, acompanyament religiós individual.

- La majoria de persones evangèliques tenen el costum de celebrar periòdicament el sant sopar amb pa i vi o bé most, especialment durant la celebració del culte dominical. Per això, és probable que expressin la voluntat de celebrar-lo, també, durant els períodes d'ingrés en centres penitenciaris.

- És habitual que els interns evangèlics vulguin fer pregàries freqüentment, especialment els diumenges, i assistir a activitats de formació bíblica.

- Per Nadal i durant la Setmana Santa, poden voler celebrar cultes més llargs i solemnes.

- Alguns interns, especialment si estan vinculats a les denominades *esglésies de Filadèlfia*, poden sol·licitar fer cants i oracions en grup.

- Pot haver-hi interns que vulguin rebre el baptisme per immersió.

- Els interns poden voler disposar de la Bíblia o d'altres textos religiosos a la cel·la.

ISLAM

L'islam és la religió que creu que Déu (Al·là) es va revelar a Muhàmmad a principis del segle VII dC.

Islam significa 'pau', 'salut', 'submissió' i 'lliurament a Déu' en àrab. El terme prové de l'àrab *muslim*, participi actiu del verb *aslama*, que significa 'lliurar-se' (a Déu).²⁷ Els fidels són anomenats *musulmans*, mentre que *islàmic* fa referència a allò relacionat amb aquesta religió (pregària, art, corrents, moviments, etc.). En canvi, habitualment es reserva el terme *islamista* per fer referència al corrent polític partidari de la implantació de la llei islàmica com a llei civil.²⁸

L'islam és la segona religió en nombre de seguidors arreu del món, després del cristianisme. En l'actualitat, a Catalunya, els musulmans són alguns centenars de milers, i procedeixen fonamentalment del Magrib, de l'Àfrica subsahariana i del Pakistan.

Doctrina

La doctrina de l'islam es fonamenta essencialment en els principis següents:

- La creença en Al·là com a Déu únic, misericordiós i totpoderós.
- La creença en els àngels: l'Alcorà parla dels àngels i diu que tots obeeixen Déu. L'islam creu que cada creient roman sota la custòdia de dos àngels que prenen nota de tots els seus actes.

27 - Bramon, Dolors (2001): *Obertura a l'islam*, Barcelona: Ed. Cruïlla, Fundació Joan Maragall.

28 - En resum, direm *musulmà* quan parlem de persones religioses i *islàmic* per referir-nos a grups o idees relacionades amb l'islam. En canvi, quan parlem de política, ens referirem als *islamistes* com a aquells que pretenen que la xaria esdevingui la llei civil d'obligat compliment per a tota la ciutadania. El terme *mahometà* no és adequat per referir-se als musulmans i, en conseqüència, resulta pejoratiu. Els musulmans agraeixen que el seu profeta sigui anomenat segons la fonètica àrab Muhàmmad i no pas segons la deformació Mahoma.

- La creença en els llibres sagrats: hi ha llibres sagrats, com la Torà, els Salms i l'Evangelí (*Injil*), a més de l'Alcorà.

- La creença en els profetes: l'islam considera que Al·là ha enviat a cada poble un profeta. A l'Alcorà, per tant, hi trobem citats profetes com Adam, Noè, Abraham, Moisès o Jesús, entre molts d'altres. De fet, es creu que hi ha milers de profetes i que tots són musulmans. En qualsevol cas, Muhàmmad és considerat el darrer profeta, mitjançant el qual Déu va completar la seva revelació.

- La creença en el judici final: després de la fi del món, els humans s'hauran d'enfrontar al judici final, moment en què seran valorats els seus actes i en què, en funció del veredict de Déu jutge però també misericordiós, aniran al jardí (paradís) o al foc.

- La creença en el destí o en la predestinació, és a dir, que tot allò que succeeix depèn d'Al·là.

Llibres sagrats i textos fonamentals

El llibre sagrat dels musulmans és l'Alcorà, considerat revelat per Al·là a Muhàmmad. Un altre text fonamental en què es basen els musulmans és la sunna o tradició del profeta, un recull de dites i fets atribuïts a Muhàmmad.

Ritus més importants

L'Alcorà estableix cinc obligacions bàsiques que tot bon musulmà ha de complir. Són els *Arkan al-islam*, o cinc pilars de l'islam:

- La professió de fe (*xahada*). La xahada és la fórmula que resumeix les pràctiques fonamentals de l'islam. Diu així: "No hi ha cap altre Déu que Déu i Muhàmmad és el seu enviat". La recitació d'aquest verset és el ritual que fa que hom pugui considerar-se musulmà.

- La pregària ritual (*salat*) Els musulmans tenen l'obligació de fer cinc pregàries (o *salat*) al dia: a l'albada, al migdia, a mitja tarda, al capvespre i a la nit. Es poden fer individualment, a qualsevol lloc net, malgrat que és preferible fer-les en grup. L'oració del divendres al migdia és especialment rellevant. Sempre preguen en direcció a la Meca.

- L'impost obligatori (*zakat*). Es tracta d'una purificació ritual que consisteix a donar als pobres un 2,5% de l'excedent dels béns. L'almoïna (*sàdaqā*) és diferent de l'impost, perquè és recomanada però voluntària i es fa en secret, perquè sigui sincera i sense ostentació. Hi ha un altre petit impost que consisteix en una mínima quantitat per família (*zakat al fitr*) i es fa al final del Ramadà.

- El dejuni (*sawm*). Durant el mes islàmic del ramadà, els musulmans celebren el dejuni, consistent a abstenir-se de menjar, beure, fumar i mantenir relacions sexuals, des de l'albada fins que es pon el sol. És obligatori per qui està en condicions de complir-lo: persones adultes musulmanes en bon estat de salut. En canvi, el tenen prohibit els malalts i d'altres a qui els pugui perjudicar, com els nens o les dones durant la menstruació. Per als musulmans, el ramadà és un mes de perdó, de pietat, de reflexió personal i de celebració col·lectiva. Es commemora la primera revelació de l'Alcorà a Muhàmmad, que tingué lloc per mitjà de l'àngel Gabriel una nit d'aquest mes sagrat.

- El pelegrinatge a la Meca (*hagg*). Tots els musulmans tenen l'obligació d'anar fins a la Meca almenys un cop a la vida, sempre que tinguin una bona salut i disposin de mitjans econòmics per fer-ho. A la Meca, entre altres coses, els musulmans hi han de visitar la *Ka'ba*, un petit temple de forma cúbica que segons algunes tradicions fou fundat per Adam i posteriorment reconstruït per Abraham (Ibrahim) i pel seu fill Ismaïl.

Malgrat compartir els fonaments doctrinals i els principals ritus, l'islam ha donat lloc a múltiples branques i a diferents grups de musulmans. La principal divisió va ser la que es va establir entre els xiïtes i els sunnites després de la mort de Muhàmmad. Els xiïtes creien i creuen que únicament Alí Ibn Abi Talib (gendre i cosí de Muhàmmad) i els seus descendents podien ser designats dirigents de la comunitat de fidels, mentre que els sunnites s'hi oposaven. Això va generar un enfrontament que ha donat lloc a escoles de característiques diferenciades. Avui dia els xiïtes representen aproximadament el 10% dels musulmans d'arreu del món, fonamentalment concentrats a Iran, Iraq i Pakistan. Els sunnites suposen aproximadament el 90% de la població islàmica mundial, i en el seu si s'han format quatre escoles jurídiques (hanefita, hanbalita, xafiïta i malikita) que divergeixen en la forma d'interpretar la jurisprudència. Els musulmans del Marroc són, en gran part, inspirats tradicionalment pel codi jurídic malikita, mentre que al Pakistan són de majoria hanefita. Malgrat tot, la globalització desdibuixa les àrees d'influència de cada escola.

Autoritats religioses i persones consagrades al culte

En l'islam sunnita, majoritari a Catalunya, no hi ha una autoritat consagrada. L'imam és la persona encarregada de presidir i dirigir les oracions, però no se'l considera un mitjancer entre l'home i Déu. Habitualment, però, l'imam porta a terme algunes tasques complementàries, com són la formació religiosa dels infants i dels adults, l'acompanyament a la mort o l'atenció religiosa individual.

Organització

Els musulmans de Catalunya s'agrupen al voltant d'oratoris. A Catalunya, hi ha, entre altres entitats, les federacions següents: Federació Consell Islàmic de Catalunya, Unió de Comunitats Islàmiques de Catalunya i Federació Islàmica Catalana (d'Entitats Religioses). A l'Estat espanyol, l'entitat que n'exerceix la representació oficial és la

Comissió Islàmica d'Espanya, composta, entre d'altres, per la Federació d'Entitats Religioses Islàmiques (FEERI) i per la Unió de Comunitats Islàmiques d'Espanya (UCIDE). En tot cas, no tots els oratoris s'adscriuen necessàriament a una d'aquestes federacions. En l'àmbit internacional, no hi ha cap òrgan o entitat que agrupi i pugui representar el conjunt dels musulmans, si bé hi ha consells de savis que estableixen dictàmens sobre aspectes diversos de la vida dels musulmans.

Celebracions específiques

Les dues principals festes musulmanes són l'*Aïdu l-fitr*, la celebració del final del mes de dejuni del ramadà, i l'*Aïdu l'adha*, la festa del Sacrifici, que commemora l'episodi narrat en l'Alcorà sobre el sacrifici realitzat pel profeta Ibrahim²⁹ i que se celebra amb el sacrifici d'un animal, generalment un xai.³⁰

L'Acord de cooperació del 1992 reconeix legalment més festes islàmiques: l'*Hègira*, que correspon a l'Any Nou islàmic; l'*Aixurà*, el desè dia del mes de muharram, el primer mes del calendari islàmic, festa en què els xiïtes recorden el martiri de Husayn, fill d'Alí, amb mostres externes de dol i de dolor, i festa en què els sunnites acostumen a fer dejuni voluntari, recordant el dejuni de Moisès en agraïment a l'alliberament del poble jueu a Egipte, o visitar els cementiris; la *Maulid*, la festa del naixement del profeta Muhàmmad, i l'*Al-Isra wa al-mi'raj*, data de commemoració del viatge nocturn i de l'ascensió al cel del profeta Muhàmmad.

29 - Ibrahim és el nom amb què l'Alcorà designa el profeta Abraham.

30 - La Direcció General d'Afers Religiosos, l'Agència de Protecció de la Salut i l'Agència Catalana de Seguretat Alimentària de la Generalitat de Catalunya han elaborat el document *La festa islàmica del Sacrifici. Descripció i normativa sanitària*. Aquest llibret explica tant la tradició de la festa com la normativa a la qual cal adaptar-la.

Prescripcions alimentàries

En l'islam, els aliments es distingeixen entre permesos (*halal*) i prohibits (*haram*). És *haram* el consum de porc, d'alcohol, de sang i de caronya, així com el consum de carnívors (gossos, felins, etc.) i d'aus de presa.³¹ La carn *halal* es caracteritza per haver estat sacrificada seguint el ritus islàmic.

Cal recordar que un dels cinc pilars de l'islam és el dejuni durant el mes de ramadà, durant el qual els musulmans han d'abstenir-se de menjar, beure, fumar i mantenir relacions sexuals, des de l'albada fins a la posta de sol. En no ser obligatori fins a la pubertat, alguns menors s'inicien gradualment.

Preceptes i costums vinculats a les formes de vestir

Hi ha homes i dones musulmans que interpreten com una obligació religiosa el fet que les dones es cobreixin el cap. Hi ha diversitat d'opinions en això, i també sobre com i a partir de quina edat haurien de cobrir-se.

Costums i rituals que poden incidir en l'àmbit penitenciari

- Els interns poden sol·licitar assistència religiosa regular i, en alguns casos, acompanyament religiós individual.

- Els interns musulmans poden voler rentar-se abans de fer les oracions.

- Els interns poden sol·licitar espais per fer-hi les pregàries diàries, en especial els divendres al migdia.

31 - Alcorà 5:3: "Se us prohibeix la carn de l'animal mort per causa natural, la sang, la carn de porc, la de l'animal que hagi estat sacrificat en nom d'un altre que Al·là, la del que hagi mort per asfíxia, cop, caiguda, cornada o devorat per una fera -excepte si el sacrificueu abans de morir. I la del que hagi estat sacrificat sobre altars i que consulteu la sort amb les flexes (...) El que es vegi obligat per gana, sense ànim de transgredir... Certament, Al·là és perdonador i compassiu".

- Els musulmans poden sol·licitar menús halal (descrits més amunt) o, de manera alternativa, vegetarians o lliures de porc.

- Els interns poden voler celebrar el mes del Ramadà i, per tant, no voler ingerir cap aliment ni beguda durant el dia.

- És possible que durant el Ramadà o la festa del Sacrifici algunes comunitats religioses vulguin portar certs aliments típics d'aquestes celebracions als centres penitenciaris i que algunes persones internes vulguin fer alguna activitat o cerimònia extraordinària.³²

- Algunes dones musulmanes poden voler romandre amb el cap cobert.

- Els interns poden voler disposar de l'Alcorà o d'objectes com una gel·laba o una catifa dins la cel·la o altres espais, per tal de fer les oracions diàries o d'estudiar els textos sagrats.

32 - Pel que fa a aquesta qüestió, també cal tenir en compte que l'article 51 del Reial decret 190/1996, de 9 de febrer, pel qual s'aprova el Reglament penitenciar, considera articles o objectes no autoritzats tots els que puguin comportar un perill per a la seguretat, l'ordenada convivència o la salut, les drogues tòxiques, estupefaents i substàncies psicotròpiques, llevat de prescripció facultativa, els que continguin alcohol i els productes alimentaris, i també els que exigeixin per controlar-los una manipulació que impliqui risc de deteriorament i els prohibits expressament per les normes de règim interior de l'establiment.

TESTIMONIS CRISTIANS DE JEHOVÀ

Testimonis Cristians de Jehovà és el nom amb què actualment es coneix l'entitat religiosa que va organitzar el ciutadà dels Estats Units Charles Russell l'any 1886. A Catalunya, actualment hi ha més de 30.000 membres dels Testimonis de Jehovà.

Doctrina

Alguns dels principis sobre els quals es basa la doctrina dels Testimonis de Jehovà, i que els diferencien de la resta de tradicions religioses d'arrel cristiana, són:

- La no creença en la Trinitat: hi ha un sol Déu, Jehovà, i Jesús és el primer ésser que Déu ha creat; per tant, Jesús no és Déu, sinó la primera creació de Déu; l'Esperit Sant no és un ésser que té entitat personal, sinó la força activa que Déu pot exercir.

- La creença en la imminència de la segona vinguda de Crist.

- La creença que persones de totes les èpoques, cultures i societats sobreviuran a la fi d'aquest sistema i viuran al regne de Déu a la Terra, i que hi haurà alguns escollits que passaran a ser "cogovernants" al costat de Crist.

- La creença que la mort és material i espiritual. Neguen l'existència d'un infern al qual hagin d'anar les persones que no han estat salvades; el destí d'aquestes persones és la no-existència. Creuen en la resurrecció a la Terra de la major part de les persones mortes, amb la possibilitat que visquin per sempre en un planeta paradisiac.

De la interpretació bíblica que fan els Testimonis Cristians de Jehovà, se'n deriven alguns principis doctrinals que es tradueixen en pràctiques i comportaments quotidians específics. Així, basant-se en el

precepte d'abstinència de sang, consideren que les transfusions de sang són pràctiques que vulneren la voluntat de Déu. Això es tradueix en una negativa general a rebre transfusions de sang.

La interpretació de la Bíblia els duu, també, a practicar la neutralitat política. Això els condueix no tan sols a no votar i a no jurar bandera, sinó també a oposar-se a fer el servei militar, a agafar armes i a col·laborar amb l'exèrcit en situacions de conflicte o de guerra declarada. En aquests casos, els Testimonis Cristians de Jehovà opten per un exercici radical de la no-violència i de l'objecció de consciència.

Llibres sagrats i textos fonamentals

El llibre sagrat dels Testimonis de Jehovà és la Bíblia, de la qual han elaborat una traducció pròpia a partir del text més antic disponible. Els testimonis també dediquen bona part del seu temps a l'estudi d'altres llibres d'exegesi bíblica i de les revistes *La Torre de Guaita* i *¡Despertad!*, que edita la mateixa organització.

Ritus més importants

Els Testimonis de Jehovà consideren que Crist únicament va instituir dos ritus:

- El baptisme: es realitza per immersió horitzontal i en l'edat adulta.
- El sopar del Senyor: serveix per commemorar la mort i la resurrecció de Jesucrist. Aquesta cerimònia és purament simbòlica en tant que cap membre pren generalment el pa i el vi. Aquest és un privilegi que es reserva a aquells que es consideren unguits.³³

³³ - Es consideren *unguets* els fidels que formarien part de les 144.000 ànimes que, segons indica l'Apocalipsi 7:4-8 i 14:1-3, formarien el poble redimit d'Israel. Segons la doctrina dels Testimonis Cristians de Jehovà, han de rebre el tron i la naturalesa divina i passar a formar part del cos de Crist.

Tot i que no són pròpiament ritus, els testimonis acostumen a dur a terme una sèrie de reunions al llarg de la setmana:

- Estudi bíblic: en aquesta reunió es llegeixen determinats llibres i es comparen amb la Bíblia. Generalment es duu a terme en cases particulars.

- Escola del ministeri teocràtic: els diversos membres de la congregació fan unes breus intervencions de cinc minuts al voltant de la Bíblia. Aquesta activitat té com a finalitat el perfeccionament de les seves habilitats a l'hora de presentar els continguts bíblics.

- Reunió de servei: té dues parts. En la primera es fan els anuncis de la congregació. En la segona es fan suggeriments i s'expliquen mètodes útils a l'hora d'anar a predicar per les cases.

- Reunió pública: un membre de la comunitat fa un discurs d'aproximadament 45 minuts al voltant d'un tema bíblic.

- Estudi de *La Torre de Guaita*: un ancià o un serf ministerial fa la lectura pública d'un article d'aquesta revista, incloent-hi diverses preguntes que els assistents han de respondre.

Així mateix, al llarg de l'any els testimonis es reuneixen en algunes ocasions amb les altres congregacions del seu circuit i districte.

Autoritats religioses o persones consagrades al culte

Entre els Testimonis de Jehovà no hi ha personal religiós com a tal, sinó únicament responsables de diferents nivells organitzatius. Allò que més s'hi podria assemblar és la figura de l'*ancià*, tot i que cal deixar clar que la seva tasca no és la de fer d'intermediari amb Déu, sinó únicament dirigir les reunions d'estudi que duu a terme cada congregació.

Organització

Els Testimonis de Jehovà afirmen que estan organitzats en una estructura jeràrquica composta per onze nivells, al capdamunt de la qual hi situen Crist i el mateix Déu.

- Publicadors: tots els testimonis de Jehovà.

- Congregacions: unitat bàsica d'organització dels Testimonis de Jehovà. Les congregacions es reuneixen al llarg de la setmana als salons del regne per estudiar la Bíblia, per predicar la fe, etc. Són dirigides pels ancians, tot i que també pot haver-hi serfs ministerials que s'encarreguin de determinades àrees d'activitat. Molt sovint, dues, tres o quatre congregacions utilitzen un mateix saló del regne en dies alternatius.

- Circuit: conjunt d'unes vint congregacions al capdavant del qual hi ha un superintendent de circuit.

- Districte: unitat d'abast regional dirigida per un superintendent de districte. Catalunya està integrada en dos districtes, dels quals també formen part les congregacions de l'Aragó i de les Illes Balears.

- Sucursal: ens d'abast estatal, al capdavant del qual hi ha un comitè de sucursal, compost per diversos superintendents, que tenen un coordinador o president.

- Zona: abasta diversos països d'una mateixa àrea geogràfica. Compta amb la figura d'un superintendent de zona.

- Consell rector: comitè estable format actualment per onze membres unguits. És l'encarregat d'establir les directrius terrenals de l'organització, des dels aspectes més globals fins als més concrets.

Celebracions específiques

Els Testimonis de Jehovà commemoren la mort de Jesucrist el dia 14 de nissan, mes del calendari jueu que habitualment s'escau al març o a l'abril.

Prescripcions alimentàries

Pels Testimonis de Jehovà, és molt important que no hi hagi sang en cap dels aliments que consumeixen. També tenen prohibit el consum de tabac i de drogues.

Preceptes i costums vinculats a les formes de vestir

No hi ha indumentària específica.

Costums i rituals que poden incidir en l'àmbit penitenciari

- Els testimonis de Jehovà poden sol·licitar rebre assistència religiosa tant col·lectiva com individual. Aquesta assistència sol consistir en l'estudi de la Bíblia i d'altres publicacions, així com orientació respecte a la seva aplicació pràctica en la quotidianitat.

- Poden desitjar no consumir cap aliment que tingui sang en la seva composició.

- Rebutgen participar en celebracions pròpies d'altres confessions religioses o bé que violin la seva neutralitat política.

- Els interns poden voler rebre el baptisme, que es realitza per immersió.

- En cas de contraure una malaltia, acostumen a sol·licitar que se'ls ingressi en un hospital que respecti les seves posicions respecte a les transfusions de sang.

- Els interns poden voler disposar d'un exemplar de la Bíblia o d'altres publicacions pròpies.

BUDISME

El budisme es fonamenta en els ensenyaments que va transmetre Siddharta Gautama, Buda, entre els segles vi i v aC. Nascut a la ciutat de Lumbini (actual Nepal), es diu que va ser un príncep ric que es va transformar en un asceta després de conèixer el patiment al qual s'enfrontaven els humans. Després d'un llarg període de meditació, va arribar a la il·luminació (alliberament del patiment), moment a partir del qual es va dedicar a la difusió dels seus coneixements, especialment per la zona del nord-est de l'Índia.

En l'actualitat, el budisme acull escoles doctrinals d'orientació molt diversa, tot i que podem identificar tres grans corrents budistes:

- Theravada: és el corrent més antic del budisme i sobretot està estès pel sud-est asiàtic. De vegades, també és anomenat *Hinayana*. Considera que la saviesa només s'aconsegueix a través de la meditació individual i, per això, considera que l'ideal de persona és l'*arhat*, el deixeble que per ell mateix intenta arribar al nirvana (alliberament de tot dolor i absència de tot sentit d'individualitat). El camí per arribar a la il·luminació és una tasca a la qual hom s'hi ha de dedicar a temps complet. Per aquesta raó, la millor vida possible per tal d'arribar a la il·luminació és la del monjo.

- Mahayana: aquest corrent va aparèixer en el segle I dC, i fonamentalment s'ha estès per la Xina, el Japó, Corea i Vietnam. Segons aquest corrent, per tal d'arribar al nirvana, la qualitat fonamental que hom ha de desenvolupar és la compassió. El destí de l'individu està vinculat amb el de tota la resta d'éssers vius; aquests no es poden dividir, de manera que cal que hom aprengui a sentir una profunda preocupació pel patiment dels altres. El seu ideal del savi l'encarna la figura del *bodhisattva*, en el qual saviesa i compassió caminen de manera paral·lela.

- Vajrayana: corrent que es desenvolupa dins del budisme Mahayana a partir del segle III dC. També s'anomena *budisme tibetà*, ja que és bàsicament a la zona del Tibet on sobreviu aquest corrent del budisme. Aquest corrent parteix de la idea que el millor sistema per tal de disciplinar la nostra ment i d'arribar a la il·luminació és seguir els tantres, uns textos que tracten temes com la mística, les pràctiques de meditació i els rituals.

El budisme és la quarta religió en nombre de seguidors arreu del món. Entre els budistes que hi ha a Catalunya, n'hi ha tant d'originaris de l'Extrem Orient com molts d'altres que són catalans d'origen i que n'han iniciat la pràctica a Catalunya.

Doctrina

La base de la doctrina budista es troba en el discurs de les *quatre nobles veritats*, pronunciat pel mateix Buda. Segons aquest discurs:

- La vida és essencialment patiment.
- El patiment prové del desig.
- Hom pot alliberar-se del patiment bo i transcendent el desig.
- Per alliberar-se del patiment cal seguir el *noble camí dels vuit passos*, segons els quals cal:

1) Coneixement correcte: cal adonar-se del caràcter mutable de totes les coses que ens envolten.

2) Intenció correcta: els actes han d'orientar-se a la recerca de la màxima saviesa.

3) Paraules correctes: cal parlar reflexivament, evitant les mentides i usant un llenguatge conciliador.

4) Acció correcta: cal seguir una conducta moral correcta, no s'ha de ferir altres éssers i no s'ha de prendre el que no és propi.

5) Ocupació correcta: la forma en què hom es guanya la vida no pot anar en contra dels principis morals propis.

6) Esforç correcte: cal esforçar-se de manera intel·ligent.

7) Atenció correcta: cal intentar aconseguir una atenció mental contínua.

8) Concentració o meditació correcta: cal aprendre tècniques de meditació, fonamentals per a l'alliberament de l'esperit.

El budisme postula que aquestes són les recomanacions que cal seguir per arribar al *nirvana*, l'extinció del patiment i l'alliberament del cicle de renaixements al qual, segons la doctrina budista, està sotmès l'ésser humà. El *karma* és allò que determina el destí dels humans en les vides següents; aquest concepte fa referència en darrer terme a la llei de causa i efecte segons la qual les accions de cadascú tenen conseqüències en el futur. El karma condiona si la persona arriba a l'alliberament, al nirvana, o bé si roman en el *samsara*, la roda de renaixements.

S'ha afirmat que el budisme és una religió a-tea (sense Déu), ja que Buda no parla de Déu. Alguns autors interpreten que aquest fet és un signe de respecte a la divinitat.

Llibres sagrats i textos fonamentals

No hi ha un únic text reconegut per totes les escoles budistes. Du-

rant segles, els ensenyaments de Buda es van transmetre de manera oral fins que, al voltant de l'any 250 aC, aquests van quedar fixats en el cànnon pali o Tripitaka.

El Tripitaka és l'únic text de referència per al corrent Theravada. El Mahayana, en canvi, reconeix també centenars d'altres obres.

Per al budisme tibetà, les obres bàsiques són el Kanjur, que es respon, a grans línies, amb el Tripitaka, i el Tanjur, que inclou un recull de sutres (textos que recullen els ensenyaments del Buda històric) i tan-tres (textos anònims de caràcter esotèric), així com extensos comentaris del Kanjur i un recull de literatura exeegètica i filosòfica.

Ritus més importants

Buda no va establir cap mena de cerimònia ni ritual religiós més enllà de la pràctica de la meditació individual. La conversió al budisme es duu a terme amb la *presa de refugi*, per la qual la persona assumeix la seva vinculació amb les Tres Joies: el Buda, el *dharma* (els ensenyaments de Buda) i la *sangha* (la comunitat budista).

Autoritats religioses i persones consagrades al culte

Tot i que en el budisme no hi ha pròpiament la figura d'un sacerdot, pren una gran importància la figura del mestre o guru, que en el cas del Tibet rep el nom de *lama*. Habitualment, aquests mestres són els encarregats de dirigir les meditacions i els rituals que es duen a terme, tot i que la seva presència no és sempre imprescindible.

Organització

No hi ha cap organització que agrupi tots els budistes del món. Fonamentalment, els budistes creen organitzacions de centres al voltant d'un determinat mestre.

A Catalunya hi ha, des de l'any 2007, la Coordinadora Catalana d'Entitats Budistes, que agrupa centres i organitzacions de corrents i de tradicions budistes diferents.

Celebracions específiques

El calendari de festivitats budistes varia molt entre els diversos corrents. A Catalunya, podríem dir que la festivitat més important celebrada pel conjunt de comunitats dels diferents corrents és el Dia de Buda (Vesak), que acostuma a celebrar-se al maig i on es commemora el naixement, la il·luminació i la mort de Buda.

Prescripcions alimentàries

En el budisme, arran del precepte segons el qual cal abstenir-se de matar qualsevol ésser viu, el vegetarianisme és un costum molt estès, tot i no ser una prescripció.

Preceptes i costums vinculats a les formes de vestir

No hi ha indumentària específica.

Costums i rituals que poden incidir en l'àmbit penitenciari

- Els budistes reconeixen cinc preceptes principals de la seva fe, entre els quals hi ha el precepte fonamental del respecte a la vida. D'acord amb això, alguns budistes poden sol·licitar no exercir tasques que comportin directament o indirectament la mort d'animals.

- Els interns poden sol·licitar rebre atenció espiritual per part d'algun mestre o monjo budista o per part d'algun membre laic de la seva comunitat.

- Alguns budistes poden sol·licitar seguir una dieta vegetariana.

- Els interns poden desitjar celebrar el Vesakha Puja o altres festivi-

tats tot recitant alguns mantres i dedicant més estona del normal a les pràctiques de meditació.

- Alguns budistes poden demanar realitzar la cerimònia de “refugi” i rebre l’assistència de monjos o mestres budistes que orientin la persona en aquesta pràctica, o també de membres laics de la seva comunitat.

- Els interns poden sol·licitar portar posats rosaris, cordons de protecció o tenir a l’abast encens i portaencens, així com disposar d’alguna imatge de Buda.

- És habitual que els budistes desitgin tenir imatges a les cel·les.

ESGLÉSIES ORTODOXES

L'Església ortodoxa és el conjunt de les esglésies cristianes fidels als set primers concilis ecumènics (trobadres de bisbes de tota l'Església entre els anys 325 i 787 de la nostra era), en comunió entre si i que atorguen una primàcia d'honor a Constantinoble.³⁴

Les esglésies ortodoxes són les continuadores dels apòstols en la part oriental de l'Imperi romà. A partir dels quatre patriarcats històrics d'Orient (Constantinoble, Alexandria, Antioquia i Jerusalem), el cristianisme ortodox es va anar estenent per l'Àsia Menor i per l'Europa de l'Est. A partir del segle v, va començar una progressiva separació amb l'Església romana (catòlica), que es va consumir en cisma el 1054. A partir de la caiguda de Bizanci en mans dels turcs, l'Església es va conformar en múltiples esglésies autocèfales, és a dir, independents les unes de les altres, però amb la mateixa fe i en comunió entre si.

Doctrina

Els cristians ortodoxos creuen en un Déu únic que és Pare, Fill i Esperit Sant, i que ha estat revelat per Jesús, el Crist, el Fill de Déu. La doctrina ortodoxa es troba resumida en el credo (professió de fe) niceoconstantinopolità (és a dir, el credo resultant de la doctrina expressament definida pels concilis ecumènics de Nicea i de Constantinoble). El conjunt de la doctrina va quedar fixat en els set primers concilis ecumènics, que són comuns amb l'Església catòlica romana.

³⁴ - *Ortodoxia* significa 'doctrina recta, veritable'. Si bé totes les esglésies es consideren a si mateixes veritables, les Esglésies ortodoxes es qualifiquen així a si mateixes perquè no han creat més doctrina que l'acceptada en els set primers concilis ecumènics, és a dir, aquells concilis que es van celebrar abans de la separació entre l'Església catòlica romana i les Esglésies ortodoxes.

Els assumptes que separen les esglésies ortodoxes i l'Església catòlica romana són principalment la discrepància sobre la supremacia universal de la jurisdicció del papa de Roma i la qüestió doctrinal del *filioque*.³⁵

Llibres sagrats i textos fonamentals

Els textos de referència són l'Antic Testament i el Nou Testament, més els textos patrístics (dels pares de l'Església, és a dir, dels primers pensadors cristians).

Ritus més importants

Encara que les esglésies ortodoxes reconeixen set sagraments o *misteris*, altres accions sacramentals completen la vida litúrgica de l'Església.

El baptisme es realitza per immersió total, i el segueixen els sagraments de crismació (confirmació) i d'eucaristia, que són administrats per un clergue. Els nens reben el baptisme i la crismació quan són petits, i això els permet participar en l'eucaristia.

L'acte central de l'Església ortodoxa és la celebració de la divina litúrgia (eucaristia), la qual s'acostuma a dur a terme dissabtes i diumenges. Se celebra en les llengües vernacles, encara que algunes esglésies prefereixen utilitzar les llengües litúrgiques clàssiques.

La veneració d'icones (imatges pintades de Jesucrist, de la Mare de Déu, d'un sant, especialment entre els orientals) té un paper important en el culte ortodox, fins a esdevenir un tret distintiu, i les oracions a la Mare de Déu i als sants enriqueixen els textos litúrgics.

35 - L'Església llatina va incorporar al credo l'expressió *filioque* ('i del Fill') per dir que l'Esperit Sant procedeix del Pare i del Fill, expressió que, en el segle xi, fou clarament rebutjada pel patriarca de Constantinoble M. Cerulari.

Autoritats religioses i persones consagrades al culte

Les esglésies ortodoxes són d'àmbit jurisdiccional, i la principal autoritat depèn del reconeixement que tingui cada Església per part de les altres. Habitualment, la principal autoritat és un patriarca –títol de dignitat concedit als bisbes d'algunes esglésies importants– (és el cas de Constantinoble, Moscou, Romania, Sèrbia, Bulgària, etc.), però en altres casos poden ser exarques –jerarques que governen un exarcato o territori administratiu de les esglésies ortodoxes– o, per exemple, l'arquebisbe d'Atenes per a l'Església grega.

Els preveres presideixen la divina litúrgia i poden administrar la majoria de sagraments. Els homes casats poden accedir al presbiterat, i els bisbes procedeixen de l'estament monàstic.

Organització

Les esglésies ortodoxes estan organitzades al voltant de diversos patriarcats i esglésies autocèfales: Constantinoble, Alexandria, Antioquia, Jerusalem, Moscou, Sèrbia, Romania, Bulgària, Geòrgia, Ucraïna, etc.

Les diferents esglésies ortodoxes són independents, malgrat que els patriarques es reuneixen en concili, i totes atorguen una primàcia d'honor al patriarca de Constantinoble.

Les esglésies ortodoxes tenen una estructura jeràrquica, de manera que els diaques i preveres estan sota l'autoritat del seu bisbe.

A Catalunya, hi trobem parròquies pertanyents a diversos patriarcats.

Celebracions específiques

Les esglésies ortodoxes no es regeixen totes pel mateix calendari. Algunes es regeixen exclusivament pel calendari julià (calendari instituit

per Juli Cèsar), mentre que n'hi ha d'altres que es regeixen pel calendari julià per a les festes mòbils (com la Gran Quaresma, la Pasqua i la Pentecosta) i pel calendari gregorià (instituit pel papa Gregori XIII) per a les festes fixes.

El calendari julià va ser el vigent fins que el papa Gregori XIII el va reformar. El calendari gregorià s'ha anat adoptant com a calendari civil, com és el cas del nostre país des del 1582. Actualment, la diferència entre els dos calendaris és de tretze dies, però, amb els segles, aquesta distància creix.

En conseqüència, tots els ortodoxos celebren Nadal el 25 de desembre, però els eslaus (russos, ucraïnesos, etc.) es refereixen al 25 de desembre del calendari julià, que equival al 7 de gener del calendari gregorià. En canvi, els grecs, búlgars, romanesos i la majoria d'ortodoxos en la diàspora es regeixen pel calendari gregorià.

La festa principal de l'any és la Pasqua, que, pel fet de ser una festa mòbil, canvia cada any, i de vegades s'esdevé abans, el mateix dia o després que el dia de Pasqua per a l'Església catòlica. També són festes mòbils la Gran Quaresma (que precedeix la Pasqua) i la Pentecosta. En canvi, són festes fixes Nadal i la Petita Quaresma (quarantena abans de Nadal).

Prescripcions alimentàries

Els ortodoxos celebren diversos períodes de dejuni durant l'any, però cal tenir en compte que infants, ancians i malalts n'estan exempts.

Els períodes de dejuni i d'abstinència principals (de carn, de peix, d'ous i de productes làctics) són tots els dimecres i divendres de l'any, més les vigílies de les dotze grans festes, més la Petita Quaresma (qua-

rantena abans de Nadal), la Gran Quaresma (quarantena abans de Pasqua), la Quaresma dels Apòstols (una setmana abans de Sant Pere) i la Quaresma de la Mare de Déu (primera quinzena d'agost).

Preceptes i costums vinculats a les formes de vestir

No hi ha indumentària específica.

Costums i rituals que poden incidir en l'àmbit penitenciar

- Alguns interns ortodoxos poden sol·licitar assistència religiosa regular i, en alguns casos, acompanyament religiós individual.

- Els interns poden voler combregar, especialment els diumenges.

- És possible que alguns interns ortodoxos sol·licitin menús vegetarians, en determinats dies.

- És possible que alguns interns vulguin dejunar durant determinats dies, així com abstenir-se de consumir oli d'oliva durant la Quaresma i la Setmana Santa.

- Alguns interns ortodoxos poden voler celebrar les festivitats més importants segons el calendari ortodox. La celebració d'aquestes festivitats pot comportar, en alguns casos, l'encesa d'alguna espelma.

- Els interns poden voler batejar-se en un acte oficiat per algun sacerdot ortodox.

- És probable que hi hagi interns ortodoxos que vulguin instal·lar imatges sagrades a les cel·les i/o disposar d'una Bíblia.

HINDUISME

L'origen de l'hinduisme se situa al voltant de l'any 2500 aC. L'hinduisme agrupa un conjunt de creences i de pràctiques de característiques molt diverses, i és la tercera religió en nombre de seguidors arreu del món. A Catalunya, entre els practicants de l'hinduisme, hi ha tant un important col·lectiu d'immigrants indis com nombrosos catalans d'origen.

Doctrina

L'enorme complexitat i riquesa internes de l'hinduisme fa que sigui difícil identificar una única doctrina que defineixi aquesta religió. Malgrat això, podem assenyalar algunes creences que comparteixen de manera generalitzada tots els grups hinduistes:

- L'univers està ordenat segons el *dharma*, un ordre d'origen diví que abasta qüestions de tipus ètic, social i cosmològic.

- L'existència de cada ésser humà està marcada pel seu *karma*, que pot ser més o menys pur en funció de quines hagin estat les seves accions (i les dels seus predecessors) en les seves vides anteriors.

- En morir, el cos humà desapareix, però no així l'*atman*, l'essència espiritual d'origen diví. El destí d'aquesta està lligat a l'estat del karma, de manera que, si no és prou pur, l'ànima tornarà a reencarnar-se en un nou organisme. Així, entra en el *samsara*, la roda de reencarnacions en la qual es troben tots els éssers del món físic. En canvi, si el karma és pur, l'ànima aconseguirà alliberar-se d'aquesta roda de reencarnacions i arribarà al *moksa*, l'estat d'unió amb la divinitat o el descobriment de la pròpia identitat eterna i no dual, segons les diferents escoles.

- Els rituals religiosos tenen com a objectiu fonamental la purificació del karma.

- El món evoluciona cíclicament: el temps està dividit en *kalpas*, que són cadascun dels períodes que hi ha entre la creació i la destrucció del món. Dins de cada kalpa es produeixen quatre edats o *yugas*, i l'època actual es troba en una edat de *kali-yuga*, una època de dolor i destrucció.

L'hinduisme reconeix l'existència d'una llarga llista de divinitats, malgrat que alguns corrents teològics assenyalen que en realitat totes aquestes divinitats no són més que emanacions d'una única deïtat suprema o Isvara. Entre totes aquestes divinitats destaquen Brahma (el déu creador de l'univers), Vixnu (encarregat de la conservació) i Xiva (déu de la destrucció de l'univers). És també molt important la deessa, Devi o Shakti, amb molts rostres i noms, com Durga, Parvati, Sarasvati, etc. Aquestes divisions entre deïtats han donat lloc a diferents escoles religioses.

Llibres sagrats i textos fonamentals

En general, hom divideix les obres sagrades de l'hinduisme en dos grups:

- Sruti: correspon a un grup d'obres que han estat escoltades en estat de meditació per alguns savis, els quals les han donades a conèixer a la resta de la humanitat. Entre aquestes obres hi ha els llibres següents: Veda, Upanisad, Brahmana i Aranyaka.

- Smrti: és un grup de textos que hom considera que han estat elaborats sota inspiració divina, però sense la mateixa autoritat que els textos sruti. Els principals títols de la literatura smrti són: Mahabharata, Ramayana i Purana.

Ritus més importants

No hi ha unes cerimònies úniques que tots els hinduïstes segueixin de manera unitària; cada grup estableix les pràctiques rituals que consi-

dera més adequades en funció de les seves característiques. Alguns dels rituals que es duen a terme són:

- Mantres: recitació de determinades fórmules sagrades (normalment en sànscrit) considerades plenes d'energia divina.

- Puja: ofrena d'aliments, flors, encens o diners a la imatge d'una divinitat.

- Altres ritus relacionats amb les imatges de les divinitats (rentar-les, treure-les en processó, guarnir-les, etc.)

- Bhajan: cant ritual dedicat a la divinitat.

- Meditacions: els hinduistes practiquen diferents formes de meditació: alguns reciten mantras interiorment, d'altres intenten mantenir la ment en silenci, sense pensar en res.

- Tantres: apareixen a partir del segle VI aC. Es considera que permeten, per mitjà de visualitzacions o de cants, desenvolupar certes capacitats.

A més, l'hinduisme també ha donat lloc al *iooga*, un conjunt de tècniques psicofisiològiques destinades a aconseguir l'experiència de l'alliberament, conjunt de tècniques que s'ha fet enormement conegut a les nostres latituds.

Autoritats religioses o persones consagrades al culte

En l'hinduisme, la figura del guru o mestre té un paper central. El mestre s'encarrega d'orientar la vida espiritual del creient i li proposa les pràctiques que considera més adequades en cada moment.

Organització

Generalment, els hinduistes s'agrupen al voltant de la figura d'un guru, a partir de la qual es generen diferents organitzacions. No hi ha cap òrgan que coordini els hinduistes mundialment. A Catalunya, hi ha diverses entitats d'inspiració hinduista, que actuen de manera independent i sovint sense tenir contacte entre si.

Celebracions específiques

Les festivitats hinduistes poden variar molt en funció de la comunitat, la tradició de cadascú o la zona geogràfica d'origen. Tanmateix, algunes de les festivitats més importants són el Holi, o celebració de la primavera, que té lloc al voltant del mes de març, i la Dipavali, o festa de la Llum, que escau cap a l'octubre i és la festa d'adoració de la deessa Lakxmi i dels déus Rama i Krixna. Durant aquesta festivitat hom acostuma a il·luminar les cases amb petites llànties, fet que ha acabat donant nom a la festa. Ambdues festivitats segueixen el calendari lunar.

Prescripcions alimentàries

Els hinduistes no mengen vedella i molts són lacteovegetarians, és a dir, rebutgen el consum de carn i d'ous i s'alimenten de vegetals, de llet i dels seus derivats. Tenen prohibit el consum d'alcohol i, sovint, mostren reticències a l'hora de consumir alls, cebes, alguns tipus de bolets, te i cafè.

Preceptes i costums vinculats a les formes de vestir

No hi ha indumentària específica.

Costums i rituals que poden incidir en l'àmbit penitenciar

- Alguns interns hinduistes poden sol·licitar assistència religiosa regular i, en alguns casos, acompanyament religiós individual.

- És possible que alguns interns hinduistes sol·licitin menús vegetarians o lliures de porc i de vedella.

- És possible que alguns interns vulguin fer recitacions excepcionals de mantres, junt amb l'encesa d'encens i la distribució de dolços per tal de celebrar algunes festivitats.

- Algunes internes hinduïstes poden voler portar en tot moment rosaris, pírcings, bindis (un punt dibuixat al front) i altres marques o objectes rituals.

ESGLÉSIA ADVENTISTA DEL SETÈ DIA

L'Església Adventista del Setè Dia és una organització cristiana creada l'any 1863 als Estats Units d'Amèrica i que té l'origen en el moviment religiós mil·lenarista iniciat per William Miller i continuat per Hellen White. En l'actualitat, el nombre d'adventistes que hi ha a Catalunya supera els 1.500 membres. Al món, el nombre d'adventistes supera els quinze milions de membres batejats.

El terme *adventista* prové del fet que una qüestió central en la doctrina de l'Església Adventista del Setè Dia és la “segona vinguda” de Crist a la Terra. És aquest èmfasi en la vinguda (adveniment) del Senyor el que acaba donant nom a aquesta Església, nom que destaca també l'observança del descans sabàtic, que rememora el descans del Creador, el setè dia de la creació.

Doctrina

En termes generals, la doctrina de l'Església Adventista és molt similar a la de les esglésies sorgides de la reforma protestant del segle XVI. Hi ha, però, algunes diferències significatives quant a la comprensió de les Sagrades Escripures:

- Negació de la immortalitat de l'ànima i de l'existència de l'infern. El retorn a la vida només es produirà en el moment de la segona vinguda de Crist a la Terra.

- L'observança del dissabte com a dia de repòs i d'adoració. Per als adventistes, el dissabte comença el divendres quan es pon el sol i finalitza quan es pon el sol el dissabte.

- La creença en un santuari celestial on Jesucrist atén i intercedeix per la humanitat en diferents fases, la darrera de les quals va començar l'any 1844. L'obra de redempció (salvació per mitjà de la passió i mort de Jesucrist) serà completada quan Crist torni a la Terra.

- Pràctica del delme, és a dir, donació voluntària a l'Església d'una desena part dels ingressos.

Llibres sagrats i textos fonamentals

Per als adventistes, l'única font d'autoritat i de revelació és la Bíblia. Tanmateix, també confereixen molta importància a les obres de Hellen White, entre les quals cal destacar *El camí a Crist* i la sèrie *El conflicte dels segles*.

Ritus més importants

Els adventistes acostumen a reunir-se dos cops en el transcurs d'una setmana:

- Reunió d'oració: se celebra habitualment el divendres a la nit. Inclou cant d'himnes, una predicació i oracions públiques que els fidels diuen en veu alta.

- Culte d'adoració: es duu a terme el dissabte a mig matí. Inclou cants congregacionals, oració, lectures bíbliques, ofrenes dels fidels i predicació. Aquest culte va precedir de l'escola sabàtica, on s'estudia la Bíblia en petits grups de totes les edats.

Els ritus més importants són:

- El baptisme: es realitza per immersió quan el creient ho demana.

- La santa cena: se celebra un cop cada tres mesos durant el culte d'adoració. Va precedida pel lavatori de peus entre els fidels. Durant la santa cena, els fidels comparteixen els símbols del pa (sense llevat) i del vi (suc de raïm).

Autoritats religioses i persones consagrades al culte

Cada església o congregació està dirigida per un consell, del qual

formen part el pastor (presideix el consell), els ancians, el primer diaca i els directors dels diferents departaments.

Les funcions que aquests realitzen són les següents:

- Pastor: és el principal responsable de l'església local i s'encarrega de dirigir els cultes.

- Ancians: dirigents escollits per la comunitat entre els membres de més antiguitat o entre aquells als quals s'atribueix una vàlua especial. Col·laboren amb el pastor en el desenvolupament de les seves tasques.

- Diaques: s'encarreguen de tenir cura del temple, conèixer les incidències que afecten els membres de l'església, donar ajuda als necessitats, etc.

- Directors de departaments: coordinen les tasques assignades a cada departament. Els departaments més importants són: secretaria, tresoreria, escola sabàtica, societat de joves, menors, família, etc.

Organització

L'òrgan central de direcció de l'Església Adventista és l'Associació General, que té la seu a Washington i que està formada per un president i un consell executiu escollit cada cinc anys. Les diferents comunitats d'arreu del món s'agrupen en els àmbits continental, estatal i, en ocasions, regional. Amb tot, a dia d'avui no hi ha cap òrgan que formalment agrupi i coordini les esglésies adventistes de Catalunya.

Celebracions específiques

Els adventistes tenen establert el dissabte (específicament, des de la posta de sol del divendres fins a la posta de sol del dissabte) com a dia de descans. És també el dia en què duen a terme els actes religiosos principals.

Prescripcions alimentàries

Els adventistes segueixen les prescripcions alimentàries descrites en el Levític, 11, que, entre d'altres, prohibeixen el consum de porc, conill, marisc, etc. Un nombre molt significatiu d'adventistes segueixen la recomanació de fer una dieta a base d'ous, llet i vegetals. Els adventistes són contraris al consum d'alcohol, tabac i drogues en qualsevol de les seves formes.

Preceptes i costums vinculats a les formes de vestir

No hi ha indumentària específica.

Costums i rituals que poden incidir en l'àmbit penitenciar

- Alguns interns adventistes poden sol·licitar celebrar cultes els dissabtes i/o rebre assistència religiosa de forma individual.

- És possible que alguns interns adventistes desitgin participar en activitats de formació i estudi de la Bíblia.

- Els interns poden voler celebrar el sant sopar i, prèviament, rentar-se els peus.

- És possible que alguns interns adventistes sol·licitin menús vegetarians o com a mínim lliures de porc, conill i marisc.

- Alguns interns adventistes poden voler celebrar cultes especials i/o fer activitats extraordinàries per Nadal o per Pasqua.

- Els interns poden voler rebre el baptisme per immersió.

- És probable que hi hagi interns adventistes que vulguin tenir un exemplar de la Bíblia o d'altres textos religiosos.

ESGLÉSIA DE JESUCRIST DELS SANTOS DELS DARRERS DIES

L'Església de Jesucrist dels Sants dels Darrers Dies va ser organitzada als Estats Units l'any 1830 per Joseph Smith Jr. Els membres d'aquesta Església són coneguts popularment com a *mormons*³⁶ o *sants dels darrers dies*. En l'actualitat aquesta Església compta amb més de 6.000 membres a Catalunya.

Doctrina

Alguns dels postulats bàsics de l'Església dels Sants dels Darrers Dies són:

- La creença en la Trinitat (Déu Pare, Fill i Esperit Sant).
- La revelació divina contínua de Déu a profetes i apòstols.
- Les famílies poden ser eternes.³⁷
- El mil·lenarisme o creença en la segona vinguda de Crist.

Llibres sagrats i textos fonamentals

La doctrina de l'Església dels Sants dels Darrers Dies es fonamenta en la Bíblia i en el *Llibre de Mormó*, considerat un altre testament de Crist. Aquesta obra narra l'arribada a Amèrica, en primer lloc, d'un grup de persones que havien participat en la construcció de la Torre de Babel (aproximadament l'any 2200 aC) i, posteriorment, d'un grup

36 - Mormó és un dels considerats profetes americans per l'Església de Jesucrist dels Sants dels Darrers Dies, al qual s'atribueix l'autoria del *Llibre de Mormó*. Posteriorment, el seu nom s'ha emprat per fer referència als membres d'aquesta Església.

37 - Els matrimonis poden perdurar més enllà de la mort com a tals, sempre que, a més de casar-se per "matrimoni ordinari" hagin realitzat el ritual del "matrimoni segellat", que permet la unió de la parella després de la mort. El matrimoni segellat es pot dur a terme després de la mort física de la parella, segellant el matrimoni de manera pòstuma. De manera similar, el "baptisme pels morts" permet que els membres de l'Església bategin els seus avantpassats. En aquest sentit, es pot afirmar que, segons aquesta doctrina, les famílies poden ser eternes.

de jueus encapçalats per Lehi (aproximadament l'any 600 aC). També narra la visita de Crist a Amèrica després de la seva resurrecció, l'elecció de dotze apòstols i l'establiment de la seva Església.

Ritus més importants

Cada diumenge se celebra la reunió sacramental, que consta fonamentalment de dues parts: una de dedicada a l'aprenentatge de l'Evangeli i l'altra, a la celebració del sant sopar, amb pa i aigua.

Setmanalment, també es duen a terme diverses reunions paral·leles, en funció del sexe i de l'edat, on es proporciona ensenyament religiós i s'organitzen diverses tasques socials i lúdiques, entre d'altres.

Autoritats religioses i persones consagrades al culte

Hi ha dos tipus de sacerdots:

- Sacerdots d'Aaron: tenen potestat per distribuir el sant sopar, preparar-lo, beneir i batejar.

- Sacerdots de Melquisedec: a part de les tasques dels sacerdots d'Aaron, també poden realitzar la unció dels malalts, l'oració de guia i benedicció de consolació i la confirmació.

Organització

A escala mundial, l'Església està dirigida per un president i dos consellers (que constitueixen la Primera Presidència) i el Consell dels Dotze Apòstols. Les directrius establertes per aquests òrgans es porten a la pràctica a través dels anomenats *grups dels setanta*. Els homes que es troben en aquests grups s'encarreguen de dirigir l'Església en una àrea o en un àmbit més general. En tot cas, la tasca consisteix a aplicar sobre el terreny les decisions dels dotze apòstols i de la Primera Presidència.

Territorialment, l'Església s'organitza en estagues (circumscripcions), cadascuna de les quals agrupa de 2.000 a 4.000 membres aproximadament i està dirigida per un president d'estaca i dos consellers. Cada estaca està composta per un mínim de cinc barris i cada barri, dirigit per un sacerdot d'Aaron, al qual anomenen *bisbe*. També hi ha unitats més petites, anomenades *branques*, que actuen sota la direcció d'un president de branca.

A Catalunya, hi ha tres estagues: la de Barcelona, la de l'Hospitalet de Llobregat i la de Lleida.

Celebracions específiques

Les festivitats principals que commemoren els mormons a Catalunya són Nadal i Setmana Santa. A més, dos cops l'any, durant els mesos d'abril i d'octubre, es duen a terme les “conferències generals” de l'Església de Jesucrist dels Sants dels Darrers Dies, durant les quals l'Església retransmet missatges a tot el món a través d'un canal de televisió per satèl·lit i també per Internet.

Prescripcions alimentàries

L'Església de Jesucrist dels Sants dels Darrers Dies té un “codi de salut” que aconsella l'abstenció de productes que generen addicció (cafè, alcohol, te, tabac i drogues en general).

A més, els membres d'aquesta Església dejunen el primer diumenge de cada mes, però no ho fan els infants, les dones embarassades, els malalts ni la gent gran.

Preceptes i costums vinculats a les formes de vestir

No hi ha indumentària específica.

Costums i rituals que poden incidir en l'àmbit penitenciari

- És possible que alguns interns mormons rebutgin el consum de te, cafè, alcohol i begudes excitants.

- Alguns interns mormons poden voler dejunar durant un dia al mes.

- Els interns poden voler veure el missatge que l'Església de Jesucrist dels Sants dels Darrers Dies retransmet cada any, durant la conferència general.

- Alguns interns mormons poden sol·licitar rebre el baptisme i la imposició de mans.

- És probable que hi hagi interns mormons que vulguin vestir una determinada roba interior.

- Els interns poden voler disposar, a la cel·la, d'un exemplar de la Bíblia o d'altres llibres propis de la seva religió.

FE BAHÁ'Í

La Fe bahá'í és la religió dels seguidors de Bahá'u'lláh, el qual, en el segle XIX, es va proclamar missatger de Déu per a aquesta època.

Els bahá'ís creuen en la unitat de Déu, la unitat i unicitat de les religions i la unitat de la humanitat.

Al món hi ha més de sis milions de bahá'ís. A Catalunya, actualment són al voltant d'un miler.

Doctrina

Podem resumir la doctrina bahá'í a partir dels cinc principis següents:

- La unitat de Déu, la unitat de la religió i la unitat de la humanitat constitueixen els tres principis bàsics de la Fe bahá'í.

- Déu roman incognoscible en la seva essència. No obstant això, la seva paraula es dona a conèixer a través dels seus missatgers escollits.

- Déu és un, encara que la humanitat l'ha anomenat amb diferents noms.

- Déu ha revelat la seva paraula en cada període de la història a través d'éssers escollits, que els bahá'ís anomenen *missatgers de Déu*. Buda, Zoroastre, Abraham, Moisès, Jesús i Muhàmmad, entre d'altres, han estat manifestacions de Déu.

- Bahá'u'lláh és la manifestació de Déu per a la nostra època.

Així mateix, els bahá'ís reconeixen una sèrie de principis entre els quals podem destacar: la unitat de la humanitat; la igualtat de l'home i

de la dona; l'eliminació dels prejudicis; l'eliminació de la riquesa i de la pobresa extremes; la investigació independent de la veritat; l'educació universal; la tolerància; l'harmonia entre la ciència i la religió, i l'elecció d'un idioma internacional.

Llibres sagrats i textos fonamentals

El llegat literari de Bahá'u'lláh inclou més de cent obres. Possiblement, els seus dos títols més destacats són el *Kitab-i-Aqdas* ('El llibre més sagrat') i el *Kitab-i-Iqan* ('El llibre de la certesa'). En el primer, s'hi descriuen les lleis que regeixen la Fe bahá'í, mentre que el segon és una exposició dels ensenyaments essencials sobre la naturalesa de Déu i de la religió.

Algunes altres obres especialment venerades són *Les paraules ocultes* i *Les set valls*.

Ritus més importants

Els bahá'ís dediquen diàriament un espai a l'oració. No obstant això, poden triar entre tres pregàries:

- Una oració curta: consisteix en una petita estrofa i s'ha de recitar cada migdia.
- Una oració mitjana: s'ha de recitar al matí, al migdia i al vespre. És acompanyada de diversos gestos i postures.
- Una oració llarga: s'ha de recitar un cop al dia, en el moment en què el fidel consideri més adequat. Cal fer també una sèrie de postures corporals.

Autoritats religioses o persones consagrades al culte

La Fe bahá'í no té persones consagrades al culte, sinó que les acti-

vitats de les comunitats bahá'ís estan regulades i supervisades per les institucions bahá'ís, especialment per les assemblees espirituals locals. Ningú no es dedica al proselitisme, perquè és una pràctica prohibida.

Organització

L'organització de la comunitat bahá'í s'estructura al voltant de dos tipus d'institucions. El primer tipus està format per institucions elegides democràticament destinades a prendre decisions respecte a la vida i als objectius de la comunitat, institucions com la Casa Universal de la Justícia i les assemblees espirituals d'àmbit local i nacional. El segon tipus està format per institucions de caire consultiu, la funció de les quals és assegurar la unitat de la fe i encoratjar les comunitats. Aquestes institucions són el cos de consellers i el cos dels seus auxiliars.

Celebracions específiques

El calendari bahá'í està basat en l'any solar, dividit en 19 mesos de 19 dies. Una de les dates més destacades per a la comunitat és la celebració del *Noruz*, l'Any Nou bahá'í, celebrat el 21 de març (específicament des de la posta de sol del dia 20 fins a la posta de sol del 21), que, per als bahá'ís, representa el dia 1 del mes de Bahá. A més, la Fe bahá'í estipula vuit festivitats preceptives més, durant les quals no es pot treballar ni (els nens) anar a l'escola. Aquestes són: 21, 29 d'abril i 2 de maig, commemoració de la declaració pública per part de Bahá'u'lláh de la seva missió; 23 de maig, aniversari de la declaració del Báb (precursor de Bahá'u'lláh); 29 de maig, defunció de Bahá'u'lláh; 9 de juliol, martiri del Báb; 20 d'octubre, naixement del Báb, i 12 de novembre, naixement de Bahá'u'lláh.

Prescripcions alimentàries

A partir dels quinze anys, els membres de la Fe bahá'í practiquen un dejuni entre el 2 i el 20 de març consistent a no beure ni menjar

res entre la sortida i la posta de sol. A més, hi ha la prohibició de beure alcohol i de prendre drogues.

Preceptes i costums vinculats a les formes de vestir

No hi ha indumentària específica.

Costums i rituals que poden incidir en l'àmbit penitenciari

- Alguns bahá'ís poden sol·licitar rebre assistència religiosa de manera regular o acompanyament espiritual de forma individualitzada.

- És possible que alguns interns sol·licitin espais per a la realització de les oracions diàries.

- Els interns poden voler rentar-se abans de fer les oracions.

- És possible que alguns interns bahá'ís vulguin rebre algun tipus de formació o seguir alguns cursos d'estudi de la Fe bahá'í.

- És habitual que els interns bahá'ís rebutgin consumir begudes alcohòliques.

- Els interns poden voler dejunar durant el mes d'Al·là.

- És possible que hi hagi bahá'ís que vulguin celebrar les festivitats que són preceptives d'acord amb la seva fe. Poden voler-ho fer dedicant més estona a les oracions o a la reflexió conjunta, i rebre assistència religiosa en aquestes diades.

SIKHISME

La religió sikh va sorgir en el segle xv a la regió índia del Panjab i considera que Déu es va revelar al guru Nanak Dev Ji (1469-1539). Nanak va ser succeït per nou gurus més. El darrer d'aquests gurus, Gobind Singh, va establir com a guia etern i infal·lible de la comunitat sikh un llibre sagrat, anomenat *Guru Granth Sahib*, que fonamentalment recull un conjunt d'himnes i pregàries elaborats pels deu gurus sota la inspiració d'un únic esperit.

El sikhisme és la cinquena religió en nombre de seguidors arreu del món. Tot i que és una religió d'implantació recent, a Catalunya ja hi ha diversos milers de persones, pràcticament totes procedents de l'Índia, que se'n declaren seguidores.³⁸

Doctrina

Els postulats bàsics del sikhisme són:

- Creença en un Déu únic i totpoderós, d'aparença incognoscible per als humans.

- Acceptació de la idea de la reencarnació. Tanmateix, a diferència de l'hinduisme o del budisme, el sikhisme considera que els humans poden aconseguir l'alliberament de la roda de reencarnacions en el transcurs d'una sola vida.

- Creença en la llei del *karma*, allò que determina el destí dels humans d'acord amb les accions de cadascú en el passat.

- Idea que el "món sensible" (*maya*) no és tan sols una il·lusió, sinó una realitat on també s'hi pot copsar la imatge de Déu.

³⁸ - Entre els sikhs és habitual donar indistintament els mateixos noms a nens i a nenes. Tanmateix, el nom es completa afegint-hi la partícula *Singh*, en el cas dels nens, i *Kaur* en el cas de les nenes. Les partícules *Singh* o *Kaur* no indiquen, per tant, la pertinença a una mateixa família.

Llibres sagrats i textos fonamentals

La doctrina sikh està recollida en un llibre sagrat anomenat *Guru Granth Sahib*. És considerat el guia etern i infal·lible de la comunitat sikh i, per tant, ningú no està autoritzat a introduir-hi cap mena de variació.

Ritus més importants

Els sikhs fan tres pregàries al llarg del dia (abans de l'alba, a la posta de sol i abans d'anar a dormir). El diumenge al matí solen celebrar una cerimònia llarga al temple sikh, anomenat *gurdwara*.

Autoritats religioses o persones consagrades al culte

En el sikhisme no hi ha cap figura semblant a la d'un sacerdot. El *granthi* és la persona que s'encarrega de llegir el *Guru Granth Sahib* al temple. Sovint també és qui s'encarrega de donar assistència religiosa als malalts en moments determinats.

La màxima autoritat de la comunitat sikh correspon al *jathedar*, la persona que s'ocupa de l'*Akal Takht* o 'tron etern', un temple situat a la ciutat d'Amrítzar (Panjab, Índia).

Organització

No hi ha una estructura jeràrquica que organitzi els sikhs que es troben arreu del món. Malgrat que en determinades àrees hi ha associacions de temples que han esdevingut molt poderoses, en principi, cada *gurdwara* és plenament independent. Internament, cada *gurdwara* sol organitzar-se mitjançant una junta directiva amb un president, els càrrecs de la qual no necessàriament han de desenvolupar funcions religioses.

Celebracions específiques

Els sikhs tenen el seu calendari propi, el *Nanakshahi*. A partir d'aquest calendari determinen les seves festivitats; en destaca la festa

del naixement del seu fundador, el guru Nanak, a mitjan novembre; la festa de Baisakhi (13 o 14 d'abril), que commemora la creació del *khalsa*, un orde religiosomilitar sikh, i la *Divali* (octubre-novembre), que rememora l'alliberament d'un guru sikh del seu captiveri. En aquestes jornades, es reparteix als temples un pastís ritual anomenat *karah prashad*, tal com es fa en altres ocasions.

Prescripcions alimentàries

Tot i que és matèria de discussió si es tracta d'un precepte religiós o no, força sikhs són vegetarians. En aquests casos, el consum d'ous també és rebutjat.

Així mateix, com a influència de l'hinduisme, entre els sikhs s'ha estès el costum de no menjar carn de vedella, fins i tot entre els que no són vegetarians.

Els sikhs tenen prohibit el consum d'alcohol.

Preceptes i costums vinculats a les formes de vestir

Els sikhs poden triar formar part del khalsa, un orde religiós creat pel desè guru sikh, amb l'objectiu de preservar l'essència del sikhisme davant de qualsevol adversitat. Quan un sikh s'uneix al khalsa, es duu a terme una cerimònia especial anomenada *amrit*. Els sikhs que han dut a terme aquesta cerimònia són anomenats *amritdaris*. Els amritdaris porten sempre uns elements rituals coneguts com les cinc k:

- *Kes*: cabell i barba sense tallar. Lligat a aquest compromís, els homes vesteixen un turbant per tal de mantenir els cabells nets i cuidats.

- *Kanga*: una pinta de fusta.

- *Kachera*: un tipus específic de roba interior.

- *Kara*: un braçalet d'acer.

- *Kirpan*: una navalla.

Alguns nens sikhs no es tallen el cabell i el porten recollit en un monyo i cobert amb un tros de roba, anomenada *ramal*.

Costums i rituals que poden incidir en l'àmbit penitenciari

- Alguns sikhs poden sol·licitar rebre assistència religiosa de manera regular o, puntualment, un acompanyament individual.

- Els interns poden voler rentar-se el cabell abans de fer les oracions.

- És possible que alguns interns sikhs sol·licitin espais per fer les pregàries diàries.

- És possible que alguns interns sikhs vulguin fer recitacions del llibre sagrat sikh i/o escoltar-les a través de cintes magnetofòniques.

- És habitual que els interns sikhs sol·licitin menús vegetarians o lliures de vedella.

- Els interns poden celebrar les festivitats fent cultes més solemnes o activitats extraordinàries.

- És possible que hi hagi sikhs que vulguin rebre el *karah prashad*, un pastís ritual que es reparteix als temples, de part dels familiars o amics.

- Alguns sikhs poden mostrar-se reticents al fet que se'ls rasuri qual-sevol part del cos.

- Hi ha sikhs que poden voler continuar vestint el turbant i portar les cinc K (el cabell llarg, una navalla, una determinada roba interior, una pinta i un braçalet d'acer).

- Alguns sikhs poden mostrar la voluntat de tenir un gutka, un petit llibre amb textos sagrats.

TAOISME

Les diverses escoles de pensament xineses són sincrètiques i, per tant, podem considerar el taoisme com una religió sempre que no la concebem com un corpus tancat i distingible de la resta de corrents de pensament. El taoisme és un conjunt de sistemes de creences que giren a l'entorn del concepte del *tao*, que se sol traduir per 'via', 'camí'.

Doctrina

Tao. El tao, com a entitat primordial i eterna, hi és abans que res. No té forma, no té límits, ni té nom. Tampoc no té pensament, acció, desig ni ego. De fet, els taoistes condemnen tot coneixement discursiu en introduir multiplicitat a l'ànima, quan cal aspirar a la unió, és a dir, la unió amb el tao, preservant-se dels sentits i les passions. Els sentits són considerats obertures per on s'escapa el tao si no és ben controlat, mentre que les passions i les emocions són causa d'exhauriment del poder vital i espiritual. El tao no és una divinitat (de fet, n'està per sobre), però és sens dubte objecte dels sentiments religiosos.

Txi. En la cosmologia xinesa, el *txi* és l'energia o substància energètica (literalment 'vapor', 'alè'), tant dels éssers humans (*zen txi*), com de la terra (*dih txi*) i l'univers (*tian txi*). Tot ésser viu posseeix el seu propi txi, que tendeix a reequilibrar-se. Quan aquest equilibri es perd, hi ha una malaltia, i per tant cal introduir algun canvi per mantenir o guanyar el txi.

Cada persona té una part innata d'aquesta força vital, i ha de pretendre no dissipar-la amb activitat sensorial, sinó controlar-la, fer-la circular a través del sistema de meridians i incrementar-la, eixamplant així la vida (objectiu implícit de tot el taoisme). El sistema de meridians consisteix en el complex de canals i òrgans vitals per on circula l'energia, i és la base de tota la medicina xinesa. Acupuntura, herbes,

alquímia interior, meditació, massatges, fengshui, respiració guiada, *fang-chung* (pràctiques sexuals), *txi-kung*, tai-txi i la resta d'arts marcial internes no són més que tècniques que a través de mecanismes diversos pretenen una circulació del txi més fluida.

Com els antics xinesos, entenen l'univers com un tot dinàmic, en constant canvi i transformació, dintre del qual hi ha l'home com un microcosmos, amb correspondència entre els seus òrgans i les parts de l'univers.

Divinitats. En el taoisme es lloen divinitats i el mateix *Tao Te Xing* (o *Daodejing*) es pot interpretar amb i sense divinitats (encara que les traduccions occidentals solen fer prevaler aquesta última versió). De fet, el tao és tan genèric i insondable que les divinitats en representen una part o, millor dit, una fase. Així i tot, cada escola adora una sèrie de divinitats, que no sempre coincideixen amb les dels altres corrents, encara que hi tenen un paper afí. Els temples, per exemple, sempre estan dedicats a alguna divinitat, que alhora està subjecta a altres divinitats, dintre d'una complexa jerarquia divina.

Llibres sagrats i textos fonamentals

El *Daozang* (cànon taoista), d'autor desconegut, es va iniciar amb l'emperador Groc (2698 aC). Trobem l'índex més antic de llibres sagrats en l'obra del mestre Ge Hong (283-263). El cànon actual data de la dinastia Ming (1368-1644) i consta de 5.485 exemplars. S'estima que avui existeixen més de deu mil llibres taoistes. En destaca el *Daodejing*, atribuït a Laozi (o Lao Tse), que la tradició situa entre els segles VII i VI aC.

Ritus més importants

El nucli de tot ritual taoista és l'ordre i l'harmonia en tots els nivells: el cosmos, la societat i la interioritat de les persones. Els rituals impli-

quen purificació, meditació i ofrenes a les deïtats. El ritual taoista més important és el *txiao*, un ritu de renovació còsmica, que al seu torn es compon de diversos rituals. Els rituals del temple es poden utilitzar per regular el txi i equilibrar el flux del *jin* i el *yang*, tant per part de les persones com de la comunitat. Inclouen pregàries, meditacions sobre talismans i cants i recitacions.

Autoritats religioses o persones consagrades al culte

Cada mestre crea la seva escola, i no hi ha cap autoritat que els representi o que esdevingui un referent per sobre dels altres.

Organització

Actualment hi ha dos grans corrents taoistes: *Quanzhen* i *Zhengyi*, que difereixen únicament en la pràctica. Si bé hi ha monestirs, la forma habitual d'organitzar-se és a partir de la relació mestre-deixeble. A casa nostra, els seguidors d'un mestre se solen agrupar en una associació.

Celebracions específiques

Les festes taoistes principals s'escauen en els solsticis i els equinoccis. Tot i així, hi ha més festes locals i sovint es confonen amb d'altres de caràcter secular allunyades del sentit originari. Cal destacar-ne les següents del calendari xinès:

- Tian La, Any Nou xinès o festival de Primavera (celebrada amb ritus, cerimònies, felicitacions, balls, focs artificials, flors i regals).

- Aniversari de l'emperador de Jade.

- ShangYuan, festival dels Fanals sota la bandera del cel.

- Ascensió al cel i immortalitat de l'emperador Groc Huang, que marca el final de les festes de Cap d'Any.

- Festa del Sol per celebrar el naixement del Déu del Sol Dong Hua Di Jun.
- Naixement de Taishang Laojun, festival en honor de Laozi.
- Reunió de déus i immortals.
- Qingming, festa de la Llum pura. Visita i neteja de les tombes de la família.
- Naixement del gran mestre Lü Dongbin, de la dinastia Tang (618-907).
- Di La i Duanwu, curses tradicionals amb vaixells decorats amb forma de drac.
- Solstici d'estiu, Xia Zhi, aniversari de Ling Bao Tian Zun.
- Zhong Yuan, aniversari del déu de la Terra, Di Guan.
- Guijie / Zhongyuan, festival de les Ànimes. Sota el signe de la Terra, són les cerimònies i ofrenes a les “ànimes perdudes”.
- Zhongqiu, festa del festival de mitjans de tardor en honor a la Lluna, coneguda pels seus pastissos de lluna.
- Chong Yang, naixement del gran mestre Wang Chongyang (1113-1170).
- Min Shui La, festa dels avantpassats.
- Xiayuan, naixement de la divinitat de l'aigua.

- Solstici d'hivern, naixement de Yuan Shi Tian Zun.

-Wang Hou La / La Ba, festa coneguda per la sopa de cereals.

Prescripcions alimentàries

Els taoistes es fixen tant en els aliments com en la forma de prendre'ls, per tal que l'alimentació prolongui la vida i ajudi a fluir el txi (estar relaxat, no tenir pressa, seure en posició correcta, mastegar bé, no ingerir aliments en temperatures extremes, etc.). Els monjos són vegetarians.

Preceptes i costums vinculats a les formes de vestir

Hi ha una vestimenta tradicional xinesa que facilita els exercicis físics, però no és la indumentària habitual.

Costums i rituals que poden incidir en l'àmbit penitenciar

- Alguns taoistes poden sol·licitar rebre assistència religiosa de manera regular o, puntualment, un acompanyament individual.

- És possible que alguns interns taoistes sol·licitin espais per meditar, o per practicar txi kung o tai-txi.

- És possible que alguns interns taoistes vulguin fer recitacions del Tao Te King.

- Alguns taoistes poden sol·licitar seguir una dieta vegetariana.

- Alguns taoistes poden mostrar la voluntat de tenir determinats talismans, llibres, miralls o plantes.

JUDAISME

El judaisme és la religió del poble d'Israel i es fonamenta en el pacte entre Déu i Abraham narrat en el llibre del Gènesi. La comunitat jueva calcula que en l'actualitat a Catalunya són uns 15.000, molts d'ells originaris d'Amèrica del Sud i del Magrib. S'organitzen al voltant de diverses comunitats amb diferents orientacions doctrinals.

Cal aclarir que els termes *jueu* i *israelita* es poden utilitzar com a sinònims, mentre que *israelià* fa referència a l'Estat d'Israel, creat el 1948.

Doctrina

És difícil especificar amb poques paraules quina és la doctrina jueva. Al llarg dels segles, diverses persones han intentat sistematitzar les creences del judaisme. En aquest sentit destaca la compilació de preceptes morals o creences essencials bàsiques que va elaborar el gran pensador Maimònides (1138-1204):

1. El món va ser creat per Déu i és dirigit per ell.
2. Existeix un únic Déu.
3. Déu no té un caire corporal.
4. Déu és el principi i l'eternitat.
5. Les oracions només poden ser dirigides a Déu.
6. Les paraules dels profetes són veritats.
7. Moisès és el patriarca dels profetes de tots els temps.
8. La Torà d'avui dia és la mateixa que Déu va lliurar a Moisès.
9. La Torà és eterna i no està sotmesa a modificacions.
10. Déu és omniscient.
11. Déu premia els que segueixen els preceptes religiosos i castiga els que no ho fan.
12. Un messiès arribarà en el futur.
13. Els morts ressuscitaran quan sigui voluntat de Déu.

En tot cas, els 613 preceptes o mitsvot establerts a la Torà constitueixen la base de la Llei jueva.

En general, hom sol distingir entre el judaisme ortodox (o tradicional), el conservador (o moderat) i el reformat (progressista o liberal). Les fronteres entre l'un i l'altre són imprecises. Les diferències provenen de la interpretació de la llei jueva de forma estricta (ortodoxos), flexible (conservadors) o adaptada a la societat (reformats). Aquestes diferències són més perceptibles en els rituals que caracteritzen els jueus: lleis alimentàries, ús de la llengua vulgar a la sinagoga, igualtat entre homes i dones, el rigor en el compliment del sàbat, l'estatus dels conversos, etc. En termes religiosos, les diferències entre sefardites (jueus d'origen hispànic) i asquenazites (jueus d'origen de l'Europa central) no són tan significatives com les diferències entre els diversos corrents esmentats.

Llibres sagrats i textos fonamentals

Tanakh: és el nom que els jueus donen a les Escriptures (que corresponen a les que els catòlics anomenen Antic Testament), i que estan compartimentades en tres grans seccions: la Torà, que inclou els cinc primers llibres de la Bíblia (Gènesi, Èxode, Levític, Nombres i Deuteronomi), considerats divins, i especifica quines són les lleis per les quals s'ha de regir la vida dels jueus; els llibres dels Profetes o Neviim, i els altres Escrits o Ketuvim.

Talmud: és un recull de comentaris rabínics sobre els textos sagrats jueus.

Ritus més importants

Els jueus duen a terme tres oracions al llarg del dia:

- Saharit: l'oració del matí, dins de les tres hores següents a la sortida del sol. Per dur a terme aquesta pregària, els jueus utilitzen el *tal·lit*, un xal

ritual, i els *tefil·lín*, unes petites caixes que se situen per distintes parts del cos i a l'interior de les quals hi ha fragments de les Escriptures Sagrades.

- Minha: oració del migdia-tarda.

- Arbit: oració del capvespre-nit.

La celebració principal dels jueus al llarg d'una setmana és el sàbat ('dissabte'), que s'allarga des de la posta de sol del divendres fins al crepuscle del dissabte. Aquesta jornada ha d'estar plenament dedicada a Déu, de manera que no es pot dur a terme cap mena de treball. A la sinagoga, el dissabte, igual que els dies festius, es duen a terme les oracions esmentades. Als domicilis particulars, la dona jueva ha de rebre el sàbat encenent espelmes i posant a la taula un mantell blanc sobre el qual es disposen dos pans trenats i una copa plena de vi. Després es recita la benedicció, anomenada *quidduix*.

Autoritats religioses i persones consagrades al culte

La màxima autoritat religiosa a l'interior d'una sinagoga és el rabí. El rabí no és un sacerdot sinó un erudit en la llei jueva. La seva tasca principal és la de proporcionar formació religiosa a les persones que assisteixen a la sinagoga. Eventualment també pot ser l'encarregat de realitzar la circumcisió dels infants i controlar la mort dels animals de manera ritual.

Organització

Els jueus s'organitzen fonamentalment al voltant de les sinagogues. Dins de cada sinagoga s'acostumen a constituir diversos grups destinats a atendre les diferents necessitats que es deriven de la llei jueva (alimentació, funerals, etc.). D'altra banda, internacionalment, sovint sorgeixen unions de diverses sinagogues que comparteixen una mateixa orientació doctrinal.

Celebracions específiques

En el calendari jueu (solar i lunar alhora), l'any comença la primera quinzena de setembre, en la festivitat del Roix ha-Xanà (Any Nou jueu), i deu dies més tard és el dia del Perdó o de l'Expiació, el Yom Kippur, el dia més solemne del calendari, en què tots els jueus fan dejuni estricte. Una altra festa important és el Sucot, o festa de les Cabanes, en què commemoren el temps en què el poble d'Israel va caminar pel desert. Cap a la primavera se celebren dues festes molt importants, el Pèssah (la Pasqua jueva) i el Xavuot (Pentecosta), dues festes que es viuen principalment en l'àmbit familiar.

Aquestes cinc festes són les que es reconeixen com a principals a l'Acord de cooperació entre l'Estat espanyol i la Federació de Comunitats Jueves d'Espanya, signat l'any 1992.

Altres festes que s'acostumen a celebrar són la Simkhat Torà (la festa de la Torà) i, cap a primers de desembre, la Hanukkà, que és la festa de les Llums.

Prescripcions alimentàries

Els aliments consumibles són els anomenats *caixer*, és a dir, 'aptes'; els que no es poden menjar són *taref*. Entre els aliments caixer hi ha la carn de tots els ungulats amb peülla partida (bovins i ovins), dels peixos amb escates i aletes, i de les aus de corral (pollastres, ànecs, coloms, etc.). Perquè el menjar sigui caixer no només ha de complir aquestes condicions, sinó que també ha de seguir un procés de preparació i de cocció determinat. Aquestes restriccions alimentàries es basen en el capítol 11 del Levític. Així mateix, perquè la vaixel·la sigui caixer, ha de ser de vidre o de metall i rentada amb aigua bullint. La de ceràmica no es pot emprar perquè, pel fet de ser porosa, pot contenir restes de menjar no caixer.

Són aliments *taref* la sang i el greix animal, algunes vísceres, les aus nocturnes i rapinyaires, els cavalls, els camells, els ases, els animals amfibis, els insectes, els rèptils, la llebre i el conill, el porc i tots els seus derivats, tot tipus de marisc (llagostes, gambes, escamarlans, bous de mar, crancs...) i de mol·luscos (musclos, cloïsses, navalles...), i els peixos sense escates, com ara l'anguila o el congre. També es considera *taref* la carn d'una bèstia morta per defunció natural, i no es poden barrejar productes càrnics amb productes làctics.

Pel que fa als dejunis, entre d'altres, dins dels deu dies després del Roix ha-Xanà, hi ha un dia sencer de dejuni. No obstant això, no se n'ha de fer si s'està malalt. Aquests deu dies finalitzen amb la festivitat del Yom Kippur.

Preceptes i costums vinculats a les formes de vestir

En el judaisme, més que de preceptes en les formes de vestir, cal parlar de costums, ja que aquestes no tenen una justificació bíblica o doctrinal directa.

Els homes acostumen a dur el cap cobert amb una quipà (petita gorra jueva) o una gorra. Simbolitza la necessitat de tenir sempre present Déu, que està per sobre de tot i de tothom.

També és costum que els jueus portin, per sota de la camisa, un tallit petit, una peça de roba blanca amb serrells que pengen de les quatre puntes i que recorden totes les observances.

Costums i rituals que poden incidir en l'àmbit penitenciar

- És possible que alguns jueus sol·licitin espais per fer les pregàries diàries.

- Algunes dones jueves poden voler dur a terme la cerimònia de rebuda del sàbat.

- Alguns jueus poden sol·licitar rebre assistència religiosa de manera regular i, en alguns casos, acompanyament religiós individual.

- Els interns poden voler dur a terme determinats dejunis.

- És possible que alguns interns jueus vulguin celebrar algun culte o pregària especial, així com algunes activitats extraordinàries durant les festivitats del Roix ha-Xanà i el Yom Kippur.

- És possible que hi hagi interns jueus que vulguin celebrar algun culte especial que incorpori la utilització d'espelmes durant el sàbat (des del capvespre del divendres fins al crepuscle del dissabte).

- Alguns jueus poden sol·licitar abstenir-se de fer certes tasques durant el sàbat.

- Hi ha jueus que poden voler romandre amb el cap cobert.

ANNEX III. QUADRE RESUM DE LES FITXES INFORMATIVES

	Pràctica religiosa habitual al centre penitenciari	Alimentació	Festivitats	Altres pràctiques	Informació complementària
Església catòlica	<p>Voluntat de participar amb freqüència en l'eucaristia.</p> <p>Sol·licituds d'assistència religiosa regular i d'acompanyament religiós individual.</p>	<p>Voluntat d'abstenir-se de consumir carn durant els divendres de Quaresma, substituïda per peix o altres aliments, i de jejunar el Dimecres de Cendra i el Divendres Sant.</p>	<p>Voluntat de celebrar Nadal i Setmana Santa (Dijous Sant, Divendres Sant i Pasqua).</p> <p>Voluntat de celebrar la festivitat de la Mare de Déu de la Mercè.</p>	<p>Voluntat de ser batejats, de rebre la comunió, de confessar-se o de celebrar altres sagraments.</p>	<p>Desig de tenir a prop objectes com ara estampes, rosaris, crucifixos o imatges de Jesucrist, de la Mare de Déu i d'alguns sants, així com la Bíblia o altres textos religiosos.</p>
Esglésies evangèliques	<p>Sol·licituds d'assistència religiosa regular i/o acompanyament religiós individual.</p> <p>Voluntat de celebrar el sant sopar amb certa regularitat.</p> <p>Voluntat de fer oracions i d'assistir a activitats de formació bíblica.</p>		<p>Voluntat de celebrar Nadal i Setmana Santa.</p> <p>Celebrar el Dia de la Reforma protestant (31 d'octubre), el Dia de la Bíblia (2n diumenge de març) i el Dia del Pres Protestant (1r diumenge de març).</p> <p>Voluntat de fer cants i oracions en grup.</p>	<p>Voluntat de rebre el baptisme per immersió.</p>	<p>Voluntat de disposar de la Bíblia o d'altres textos religiosos a la cel·la.</p>

	Pràctica religiosa habitual al centre penitenciari	Alimentació	Festivitats	Altres pràctiques	Informació complementària
Islam	Sol·licituds d'assistència religiosa regular. Voluntat de rentar-se abans de fer les oracions. Sol·licituds d'espais per fer les pregàries diàries.	Sol·licituds de menús halal, vegetarians o lliures de porc. Voluntat de celebrar el Ramadà i dejunar durant el dia.	Voluntat de celebrar el Ramadà i la festa del Sacrifici.	Voluntat d'alguns interns de convertir-se a l'islam.	Voluntat d'algunes dones de romandre amb el cap cobert. Voluntat de disposar de l'Alcorà o d'altres objectes, com una gel·laba o una catifa.
Testimonis Cristians de Jehovà	Sol·licitud d'assistència religiosa.	Rebuig del consum de qualsevol aliment que tingui sang en la seva composició.	Rebuig a participar en celebracions d'altres tradicions religioses que violin la seva neutralitat política.	Voluntat de rebre el baptisme per immersió.	En cas de malaltia, voluntat que se'ls respecti la seva posició en referència a les transfusions de sang. Voluntat de tenir una Bíblia i altres publicacions.

	Pràctica religiosa habitual al centre penitenciari	Alimentació	Festivitats	Altres pràctiques	Informació complementària
Budisme	Negativa a fer tasques que comportin directament o indirectament la mort d'animals. Demanda de rebre atenció espiritual.	Voluntat de seguir una dieta vegetariana.	Voluntat de celebrar el Vesak Puja.	Voluntat de realitzar la presa de refugi.	Voluntat de portar rosaris i cordons de protecció. Voluntat de tenir a l'abast encens i figuretes i imatges de Buda.
Esglésies ortodoxes	Sol·licitud d'assistència religiosa regular. Voluntat de combregar.	Sol·licitud de menús vegetarians en dies determinats. Voluntat de dejunar en dies concrets. Rebuig del consum d'oli d'oliva durant la Quaresma i la Setmana Santa.	Sol·licitud de celebrar Nadal i Setmana Santa seguint el calendari ortodox. Ús d'espelmes en algunes celebracions.	Voluntat de batejar-se.	Voluntat d'instal·lar imatges a la cel·la i/o disposar de la Bíblia.

	Pràctica religiosa habitual al centre penitenciari	Alimentació	Festivitats	Altres pràctiques	Informació complementària
Hinduisme	Sol·licitud d'assistència religiosa regular.	Sol·licitud de menús vegetarians o lliures de porc i de vedella.	Peticions per fer recitacions de mantrés en festivitats important (Diyapali, Holi, Xivaratri, etc.).		Voluntat d'algunes dones de portar rosaris, pírcings, bindis i altres marques rituals. Peticions per instal·lar imatges de divinitats a la cel·la.
Església Adventista del Setè Dia	Voluntat de celebrar cultes els dissabtes i/o rebre assistència religiosa individual. Voluntat de rebre formació bíblica. Voluntat de rentar-se els peus per celebrar el sant sopar.	Sol·licitud de menús vegetarians.	Desig de celebrar Nadal i Pasqua.	Voluntat de rebre el baptisme per immersió.	Voluntat de tenir la Bíblia o altres textos religiosos.

	Pràctica religiosa habitual al centre penitenciari	Alimentació	Festivitats	Altres pràctiques	Informació complementària
Església de Jesucrist dels Sants dels Darrers Dies	Sol·licitud d'assistència religiosa regular. Voluntat de celebrar el sant sopar. Voluntat de rebre formació bíblica.	Rebuig al consum de te, cafè, alcohol i begudes excitants. Voluntat de dejunar un dia al mes.	Voluntat de veure a la televisió la retransmissió de la conferència general de l'Església.	Voluntat de rebre el baptisme i la imposició de mans.	Voluntat de vestir una roba interior determinada. Sol·licitud de tenir a l'abast la Bíblia i altres textos religiosos.
Fe bahá'í	Sol·licituds d'assistència religiosa regular. Sol·licituds d'espais per fer les oracions diàries. Voluntat de rentar-se abans de fer les oracions. Voluntat de rebre formació religiosa.	Rebuig del consum de begudes alcohòliques. Voluntat de dejunar durant el mes d'Al·là.	Voluntat de celebrar les nou festivitats preceptives.		

	Pràctica religiosa habitual al centre penitenciari	Alimentació	Festivitats	Altres pràctiques	Informació complementària
Sikhisme	<p>Sol·licitud d'assistència religiosa regular.</p> <p>Voluntat de rentar-se el cabell abans de fer les oracions diàries.</p> <p>Sol·licitud d'espais per fer les oracions diàries.</p> <p>Voluntat de fer recitacions del llibre sagrat o d'escoltar-les enregistrades.</p>	<p>Sol·licitud de menús vegetarians o lliures de vedella.</p>	<p>Voluntat de celebrar el Baisakhi o el Divali, entre altres festivitats.</p> <p>Voluntat d'alguns familiars o amics de portar-los el pastís ritual karah-prashad.</p>		<p>Reticències a rasurar-se qualsevol part del cos.</p> <p>Voluntat de vestir un turbant i les 5 K.</p> <p>Voluntat de tenir una gučka (petit llibre amb textos sagrats).</p>
Taoisme	<p>Sol·licitud d'assistència religiosa regular.</p> <p>Sol·licitud d'espais per meditar o per practicar txi kung o tai-txi.</p>	<p>Sol·licitud de menús vegetarians.</p>	<p>Voluntat de celebrar festivitats pròpies del calendari xinès.</p>		<p>Voluntat de tenir a l'abast determinats talismans o altres objectes similars.</p>

Judaisme	Pràctica religiosa habitual al centre penitenciari	Alimentació	Festivitats	Altres pràctiques	Informació complementària
	Sol·licituds d'espais per fer les pregàries diàries. Voluntat d'algunes dones de dur a terme la rebuda del sàbat.	Sol·licituds de menús caixer, vegetarians o lliures de porc, en els quals no es barregin productes càrnics amb els làctics. Voluntat de dur a terme determinats dejunis.	Voluntat de celebrar el Roix ha-Xanà i el Yom Kippur. Voluntat de celebrar algun culte utilitzant espelmes el dissabte.	Voluntat de participar en cursos de conversió al judaisme i de celebrar el ritual de conversió.	Voluntat de romandre amb el cap cobert. Negatives a l'hora de fer certes tasques durant el sàbat.

ANNEX IV. CALENDARI DE FESTIVITATS RELIGIOSES

La commemoració de les festivitats i diades pròpies de cada confessió són un element essencial de la vida religiosa dels interns. Cada festivitat pot comportar la celebració de determinats ritus o unes demandes alimentàries específiques que poden repercutir en la vida quotidiana dels centres penitenciaris.

No obstant això, no sempre és fàcil saber amb exactitud les dates en què s'escauen les diferents celebracions, atès que sovint varien d'un any a un altre. La Direcció General d'Afers Religiosos del Departament de Governació i Relacions Institucionals publica cada any, a través de la seva pàgina web, un calendari actualitzat d'aquestes festivitats. Podeu consultar-lo en l'enllaç següent:

http://governacio.gencat.cat/ca/pgov_ambits_d_actuacio/pgov_afers-religiosos/pgov_serveis/calendari_de_festes_religioses.

ANNEX V. RECURSOS

• Llibres i publicacions

Recursos sobre diversitat religiosa i dret a la llibertat religiosa:

Associació UNESCO per al Diàleg Interreligiós, (2015): Diccionari de religions. Generalitat de Catalunya. Direcció General d'Afers Religiosos.

Associació UNESCO per al Diàleg Interreligiós (publicació anual): *Calendari interreligiós*, Barcelona.

Consell Assessor per a la Diversitat Religiosa, (2013): *La diversitat religiosa en les societats obertes. Criteris de discerniment*, Barcelona: Generalitat de Catalunya. Consultable en línia: http://governacio.gencat.cat/web/.content/afers_religiosos/butlleti/006/documents/doccadr1.pdf.

Consell Assessor per a la Diversitat Religiosa, (2015): *L'aportació social de les tradicions religioses dins les societats obertes. Les religions com a capital sociocultural*, Barcelona: Generalitat de Catalunya. Consultable en línia: http://governacio.gencat.cat/web/.content/afers_religiosos/documents/doccadr2.pdf.

Diputació de Barcelona (2006): *Multiculturalitat i dret de Culte*, Barcelona: Diputació de Barcelona. Consultable en línia: http://www1.diba.cat/uliep/pdf/fullejar/36547_fullejar.pdf.

Martín Velasco, J. (2006): *Introducción a la fenomenología de la religión*, Madrid: Trotta.

Atenció a la diversitat religiosa a les presons:

Beckford, J., Gilliat, S. (1998): *Religion in prison. Equal rites in a multifaith society*, Cambridge: Cambridge University Press.

Fañanás, E. (2007): *Voluntariado y prisión*, Barcelona: Editorial Claret.

Griera, M., Martínez-Ariño J., García-Romeral G. i Clot, A. (2013): La gestión de la diversidad religiosa en centros hospitalarios y penitenciarios en Andalucía y Catalunya. *GT 6. Sociología de la Religión*. Madrid: Universidad Complutense de Madrid.

Justícia i Pau (2005): *L'assistència religiosa i la llibertat de culte en les presons de Catalunya*, Barcelona: Justícia i Pau.

Bibliografia vinculada al coneixement de les diferents confessions:

General

Díez de Velasco, F. (2002): *Introducción a la historia de las religiones*, Madrid: Trotta.

Dumortier, B., & Rouvillois, M. (2003): *Atles de les religions: creences, pràctiques i territoris*, Barcelona: Pòrtic.

Estruch, J., Gómez i Segalà, J., Griera, M. del M., i Iglesias, A. (2004): *Les altres religions: minories religioses a Catalunya*, Barcelona: Editorial Mediterrània.

Melloni, X. (2003): *L'U en la multiplicitat. Aproximació a la diversitat i unitat de les religions*, Barcelona: EditorialMediterrània.

Poupard, P. (1998): *Diccionario de las religiones*, Barcelona: Editorial Herder.

Smith, H. (1995): *Las religiones del mundo*, Barcelona: Thassàlia.

Dialogal. Quaderns de l'Associació UNESCO per al Diàleg Interreligiós. Barcelona: El Ciervo.

Budisme

Ávila, M. (2008): *Una ullada a les religions d'avui: l'hinduisme i el budisme*, Barcelona: Abadia de Montserrat.

Díez de Velasco, F. (2013): *El budismo en España*, Madrid: Akal.

López, D. S. (2009): *El Buddhismo: introducción a su historia y sus enseñanzas*, Barcelona: Kairós.

Església Adventista del Setè Dia

Valls Estebanell, J. et al. (2003): *Compartiendo la esperanza. Cien años de Adventismo del Séptimo Día en España*. Madrid: Editorial Sa-feliz.

Església catòlica

Bada, J. (2003): *Història del cristianisme a Catalunya*, Lleida: Pagès Editors.

Consell Pontifici de la Justícia i de la Pau (2005): *Compendi de la doctrina social de l'Església*, Barcelona: Editorial Claret.

Corts, R., Galtés, J. & Manent, A. (1998): *Diccionari d'història eclesi-àstica de Catalunya*, (3 volums). Barcelona: Generalitat de Catalunya.

Església catòlica (2011): *Catecisme de l'Església catòlica*, Barcelona: Editorial Claret.

Lohfink, G. (2013): *Jesús de Nazaret. Qué quiso, quién fue*, Barcelona: Biblioteca Herder.

Pié-Ninot, S. (2008): *Què és l'Església?*, Barcelona: Editorial Claret.

Ratzinger, J. (2002): *Introducción al cristianismo*, Salamanca: Sígueme.

Esglésies orientals

Díez de Velasco, F. (ed.) (2015): *Las Iglesias ortodoxas en España*. Madrid: Akal.

Janeras, S. (2011): *Les esglésies orientals. Història, tradició espiritual i visió ecumènica*, Lleida: Pagès Editors.

Hinduisme

Vallverdú, J. (2006): *L'hinduisme*, Barcelona: Editorial UOC.

Satyananda, S. (2013): *L'hinduisme*, Barcelona: Fragmenta Editorial.

Islam

Bramon, D. (2002): *Obertura a l'islam*. Barcelona: Editorial Cruïlla.

Manyer, J. (1996): *Quan l'islam truca a la porta. Per a una aproximació cultural als musulmans de Catalunya*. Barcelona: Fundació Serveis de Cultura Popular, Editorial Alta Fulla.

Moreras, J. (1999): *Musulmanes en Barcelona, Espacios y dinámicas comunitarias*, Barcelona: Edicions CIDOB.

Palacios, J. (2009): *Coneixes els nostres veïns musulmans?*, Mataró: Associació Cultural Musulmana Al Ouahda/ Associació Cultural Islàmica Annour. Consultable en línia: <http://www.tarragona.cat/serveis-a-la-persona/serveis-socials/observatori-social-de-la-ciutat-de-tarragona/fitxers/altres/eines-per-laccio/coneixes-els-nostres-veïns-musulmans>.

Judaisme

Barnes, T. (2006): *Judaísmo: culto, festividades y ceremonias litúrgicas del mundo*, Madrid: San Pablo.

Estanyol, M.J. (2002): *Judaisme a Catalunya, avui*, Barcelona: Editorial Pòrtic.

Protestantisme

Baubérot, J. i. W. J.P. (1996): *El protestantismo de la A a la Z*, Rubí: Gayata.

Consell Evangèlic de Catalunya (2006): *El protestantisme en 100 paraules* (1a ed.), Barcelona: Publicacions del Consell Evangèlic de Catalunya.

Griera, M. (2006): Recomposicions del protestantisme català: de la dictadura al tombant de segle. *Quaderns. Revista de l'Institut Català d'Antropologia* 07/a. Consultable en línia: <http://www.antropologia.cat//antiga/quaderns-e/07/Griera.htm>.

Sikhisme

Farjas, A. (2006): *Desh, Pradesh (el meu país, l'altre país): els panjabis a les comarques gironines*, Girona: Diputació de Girona.

Pániker, A. (2007): *Los sikhs*, Barcelona: Kairós.

Testimonis Cristians de Jehovà

Fons i Duocastella, C., & Luque Capelles, B. (2008): Els testimonis de Jehovà: quan la fe truca a la porta. *Materials del Baix Llobregat*, 14, 59–64. Consultable en línia: <http://www.raco.cat/index.php/Materials/article/download/139907/327022>.

Ibars Samaniego, L. (2006): Los Testigos de Jehová: algunas anotaciones. *Quaderns. Revista de l'Institut Català d'Antropologia*, 7. Consultable en línia: <http://www.antropologia.cat//antiga/quaderns-e/07/Ibars.htm>.

• Webgrafia

Institucional

Direcció General d'Afers Religiosos de la Generalitat de Catalunya:
www.gencat.cat/afersreligiosos.

Observatorio del Pluralismo Religioso en España:
www.observatorioreligion.es.

Entitats de diàleg interreligiós

Associació UNESCO per al Diàleg Interreligiós: www.audir.org.

Grup de Treball Estable de les Religions: www.grupdereligions.org.

**Generalitat
de Catalunya**

EDICIÓ:

Generalitat de Catalunya

Departament de Governació i Relacions Institucionals

www.gencat.cat/afersreligiosos

@afersreligiosos

Departament de Justícia

www.justicia.gencat.cat

@justiciacat